

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
LATVIJAS UN AUSTRUMEIROPAS JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU
VĒSTURES KATEDRA

Vēstures maģistra studiju programmas

2. kursa studente

Ilze Freiberga

Stud. apl. Nr. if07008

**LATVIJAS KULTŪRAS SAKARI AR PADOMJU KRIEVIJU UN PSRS
(1920.-1940.G.)
MAĢISTRA DARBS**

Darba zinātniskais vadītājs

Dr.habil.hist., profesors

Aivars Stranga

RĪGA 2012

SATURS

Apzīmējumu saraksts.....	4
Anotācija.....	5
Annotation.....	5
Ievads.....	6
Avotu un literatūras apskats.....	11
1. Latvijas kultūras sakari ar ārvalstīm: kopējās iezīmes.....	18
2. Latvijas kultūras sakari ar Padomju Krieviju un PSRS 1920.-1929. gadā.....	29
2. 1. Latvijas mūzikas sakari ar Padomju Krieviju un PSRS 1920.-1929. gadā.....	29
2. 2. Latvijas teātra un literatūras sakari ar Padomju Krieviju un PSRS 1920.-1929. gadā.....	34
2. 3. Kulturālās tuvināšanās biedrības dibināšana un darbība 1929. gadā.....	38
3. Latvijas kultūras sakari ar PSRS no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam.....	45
3. 1. Latvijas-PSRS mūzikas sakari no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam.....	45
3. 2. Latvijas-PSRS teātra un literatūras sakari no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam.....	48
3. 3. Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbība no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam.....	51
4. Latvijas-PSRS kultūras sakari no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim.....	58
4. 1. Latvijas-PSRS mūzikas sakari no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim.....	59
4. 2. Latvijas-PSRS teātra un literatūras sakari no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim.....	61
4. 3. Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbība no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim.....	63

5. Latvijas-PSRS kultūras sakari no 1939. gada 5. oktobra līdz 1940. gada 17. jūnijam.....	69
Secinājumi.....	76
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	79

Pielikums: Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām statūtu teksts

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

1. LKP-Latvijas Komunistiskā partija
- 2 LVVA-Latvijas Valsts vēstures arhīvs
3. RABCB-Rīgas Arodbiedrību centrālbirojs
4. PSRS-Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
5. SPRS-Latvijā lietotais Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) nosaukums
6. VOKS-Vissavienības kultūras sakaru biedrība ar ārvalstīm

ANOTĀCIJA

Maģistra darba „Latvijas kultūras sakari ar Padomju Krieviju un PSRS (1920.-1940. g.)” mērķis ir izpētīt Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakarus 1920.-1940. gadā, to attīstību, izpausmes veidus un galvenās tendences. Kultūras sakari abu valstu starpā norisinājās tēlotājmākslas, mūzikas, teātra un literatūras jomā. Būtisks abu valstu kultūras sakaru veicinātājs bija Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām.

Darbs koncentrējas uz konkrētiem pasākumiem kultūras sakaru jomā, to organizēšanu, iestādēm un personībām, kas šos sakarus veicināja.

Abu valstu kultūras sakariem raksturīga augšupejoša attīstība, atšķirīgi akcenti dažādos laika posmos, uz tiem ietekmi atstāja politiskā režīma maiņa Latvijā, abu valstu politiskās attiecības. salīdzinot ar citām valstīm, Latvijas kultūras sakaros ar PSRS iezīmējas specifiskas tendences.

ANNOTATION

The goal of the Masters Paper is to explore the Latvian-Soviet Russia and USSR cultural communication in 1920-1940, their development, expression and major trends. Cultural relations between two countries took place in fine arts, music, theatre and literature. Great role in cultural relations played Society of cultural rapprochement with USSR nations.

The work focuses on concrete measures in the field of cultural relations, organization, institutions and personalities who have contributed to these communications.

Cultural relations of both countries is characterized by a bottom-up development, different accents in different periods of time, the impact of the political regime change in Latvia, the two countries political relations. Compared with other countries, Latvia's cultural relations with Soviet Union highlight specific trends.

IEVADS

Kultūras sakari divu un vairāku valstu starpā ir tā starptautisko attiecību joma, kas ne vien ļauj izvērtēt tieši šo sakaru attīstību, ietekmi, kādu citas valsts kultūra atstāj uz vispārējo kultūras attīstību valstī, sadarbības formas, kādas izvēlas kultūras darbinieki un mākslinieki, bet ļauj pētīt arī norises konkrētā laika sabiedrībā, tās attieksmi ne vien pret savas un citu valstu kultūru, bet arī pret otru valsti un tajā notiekošajām norisēm, tāpat kultūras sakaru attīstībā atspoguļojas arī abu valstu politiskās attiecības, to attīstība.

Pēc Latvijas Republikas nodibināšanas veidojās tās attiecības ar ārvalstīm, paplašinājās sakari dažādās jomās, arī kultūrā, tomēr nereti tie bija jāveido pilnībā no jauna. Arī ar Padomju Krieviju šie sakari bija jāveido principā no jauna, jo, lai gan Latvijā krievu kultūra bija plaši pazīstama, populāra un sabiedrībai pieņemama, līdz ar lielinieku apvērsumu Krievijā 1917. gadā tajā veidojās pilnībā jauns fenomēns-padomju kultūra. Tā kā viss, kas saistījās ar padomju Krieviju un vēlāk PSRS bija kas jauns, neapgūts un svešs. Abu valstu kultūras sakarus ietekmēja gan Latvijas sabiedrības ieinteresētība padomju kultūrā, kas sāka veidoties un nostiprināties apskatāmajā laika periodā, tajā pašā laikā viss, kas bija saistīts ar padomju zemi bija arī biedējošs, ko vēl vairāk pastiprināja lielā daļā sabiedrības valdošā negatīvā attieksme pret šo valsti. Zināmu lomu spēlēja arī no bēgļu gaitām Krievijā pēc 1. pasaules kara atgriezušies mākslinieki un kultūras darbinieki, piemēram, Eduards Smiļģis, kurus bija ietekmējusi krievu kultūra un labākais no jaunveidojamās padomju kultūras, līdz ar to tas radīja iespaidu viņu mākslinieciskajā darbībā atgriežoties dzimtenē, kas savukārt ļāva daļai Latvijas sabiedrības pieņemt šīs kultūras iezīmes. Nevar noliegt arī to, ka apskatāmajā periodā līdzās pastāvēja divas atšķirīgas krievu kultūras-emigrācijas, ko varētu dēvēt par klasisku, un jaunveidojamā padomju. Latvijas sabiedrībai bija iespēja iepazīties ar abām, smelties no tām iedvesmu un izvēlēties sev tuvāko. Šī darba uzdevums gan nav izvērtēt krievu emigrācijas kultūras ietekmi Latvijā 1920.-1940. gadā, jo gan Padomju Krievija, gan vēlāk izveidotā PSRS to vērtēja negatīvi, attiecīgi šīs norises nav iekļaujamas Latvijas kultūras sakaros ar šo valsti. Neskatoties uz to, pastāv atsevišķi izņēmuma gadījumi, piemēram M. Čehova darbība Latvijā, kuras nozīmību atzina gan maģistra darbā skatītajā laika periodā, gan padomju historiogrāfijā, kas parāda to, ka no padomju ideoloģijas viedokļa šī mākslinieka darbība Latvijā tika uzverta kā PSRS kultūras daļa, kas attiecīgi ļauj to iekļaut pētāmo jautājumu lokā. Šī mākslinieka darbība Latvijā atzinīgi tiek vērtēta arī mūsdienu literatūrā.

Kultūras sakari spēlēja pozitīvu lomu Latvijas starptautiskajās attiecībās, tie ne vien palīdzēja veidot tās tēlu. Tomēr jāpiezīmē, ka kultūras sakari apskatāmajā laika periodā cieši savijušies ar politiskajām norisēm, tāpat nereti tie kalpoja arī propagandas mērķiem, kuri ne vienmēr bija labvēlīgi tieši Latvijas valstij. Savas valsts vērtību sistēmas propaganda, vēlme ar kultūras darbinieku starpniecību ietekmēt politiskās norises, nodrošināt sev lojālu personu klātesamību nozīmīgās otras valsts norisēs ir tas, kas nereti raksturo Padomju Krievijas un PSRS kultūras politiku un šo sakaru veidošanu ar citām valstīm, tai skaitā arī Latviju.

Jāpiezīmē, ka maģistra darbs koncentrējas uz tām kultūras norisēm un pasākumiem, ko organizēja un veidoja valsts iestādes-ministrijas, valsts finansētās kultūras iestādes-un organizācijām, kuras oficiāli un neslēpjot to no Latvijas valsts sadarbojās ar PSRS iestādēm-Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām, lai parādītu kultūras sakarus tieši divu valstu starpā, nevis demonstrētu Latvijai klaji naidīgu un pagrīdes organizāciju darbību.

Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS, tāpat kā ar citām valstīm, kultūras sakari veidojās ne tikai pateicoties Latvijas Republikas iestādēm, lielu lomu spēlēja kultūras sakaru biedrības, kas parasti veidojās pēc pašu kultūras darbinieku iniciatīvas. Šo organizāciju veiktie pasākumi nereti kļuva par ļoti nozīmīgu divu valstu kultūras sakaru daļu. 1929. gadā Latvijā tika izveidota Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām, kura līdz pat tās pastāvēšanas beigām 1940. gada oktobrī sarīkoja virkni pasākumu, veicināja Latvijas mākslinieku viesizrāžu norisi PSRS un attiecīgi arī tās pārstāvju viesošanās Latvijā. Tāpēc abu valstu kultūras sakaru pētniecība un izpratne apskatāmajā periodā nav iedomājama bez šīs organizācijas.

Maģistra darba tēmas aktualitāte un zinātniskā nozīme pamatojama ar vairākiem faktoriem. Vispirms Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakaru 1920.-1940. gadā izpēte ir nozīmīga, jo šis jautājums nav pietiekami izpētīts, par ko liecina tas, ka nav šai tēmai veltītu plašu un pilnvērtīgu darbu, lielākā daļa pētnieku parasti pievēršas tikai Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbībai, bet arī šajos darbos vērojama tendence skatīt tikai šaurus tās darbības aspektus, visbiežāk-biedrības nozīmi padomju okupācijas režīma kaldināšanā, vai arī atsevišķu mākslinieku darbībai, to viesizrādēm. Jāmin arī tas, ka abu valstu kultūras sakari nav visaptveroši pētīti ne padomju varas gados, ne pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Liela daļa no esošajiem pētījumiem ir tendenciozi, jo pastiprina PSRS nozīmi, kritizē un pat nomelno „buržuāziskās Latvijas” kultūras politiku, raksturo tās valdības darbības kā apzinātu abu valstu kultūras sakaru kavēšanu. Tēmas izpēte ir nozīmīga, jo Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakaru attīstībā parādās arī abu valstu politiskās attiecības, kas ietekmēja kultūras sakaru intensitāti. Nozīmīga ir arī Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām lomas abu valstu kultūras sakaru izpētē, jo tieši ar šādu

brīvprātīgu biedrību starpniecību PSRS veidoja kultūras sakarus visā pasaulē, kas ļauj nedaudz tuvāk izprast šo procesu pasaules mērogā. Jāpiezīmē, ka pētnieciskajā literatūrā Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakariem jau tā nelielā atvēlētā loma galvenokārt koncentrējas uz to laika posmu, kad Padomju sūtniecības kuluāros uzsākās darbs pie nākamās Latvijas valdības veidošanās, to, kādu lomu latviešu kultūras darbinieki spēlēja šajos procesos.

Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakariem pētniecībā līdz šim piešķirta nepietiekama uzmanība, nereti koncentrējoties tieši uz negatīvajām parādībām vai meklējot šajās norisēs specifiskus padomju puses mērķus, līdz ar to nepievēršot pietiekamu uzmanību sadarbībai kultūras laukā vai pat mazinot organizēto pasākumu nozīmi. Reizēm literatūrā parādās arī kļūdaini pieņēmumi, kas tiek vispārināti līdz fakta līmenim. Spilgts piemērs tam ir situācija ar A. Kirhenšteinu, kuram tiek piedēvēta pārāk liela loma Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbībā. Protams, nevar noliegt, ka viņš sadarbojās ar padomju iestādēm, taču apgalvojumi, ka pirms 1934. gada 15. maija viņš bijis šīs biedrības priekšsēdētājs¹ vai vadītājs², uzskatāmi par kļūdainiem, jo A. Kirhenšteins biedrības valdē pirmoreiz tika ievēlēts 1938. gadā, bet tās priekšsēdētāja amatu nav ieņēmis³.

Tāpēc šis darbs visupirms koncentrēsies tieši uz norisēm kultūras laukā, jo jāapzinās, ka līdzās sakariem ar Rietumiem daļa latviešu kultūras darbinieku ierosmi smēlās tieši padomju zemes kultūrā. Tāpat nevar noliegt, ka neskatoties uz specifiskajiem padomju puses mērķiem, kultūra ir tā joma, kurā divas valstis var vismaz mēģināt sadarboties, apejot ideoloģiskos šķēršļus.

Kultūras sakari divu valstu starpā, tai skaitā arī Latvijas un Padomju Krievijas un PSRS starpā veidojas galvenokārt ar aktieru, mūziķu un citu mākslinieku viesizrāžu starpniecību, dažādu izstāžu apmaiņu, otras valsts literatūras tulkojumu palīdzību. Tieši uz šīm norisēm un Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām, kas daudzas no tām organizēja, koncentrējas maģistra darbs. Konkrētās sadarbības jomas izvēlētas ne vien tāpēc, ka tieši tajās vērojama vislielākā intensitāte, izaugsme, bet arī tāpēc, ka šīs ir arī tās jomas, ar kurām latviešu kultūra bija ciešāk saistīta ar krievu kultūru pirms lielinieku apvērsuma, līdz ar to var saskatīt virkni pārmaiņu. Lai gan nereti pētnieciskajā literatūrā kultūra tiek saistīta ar izglītību un zinātnei, šajā darbā izvēlēta atšķirīga pieeja, jo tieši iepriekš minētajās nozarēs parādās

¹ Bērziņš A. *Labie gadi. Pirms un pēc 15.maija*. Grāmatu draugs, 1963., 296. lpp.

² Strods H. Latvijas okupācijas pirmais posms (1939. gada 23. augusts-1940. gada sākums). Grām.: *Okupācijas režīmi Latvijā 1940.-1959. Gadā. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 10. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007., 66. lpp.

³ LVVA, 2205.f. (Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām), 1.apr., 4.l., 22 lpp.

kultūras dzīves norises, tāpat ne Padomju Krievija, ne vēlāk PSRS nespēja būtisku lomu Latvijas izglītības un zinātnes attīstībā apskatāmajā periodā.

Darbā apskatīti Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakari no to uzsākšanas brīdim līdz 1940. gada 17. jūnijam⁴, kad Latvijas Republiku okupēja Padomju Savienība. Kultūras sakaru pētniecība Latvijas-Padomju Krievijas starpā iespējama tikai pēc 1920. gada 11. augusta, kad tiek parakstīts abu valstu miera līgums, līdz ar to pilnībā no PSRS puses pasludinot Latvijas Republiku par suverēnu valsti ar tiesībām veidot savu ārpolitiku. Šādas hronoloģiskās robežas izvēlētas, jo tikai apskatot abu valstu kultūras sakarus visā to pastāvēšanas periodā, iespējams, pilnvērtīgāk izpētīt to attīstību un tās tendences, to kā šos procesus ietekmēja gan pārmaiņas Latvijas Republikā, gan abu valstu savstarpējās attiecībās.

Maģistra darba mērķis ir izpētīt Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakarus 1920.-1940. gadā, to attīstību, izpausmes veidus un galvenās tendences.

Maģistra darba uzdevumi ir:

1. Izskatīt visas pieejamās avotu grupas-arhīva materiālus, presi, atmiņas-un izvērtēt pētījuma tematikai veltīto literatūru;
2. Sniegt vispārēju Latvijas kultūras sakaru raksturojumu ar ārvalstīm 1920.-1940. gadā;
3. Raksturot un izvērtēt Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakarus 1920.-1929. gadā;
4. Raksturot abu valstu kultūras sakarus laika posmā no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam, konstatēt un izvērtēt šo sakaru atšķirības no iepriekšējā laika posma;
5. Sniegt raksturojumu un atšķirīgās tendences Latvijas-PSRS kultūras sakaru veidošanā un norisē laikā no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim;
6. Izvērtēt un raksturot Latvijas-PSRS kultūras sakarus no 1939.gada 5. oktobra līdz 1940. gada 17. jūnijam.

Darba iekšējo struktūru veido piecas nodaļas, maģistra darba pirmajā nodaļā raksturotas kopējās Latvijas kultūras sakaru tendences 1920.-1940. gadā, kas palīdz izprast un raksturot šo sakaru norisi un specifiku ar Padomju Krieviju un PSRS. Otrā nodaļa veltīta Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakariem laika posmā no 1920. līdz 1929. gadam, šī nodaļa iedalīta 3 apakšnodaļās, kas veltītas atšķirīgām kultūras sakaru nozarēm-

⁴ Piezīme: darbā nedaudz skatītas arī norises pēc 1940. gada 17. jūnija, precīzāk-Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām likvidācijai. Tas darīts, lai pilnīgāk parādītu šīs organizācijas cinisko likteni, to kā PSRS rīkojās pēc savu mērķu sasniegšanas. Tāpat šīs organizācijas likvidācija pilnībā izbeidza kaut teorētiski suverēnas Latvijas kultūras attiecības ar PSRS.

tēlotājmākslai, mūzikai, teātrim un literatūrai⁵ un Kulturālās tuvināšanās biedrībai ar SPRS tautām. 3. un 4. darba nodaļa veltītas attiecīgi veltītas kultūras sakariem laika posmos no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam un no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim, abas nodaļas iedalītas apakšnodaļās pēc tāda paša principa kā otrā nodaļa. Savukārt maģistra darba noslēdzošajā 5. nodaļā skatīti abu valstu kultūras sakari pēc 1939. gada 5. oktobra līdz 1940. gada 17. jūnijam. Šāda darba struktūra izvēlēta, lai labāk atainotu kultūras sakaru attīstību abu valstu starpā, raksturotu šo posmu specifiskās un atšķirīgās iezīmes. Par hronoloģiskajām nodaļu robežām izvēlēti notikumi, kas maina abu valstu kultūras sakaru veidošanu, pārvaldes sistēmu valstī vai abu valstu savstarpējās attiecības-pēc Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām nodibināšanas abu valstu kultūras sakari kļuva intensīvāki, mainījās veids, kā vismaz liela daļa no tiem tika organizēta, savukārt pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma mainījās ideoloģiskās nostādnes valstī, kas nenoliedzami mainīja akcentus Latvijas kultūrā un līdz ar to arī kultūras sakaru nozarē, bet 1939. gada 5. oktobris izvēlēts kā robežšķirtne, jo pēc šajā dienā noslēgtā Latvijas un PSRS Draudzības un Savstarpējās palīdzības līguma Latvija praktiski nonāca Padomju Savienības protektoriātā, kas piešķīra jaunu lomu un specifiskus akcentus abu valstu kultūras sakariem.

Maģistra darba izstrādē izmantotas tādas vēstures pētījuma metodes kā vēsturiski ģenētiskā metode un problēmu hronoloģiskā metode. Ģenētiskā metode izmantota, lai sniegtu pētāmās problēmas secīgu un pilnvērtīgu aprakstu, savukārt hronoloģiskā metode ne vien padarīja pētījumu sistemātisku, bet arī novērsa atkārtotās iespējamību.

⁵ Piezīme: maģistra darbā apakšnodaļu ietvaros kopīgi skatītas teātra un literatūras sakaru nozares, šāda kārtība izvēlēta, jo šīs ir tās kultūras nozares, kuras nereti savstarpēji pārklājas, galvenokārt tādēļ, ka citvalstu autoru lugu tulkojumi un iestudējumi ietilpst vienlaicīgi abās jomās.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Maģistra darba „Latvijas kultūras sakari ar Padomju Krieviju un PSRS (1920.-1940.g.)” izstrādē izmantots plašs avotu un literatūras klāsts, plašai un daudzpusīgai tēmas apskatīšanai izmantotas visas nozīmīgākās avotu grupas-arhīvu materiāli, kas rodami Latvijas Valsts vēstures arhīvā, kultūras darbinieku un ar kultūru saistītu personu atmiņas un prese. Tāpat pētniecības gaitā tika izmantota zinātniskā literatūra-gan monogrāfijas, gan publikācijas rakstu krājumos un presē.

Avoti:

1. Nepublicētie arhīvu materiāli. Viens no nozīmīgākajiem avotiem par Latvijas kultūras sakariem apskatāmajā periodā ir Latvijas Valsts vēstures arhīva (turpmāk LVVA) Izglītības Ministrijas jeb 1632. fonds. Tā kā Izglītības ministrijas pakļautībā apskatāmajā laika periodā atradās arī kultūras iestādes un ar šo jomu saistītie jautājumi, tai skaitā arī kultūras sakaru veidošana ar ārvalstīm, šis fonds ir neatsverams avots Latvijas kultūras sakaru pētniecībā. Tajā rodamas gan ziņas par izstāžu organizēšanu un gaitu, atbildīgo nozares pārstāvju un diplomātiskā dienesta darbinieku vērtējumi par organizētajiem kultūras pasākumiem, ārvalstu preses atsauksmes par tiem, tāpat arī sarakste ar dažādām instancēm par pasākumu organizēšanu. Šajā fondā atrodas arī Nacionālās operas, vienas no visaktīvāk kultūras sakaros iesaistītajām organizācijām, materiāli, atsauksmes par notikušajiem pasākumiem. Tāpat šajā fondā rodami dokumenti par tiem māksliniekiem, kuriem izsniegta vai liegta iebraukšanas atļauja Latvijā, lai sniegtu šeit viesizrādes. Diemžēl jāatzīst, ka lai gan 1632. fondā rodams plašs materiālu klāsts par Latvijas kultūras sakariem 1920.-1940. gadā, ziņas par sakariem ar Padomju Krieviju un PSRS ir visai skopas⁶.

Lai gūtu ieskatu par Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas veikto darbību Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakaros 1920.-1940. gadā, darbā izmantots Latvijas Valsts vēstures arhīva Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta jeb 2574. fonds, kas palīdz izprast to, kā tika veidota Latvijas ārpolitika, dod ieskatu Latvijas Republikas pārstāvniecības iestāžu lomā abu valstu kultūras sakaru norisē. Fondā rodamas ziņas ne vien par atļauju izsniegšanu vai atteikšanu kultūras darbinieku iebraukšanai valstī un izbraukšanai no tās, konkrētu pasākumu, piemēram, VOKS'a iecerētās Vispasaules periodisko izdevumu izstādes atbalstīšanu vai nē, bet arī ziņas par grāmatu apmaiņu, kas spēlē nozīmīgu lomu abu valstu

⁶ LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr.

kultūras sakaru attīstībā⁷. Tāpat šajā fondā ievietoti Padomju Krievijas un PSRS avīžu izgriezumi, kas ļauj gūt ieskatu par Latvijā notiekošā vērtējumu šajā valstī, attieksmi kāda ir pret abu valstu kultūras sakariem, kas savukārt palīdz paskatīties uz pētāmo jautājumu ne tikai no Latvijas, bet arī otras valsts skatu punkta⁸.

Darba izstrādē izmantoti arī Politiskās policijas pārvaldes materiāli, kas atrodami LVVA 3235. fondā. Šie materiāli palīdz izprast to, kāda attieksme bija pret personām un organizācijām, kas veidoja vai piedalījās kultūras sakaru organizēšanā, tāpat ļauj noprast to, kādā līmenī bija zināšanas par to, ko PSRS vēlējās panākt ar kultūras sakaru starpniecību. Fonda 2. aprakstā rodamas ziņas par atsevišķām personām, tai skaitā arī kultūras darbiniekiem⁹, tāpat šajā fondā ir lieta, kas veltīta Kulturālās tuvināšanās biedrībai ar SPRS tautām. Interesants šķiet nelielais lietas apjoms-tikai 3 lappuses-, kas liek domāt par to, ka Politiskās policijas pārvalde šīs organizācijas darbību nav uzskatījusi par izteikti bīstamu¹⁰.

Nozīmīgs avotu krājums, kas palīdz pētīt abu valstu kultūras sakarus, ir Latvijas Valsts vēstures arhīva Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām jeb 2205. fonds, kas ļauj gūt vispusīgu iespaidu par šīs biedrības darbību. Šie materiāli ir būtiski, jo minētā organizācija spēlēja lielu lomu abu valstu kultūras sakaru attīstībā. Fondā glabājas biedrības valdes, revīzijas komisijas un pilnu biedru sapulču protokoli, sarakste ar valdības un citām iestādēm, kā arī biedrībām, biedru saraksti un anketas, kases grāmatas, biedrības statūti. Fonds palīdz noskaidrot ne vien to, kā un cik lielā apmērā šī organizācija sadarbojās ar Latvijas Republikas un PSRS iestādēm kultūras sakaru veidošanā, bet arī biedrības galvenos uzdevumus, pētīt tās darbību un attīstību, dod precīzus datus, norāda aktīvākos biedrus, liecina par plāniem, kas netika īstenoti. Tomēr arī šis fonds ir nepilnīgs, jo, lai gan satur precīzus datus un skaitļus, tajā trūkst informācijas par to, kā šīs norises tika vērtētas sabiedrībā, tās biedru uzskatus, tāpat arī ziņas par PSRS nozīmi tās darbībā ir visai fragmentāras¹¹.

2. Prese. Lai izprastu sabiedrības attieksmi un nostāju pret Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakariem, gūtu plašāku informāciju par konkrētiem pasākumiem, to norisi, tāpat arī ieskatu par pētāmo laiku kā nozīmīgs avots darbā izmantota apskatāmajā laika posmā izdotā periodika. Šī avotu grupa nozīmīga ar to, ka aptver visu maģistra darbā apskatāmo laika posmu, līdz ar to ļauj pilnvērtīgāk izvērtēt abu valstu kultūras sakaru attīstību. Darba izstrādes gaitā izmantoti vairāki laikraksti, kuros paustā nostāja pret Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakariem un padomju zemi kā tādu ir atšķirīga, kas ļauj labāk

⁷ LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas Politiskais departaments), 2. apr.

⁸ LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas Politiskais departaments), 6. apr.

⁹ LVVA, 3235. f. (Latvijas Iekšlietu ministrijas politiskā pārvalde), 2. apraksts.

¹⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 3235. f. (Latvijas Iekšlietu ministrijas politiskā pārvalde), 5. apr., 1468. l. (Kulturālās tuvināšanās biedrība ar soc. padomju republiku savienības tautām), 3 lpp.

¹¹ LVVA, 2205. f. (Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām).

izprast pētāmās norises. Tā kā apskatāmajā posmā attieksme pret Padomju Krieviju un vēlāk PSRS dažādās sabiedrības grupās bija atšķirīga, kas parādās arī šīm sabiedrības grupām adresētajos preses izdevumos, līdz ar to, pētot abu valstu kultūras sakarus, nevar aprobežoties tikai ar vienu preses izdevumu.

Maģistra darba izstrādē izmantoti tādi periodiskie izdevumi kā „Jaunākās Ziņas”, kura rubrikas „Māksla” (vēlāk „Māksla un rakstniecība”) sniedz ziņas par Latvijā notiekošajiem kultūras pasākumiem, ārzemju, tai skaitā padomju, mākslinieku viesizrādēm un to vērtējumus¹², atsevišķām padomju mākslinieku vizītēm veltīti arī speciāli raksti¹³ un, kas vēl būtiskāk, arī latviešu kultūras darbinieku PSRS gūto iespaidu apraksti¹⁴. Darbā izmantots arī kreisi orientētais laikraksts „Sociāldemokrāts”, kas sniedz plašu informāciju par padomju mākslinieku vizītēm Latvijā, regulāri sniedz ziņas arī par Kulturālās tuvināšanās biedrību ar SPRS tautām, ieņemdamas pat zināmu tās aizstāvja lomu. Nenoliedzami, laikrakstam ir tendence pārspīlēt padomju kultūras nozīmi un sasniegumus, arī Latvijā notiekošo padomju kultūras pasākumu māksliniecisko vērtību¹⁵. Izteiktā opozīcijā iepriekšminētajām laikrakstam atrodas periodiskais izdevums „Latvis”, kurš asi kritizē un ironizē ne vien par padomju kaimiņu, bet arī Latvijas un PSRS kultūras sakariem un Kulturālās tuvināšanās biedrību ar SPRS tautām, uzskatot tos par nevajadzīgiem¹⁶. Līdzīgu nostāju ieņem arī krievu emigrācijas izdevums „Сегодня”, kurš gan biežāk vienkārši izvēlas ignorēt norises, kas saistāmas ar abu valstu kultūras sakariem, tai pat laikā šajā avīzē visai regulāri tiek ziņots par padomju mākslinieku viesizrādēm Latvijā¹⁷. Interesants izdevums ir „Brīvā Zeme”, kura attieksme

¹²Jaunākās Ziņas, 1929., 4. jūnijs, 7. lpp., 1929., 20. jūnijs, 9. lpp., 20. jūlijs, 8. lpp., 31. jūlijs, 7. lpp., 26. septembris, 6. lpp., 17. oktobris, 6. lpp., 1930., 9. janvāris, 7. lpp., 14. februāris, 5. lpp., 1932., 30. jūlijs, 12. lpp., 1933., 4. janvāris, 9. lpp., 9. janvāris, 6. lpp., 4. aprīlis, 7. lpp., 12. aprīlis, 26. jūlijs, 9. lpp., 1934., 3. janvāris, 9. lpp., 24. janvāris, 7. lpp., 10. marts, 9. lpp., 15. maijs, 7. lpp., 2. jūlijs, 13. lpp., 1935., 3. janvāris, 9. lpp., 1936., 30. maijs, 20. lpp., 19. jūnijs, 6. lpp., 19. augusts, 8. lpp., 31. augusts, 10. lpp., 9. oktobris, 9. lpp., 3. decembris, 7. lpp.

¹³ Brusubārda E. A. Aleksējevs „Lohengrīnā”. *Jaunākās Ziņas*, 1936., 13. maijs, 8. lpp.; Glazunova kvarteta koncerts. *Jaunākās Ziņas*, 1930., 8. marts, 10. lpp.; Ko lasa bērni Pad. Savienībā. *Jaunākās ziņas*, 1939., 5. augusts, 8. lpp.; Krievu žurnālisti viesojas Latvijā. *Jaunākās Ziņas*, 1937., 2. augusts, 16. lpp.; Kultūras vērtības tuvina tautas. *Jaunākās Ziņas*, 1939., 20. jūlijs, 10. lpp.

¹⁴ Amtmanis-Briedītis A. Maskavas Dailes teātra svinību noslēgums. *Jaunākās Ziņas*, 1928., 2. novembris, 6. lpp.; Amtmanis-Briedītis A. Kā svinēja Maskavas Daile teātra 30 gadu darbības jubileju. *Jaunākās Ziņas*, 1928., 1. novembris, 9. lpp.; Direktors Ed. Smilģis par Maskavas Kamerteātra jubileju. *Jaunākās Ziņas*, 1935., 10. janvāris, 6. lpp.

¹⁵ Septembra notikumi Nacionālajā operā. *Sociāldemokrāts*, 1933., 16. septembris; *Sociāldemokrāts*, 1927., 21. janvāris, 1929., 27. februāris; *Sociāldemokrāts*, 1929., 30. novembris, 5. lpp.; SPRS grafiskā izstāde. *Sociāldemokrāts*, 1929., 26. novembris, 4. lpp.; Tuvinašanās SPRS tautu kultūrai. *Sociāldemokrāts*, 1929., 5. jūnijs, 4. lpp.

¹⁶Ap Brehmani Štengeli. *Latvis*, 1930., 3. maijs, 8. lpp.; Krievu grafiķu izstāde. *Latvis*, 1929., 1. decembris, 5. lpp.; „Kulturālā tuvināšanās” komunistiem. *Latvis*, 1931., 5. jūnijs, 1. lpp.; Padomju Krievijai pakalpiņi gari Rīgā. *Latvis*, 1929., 11. janvāris, 8. lpp.; Vai iespējama kulturāla tuvināšanās ar SPRS? *Latvis*, 1929., 1. jūnijs, 1.-2. lpp.

¹⁷Сегодня, 1921., 5. апрель, с. 4., 3. май, с. 4., 25. август, с. 3., 7. сентябрь, с. 3., 9. октябрь, с. 4. 1922., 20. апрель, с. 3., 30. июнь, с. 3., 22. октябрь, с. 3., 10. ноябрь, с. 3., 18. ноябрь, 22. ноябрь, с. 3., с. 6., 1923., 23. февраль, с. 3., 1924., 3. январь, с. 4., 28. январь, с. 5., 19. август, с. 7., 30. сентябрь, с. 10., 26. октябрь,

evolucionē no noliedzošas līdz abu valstu kultūras sakaru klaji atbalstošas, tādējādi pielāgojoties politiskajai situācijai¹⁸. Darba izstrādē izmantoti arī tādi preses izdevumi kā „Latvijas Sargs”, „Latvijas Kareivis”, „Rīts”.

Tāpat darbā izmantoti kultūras jomai izdotie periodiskie izdevumi. „Izglītības ministrijas mēnešraksts” papildina ziņas par šīs iestādes galvenajām attieksmes tendencēm pret kultūras sakariem, sniedz recenzijas par atsevišķiem kultūras pasākumiem¹⁹. Tādi izdevumi kā „Ilustrēts Žurnāls”²⁰, „Teātra Vēstnesis”, kura veidotājs bija Nacionālā teātra pārstāvis, līdz ar to tajā rodamas arī šīs kultūras iestādes attieksme pret Latvijas kultūras sakariem, taču galvenais šī izdevuma devums ir plašie viesizrāžu apraksti, ārzemju preses atsauksmju ar latviešu viesizrādēm pārpublicējumi²¹, un „Daugava”²² sniedz ziņas ne vien par notikumiem, bet arī pašu kultūras darbinieku vērtējumu par tiem. Interessants avots ir žurnāls „Domas”²³, kas, neskatoties uz savu kreiso ievirzi, sniedz plašas atsauksmes par ārzemju mākslinieku viesizrādēm Latvijā.

3. Atmiņas. Kā trešā avotu grupa darbā izmantotas atmiņas, kas palīdz gūt iespaidu par atsevišķu Latvijas mākslinieku un kultūras darbinieku viesizrāžu laikā uz PSRS gūtajiem iespaidiem, tāpat dod arī ieskatu vispārējā laikmeta un Latvijas-Padomju Savienības attiecībās gan no mākslinieku, gan notikumu laikabiedru skatupunkta. Darbā izmantotajā M. Brehmanes-Štengeles atmiņu grāmatā „Laime”, un sevišķi A. Birnsona pēcvārdā, labi parādās ne tikai pašas dziedātājas dzīves gājums, bet arī viesizrādes PSRS, kas ļauj gūt ieskatu tās mākslas dzīvē, un, kas vēl nozīmīgāk, šajā darbā atspoguļojas Latvijas sabiedrības un preses noskaņojums un attieksme pret mākslinieku, kas atgriezies no viesizrādēm Padomju Savienībā, kas savukārt palīdz izprast sabiedrībā valdošo nostāju pret šo valsti un cilvēkiem, kas ar to sadarbojas²⁴. Savukārt Ādolfa Kaktiņa atmiņas „Dzīves opera” un Marisa Vētras autobiogrāfiskais darbs „Mans baltais nams” ataino latviešu mākslinieku vizītes Padomju

c. 8., 1925., 31. январь, с. 7., 9. апрель, с. 8., 16. июль., с. 8., 25. октябрь, с. 9., 1926., 13. апрель, с. 8., 1928., 28. март, с. 8.

¹⁸ Atklāta Ļermontova piemiņas izstāde. *Brīvā zeme*, 1939., 6. novembris, 3. lpp.; Krievu grafiķu izstāde. *Brīvā Zeme*, 1929., 21. novembris, 2. lpp.; Latviešu grāmatu skate Maskavā. *Brīvā Zeme*, 1940., 1. jūnijs, 7. lpp.; Liels Čaikovska piemiņas koncerts. *Brīvā Zeme*, 1940., 24. februāris, 20. lpp.; Par latviešu grāmatu izstādi Maskavā. *Brīvā zeme*, 1939., 10. jūnijs, 7. lpp.

¹⁹ *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1933., februāris, 145.-146. lpp.; Zeltmatis, Maskavas Dailes teātra 1. studijas viesu izrādes Rīgā. *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1922., jūlijs, 752.-753. lpp.

²⁰ *Ilustrēts Žurnāls*, 1926.-1927. gads.

²¹ *Teātra Vēstnesis*, 1923./1924., Nr. 7., 15. lpp., 1924./1925., Nr. 1., 3.-9. lpp., Nr.3., 45.-47. lpp., Nr. 7., 110.-111. lpp., 1925./1926. Nr. 5., 10.-11. lpp., 1928./1929., Nr. 6., 5.-10. lpp., 1929./1930., Nr. 7., 6.-10. lpp., 1930./1931., Nr., 1., 1.-4. lpp., Nr. 9., 6.-8. lpp., 1933./1934., Nr. 6., 1.-5. lpp., 1936. gada maijs, 4.-6. lpp., 1937. gada marts, 4.-8. lpp.

²² *Daugava*, 1933., Nr. 11., 1054. lpp., 1935., Nr. 6., 571.-572. lpp., 1936., Nr. 2., 189. lpp., 1937., Nr. 3., 280. lpp., Nr. 6., 574. lpp., 1938., Nr. 2., 195. lpp., 1939., Nr. 4., 395. lpp.

²³ *Domas*, 1924., Nr. 2., 178. lpp., Nr. 4., 369. lpp., Nr. 5., 460.-461. lpp., Nr. 6., 83. lpp., 1925., Nr. 1., 73. lpp., 1926., Nr. 10., 392.-393. lpp., 1928., Nr. 1., 72. lpp., 1929., Nr. 5., 393.-395. lpp., 1930., Nr. 6., 72.-73. lpp., 1931., Nr. 3., 245., 247. lpp., Nr. 4., 329. lpp., Nr. 11., 890. lpp., 1932., Nr. 5., 375. lpp., 1933., Nr. 10., 600. lpp.

²⁴ Brehmane-Štengele M. *Laime*, 79.-84., 147.-149. lpp.

Savienībā, apstākļus tur un pašu mākslinieku sajūtas, kas radušās šo viesizrāžu laikā²⁵. Interesants avots ir M. Vētras atmiņu grāmata „Sestā kolonna”, kas parāda to, kādā veidā nereti tika organizētas latviešu mākslinieku viesizrādes ārvalstīs, personību lomu Latvijas un PSRS kultūras sakaru organizēšanā²⁶.

Literatūra. Darba izstrādē izmantotā literatūra arī ir iedalāma vairākās daļās, nozīmīgas atšķirības vērojamas starp literatūru, kas radīta padomju varas periodā un pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Diemžēl jāatzīst, ka plašu Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakariem veltītu monogrāfiju nav, informācija gūstama galvenokārt rakstos, kas koncentrējas uz specifiskiem posmiem vai norisēm un vispārīgos darbos, kas skar Latvijas vēsturi apskatāmajā laika posmā, tās attiecības ar Padomju Krieviju, vēlāko PSRS.

Padomju varas periodā tapušajos darbos visupirms tiek akcentēta Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām kā abu valstu kultūras sakaru virzītājas darbība. Šī perioda darbiem raksturīga tendence palielināt tieši padomju puses nozīmi kultūras sakaru veicināšanā, savukārt par galveno kavēkli un vaininieku ne vienmēr veiksmīgajās attiecībās tiek pasludināta Latvijas „buržuāziskā” valdība. Par nozīmīgākajiem padomju varas periodā radītajiem darbiem, kas skar darba pētniecības jautājumus, uzskatāmi Bonifācija Daukšta raksti „Padomju Savienības un buržuāziskās Latvijas kultūras sakaru attīstība (1929-1934)” un „Советско-латвийские культурные связи в 30-е годы: принципиальные основы и этапы развития”, kuru nozīmi palielina tas, ka tajos izmantoti Krievijas arhīvu materiāli. Minētie darbi dod ieskatu abu valstu kultūras sakaru attīstībā, taču ir rakstīti no PSRS izdevīgām pozīcijām, uzsverot tās lomu un nozīmi²⁷. Abu valstu kultūras sakari pētīti arī R. Pelšes darbā „Latviešu un krievu kultūras sakari”, kurā autors centies atainot „dabisko” saiti starp buržuāzijas apspiestajiem latviešiem un krieviem, kā galveno argumentu kultūras sakaru centienos un pastāvēšanā minot krievu autoru lugu uzvešanu Latvijas teātros²⁸. Liela loma abu valstu kultūras sakaru veidošanā padomju perioda historiogrāfijā tiek piešķirta Kulturālās tuvināšanās biedrībai ar SPRS tautām, piemēram, A. Arnte runā par to, ka pēc šīs biedrības izveidošanas Latvijas un PSRS kultūras sakaros vērojams kāpums²⁹, jāpiezīmē, ka viņa arī uzsver tieši padomju puses kā kultūras sakaru organizētājas lomu iepretī Latvijas pasivitātei, līdz ar to nereti izpaliek konkrētu kultūras apmaiņu veicinošu pasākumu apraksti un

²⁵ Kaktiņš A. Dzīves opera: atmiņu tēlojumi. Red. Andersons E. Rīga: Liesma, 1992., 194.-199. lpp.; Vētra M. "Mans baltais nams. Rīga: Teātra anekdošu apgāds, 1992., 103. lpp.

²⁶ Vētra M. *Sestā kolonna*. Rīga: Liesma, 1993., 223 lpp.

²⁷ Daukšts B. Padomju Savienības un buržuāziskās Latvijas kultūras sakaru attīstība (1929-1934). Grām.: *Latvija un Krievija. Vēsturiskie un kultūras sakari*. Rīga: Zinātne, 1987., 112.-116. lpp.; Даукшт Б. Советско-латвийские культурные связи в 30-е годы: принципиальные основы и этапы развития. В кн.: *Некоторые проблемы совершенствования развитого социализма*. Рига, 1984., 191.-193. с.

²⁸ Pelše R. *Latviešu un krievu kultūras sakari*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951., 389 lpp.

²⁹ Arnte A. *Latvijas KP vēsturiskā pieredze darbaļaužu audzināšanā proletāriskā internacionālisma garā (1920-1940)*. Rīga: Latvijas PSR Zinību biedrība, 1983., 31. lpp.

vērtējumi, drīzāk tiek sniegtas ziņas par šīs biedrības darbību, grūtībām, ar kādu tās saskārusies, jo Latvijas „buržuāziskā” valdība visādiem līdzekļiem kavējusi šo sakaru attīstību. Padomju historiogrāfijā vērojama arī pozitīva tendence-šajā periodā radīti visaptveroši darbi par latviešu teātra vēsturi, kuriem līdzvērtīgus grūti atrast arī pēc neatkarības atjaunošanas. Šie darbi pievēršas visām nozīmīgākajām ar teātra vēsturi saistītajām norisēm-vispārīgajai attīstībai, viesizrādēm, aktieriem, ierosmēm, izrādītajām lugām-, kas dod ne vien visaptverošu ainu par paša teātra attīstību, bet palīdz arī izprast viesmākslinieku lomu teātra, līdz ar to arī kultūras sakaru attīstībā 1920.-1940. gadā. Nozīmīgākie no šiem darbiem ir L. Dzenes „Valsts Drāmas teātris” un K. Kundziņa „Latviešu teātra vēsture”³⁰.

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanās radītajos darbos vērojama tendence abu valstu kultūras sakarus, sevišķi tās norises, kas saistāmas ar Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām, skaidrot caur Padomju Krievijas un PSRS mērķu prizmu, tiek akcentēta šo sakaru veicinātāju saistība ar PSRS marionešu valdības izveidi pēc Latvijas Republikas okupācijas 1940. gada 17. jūnijā. Arī pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas iznākušajos darbos tiek skarta vispārējā Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakaru attīstība 20.-30. gados, vairāk gan runājot par to, kādu ietekmi atstājusi krievu kultūra uz šajā periodā radītajiem latviešu autoru darbiem.

Pēc neatkarības atgūšanas radītajos pētījumos novērojama tendence abu valstu kultūras sakarus skatīt nevis caur atsevišķu pasākumu, bet kultūras ietekmes atstātajām sekām. Tiek saskatīta krievu literatūras ietekme, bet kā īpaši svarīga Krievijas ietekme tiek vērtēta tās mākslinieku devums latviešu operas un baleta attīstībā, kurā svarīgu lomu spēlēja Rīgā strādājošie krievu, pārsvarā gan emigrantu, diriģenti, baletmeistari, režisori. Tomēr autori atzīst arī to, ka Latvijas publika ar laiku sākusi paust neapmierinātību par Rīgas teātru „pārkrievošanu”, līdz ar to no šiem kultūras darbiniekiem nācās atteikties³¹. Uz to, ka Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakariem 20.-30. gados bijusi paliekoša nozīme Latvijas kultūras attīstībā norāda darba „20. gadsimta teātra režija pasaulē un Latvijā” autori, minot, ka tieši starptautiskie sakari, kas izpaudās gan kā viesmākslinieku uzstāšanās un darbība Rīgā, gan kā latviešu teātru darbinieku vizītes padomju zemē, spēlēja būtisku lomu Latvijas režijas mākslas attīstībā³².

³⁰ Dzene L. *Drāmas teātris*. Rīga: Zinātne, 1979., 378 lpp.; Kundziņš K. *Latviešu teātra vēsture*, 2. sēj. Rīga: Liesma, 1972., 438 lpp.

³¹ Bite I. *Latvijas balets*. Rīga: Pētergailis, 2002., 610 lpp.; Bleiere D., Butulis I., Feldmanis I., Stranga A., Zunda A. *Latvijas vēsture 20. gadsimts*. Rīga: Jumava., 2005., 203.-207. lpp.; *Latvijas Nacionālā opera*. Rīga: Jumava, 2000., 302 lpp.

³² *20. gadsimta teātra režija pasaulē un Latvijā*. Rīga: Jumava, 2002., 76.-77., 81. lpp.

Arī pēc neatkarības atgūšanas B. Daukšts turpina pievērsties Latvijas un PSRS kultūras sakariem. Šajā periodā radītie darbi nav apjomīgi, taču ir nozīmīgi ar to, ka sniedz precīzas ziņas, no kurām daļa iegūta Krievijas arhīvos³³.

Runājot par tēlotājmākslas pētniecību, jāmin, ka pēc neatkarības atjaunošanas tapuši virkne darbu, kas sniedz plašu ieskatu šajā jomā, skatot gan atsevišķu mākslinieku darbību, gan Latvijas valsts veidotās izstādes un politiku ārvalstu izstāžu organizēšanas jomās un kultūrpolitikas attīstības tendences kopumā, gan arī skaidrojot latviešu ietekmēšanos no citvalstu mākslas. Tai pat laikā jāmin, ka šie darbi nereti koncentrējas uz latviešu modernistiem un to sakariem ar Rietumeiropu, Latvijas un Padomju Krievijas un PSRS mākslas sakariem atvēlot vien marginālu lomu. Plašu ieskatu latviešu modernisma attīstībā dod D. Lambergas darbi³⁴, šī autore pētījusi arī latviešu izstāžu organizēšanu ārvalstīs³⁵. Savukārt G. Gerharde-Upeniece pievērusies kultūrpolitikas jautājumiem, dodot visaptverošu ieskatu to nozīmē latviešu kultūras sakaru veidošanā³⁶. Savukārt tādas kultūras jomas kā mūzika un teātris ar pētītas krietni retāk, galvenokārt pievērsties atsevišķu kultūras iestāžu vēsturei³⁷.

³³ Daukšts B. Kungu un biedru tuvināšanās sezona. *Rīgas Laiks*, 1994., Nr. 5., 30.-31. lpp.; Daukšts B. „Maskavas saikne” Augusta Kirhenšteina politiskajā evolūcijā. Grām.: *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005., 116.-130. lpp.; komentāri pie raksta Pārmijnieks. Latviešu kreisā inteliģence un Padomju Savienība. *Rīgas Laiks*, 2004., jūl., 26. 33. lpp.

³⁴ Lamberga D. *Klasiskais modernisms. Latviešu glezniecība 20. gadsimta sākumā*. Rīga: Neputns, 2004., 271 lpp.; Lamberga D. *Klasiskais modernisms un Eiropa. 1920-1925*. Grām.: *Latvijas māksla starptautisko sakaru kontekstā*. Rīga: Neputns, 2000., 120.-128. lpp.

³⁵ Lamberga D. Latviešu glezniecības izstādes ārzemēs 20./30. gados. *Literatūras un māksla*, 1991., 20. sept., 8.-9. lpp.

³⁶ Gerharde-Upeniece G. Kultūras fonda aktivitātes tēlotājas mākslas nozarē (1920-1940). Grām.: *Māksla un politiskie konteksti*. Rīga: Neputns, 2006., 77.-92. lpp.; Gerharde-Upeniece G. *Māksla un diplomātija Latvijas Republikā (1918-1928)*. Grām.: *No de facto līdz de iure. Latvijai topot. Māksla un laikmets*. Rīga: Neputns, 2008., 155.-179. lpp.

³⁷ *Latvijas Nacionālā opera*. Rīga: Jumava, 2000., 302 lpp.; *Latvijas Nacionālais teātris*, sast. Sniedze E. Rīga: Jumava, 2004., 230 lpp.

1. LATVIJAS KULTŪRAS SAKARI AR ĀRVALSTĪM: KOPĒJĀS IEZĪMES

Padomju Krievija un vēlāk PSRS bija specifiska parādība gan ar savu valsts formu, ideoloģiju, ārpolitiskajām nostādnēm un mērķiem, un, nenoliedzami, ar to arī kādā veidā tika organizēti tās kultūras sakari un šo sakaru specifisko nozīmi. Tas padara Latvijas kultūras sakarus ar šo valsti īpatnējus, tādēļ, lai labāk izprastu šīs īpatnības, nepieciešams iepazīties ar Latvijas kultūras sakaru kopējām iezīmēm apskatāmajā laikā periodā. Lai varētu salīdzināt un izcelt Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakarus 1920.-1940. gadā, šajā nodaļā tiks apskatītas nozīmīgākās kultūras sakaru jomas-tēlotājmāksla, mūzika, teātris un literatūra. Tā kā nodaļas mērķis ir palīdzēt izprast Latvijas un tās padomju kaimiņvalsts kultūras sakarus, tajā netiek atspoguļoti pilnībā visi notikumi Latvijas kultūras sakaru laukā, bet gan galvenās tendences, nozīmīgākie notikumi un būtiskāko organizāciju centieni šajā kultūras laukā.

Tēlotājmākslas sakari apskatāmajā periodā norisinājās galvenokārt organizējot latviešu mākslas izstādes ārvalstīs. Kā norāda Dace Lamberga, pārsvarā līdzekļu trūkuma dēļ latviešu mākslas izstādes norisinājās tik reti, jo valdība atzina mākslas propagandas nozīmi ārzemēs. Finansiālu iemeslu dēļ līdz galam netika īstenotas vairākas ieceres, piemēram, J. Kazaka plānotā Rīgas mākslinieku grupas izstāde Somijā 1920. gadā³⁸, tāpat 1928. gada 24. oktobrī izglītības ministrs ziņoja Ārlietu ministrijas Preses nodaļai, ka nav iespējams noorganizēt latviešu mākslas izstādi Amsterdamā materiālā trūkuma dēļ, šo pašu iemeslu dēļ Latvija nevarēja piedalīties arī 1929. gada sākumā paredzētajās izstādēs Briselē un Prāgā³⁹. Tomēr jāpiezīmē, ka reizēm problēmas varēja sagādāt arī pašu latviešu neizdarība, jo par katru ārzemēs organizēto izstādi tika slēgts līgums, kas noteica, ka visus izdevumus sedza tā valsts, kurā tā norisinājās⁴⁰. Par zināmu Latvijas kūtumu liecina arī Mākslas akadēmijas rektora V. Purvīša 1930. gada 1. augustā izglītības ministram rakstītais: „Ir beidzamais brīdis, kad Latvijai uz to nopietnāko būtu jāpadomā par savu mākslas izstāžu sarīkošanu ārzemēs, šinī ziņā Latvija palikusi iepakaļ visām citām mazajām valstīm, neievērojama dažādus ielūgumus, un šis stāvoklis starptautiskā mākslas laukā tiek iztulkots tā, it kā Latvija kulturālā ziņā vēl

³⁸ Lamberga D. *Klasiskais modernisms. Latviešu glezniecība 20. gadsimta sākumā*. Rīga: Neputns, 2004., 67. lpp.

³⁹ LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1069. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru paplašināšanu ar ārzemēm, piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 56. lpp.

⁴⁰ Lamberga D. *Latviešu glezniecības izstādes ārzemēs 20./30. gados. Literatūras un māksla*, 1991., 20. septembris, 9. lpp.

nebūtu tik tālu, ka varētu par tik augstām lietām domāt.”⁴¹ Šis jautājums bija aktuāls arī 1932. gada maijā, kad tika organizēts pirmais Latvijas mākslinieku kongress. Tēlotājmākslas pārstāvji tajā pieprasīja sistemātisku latviešu mākslas izstāžu organizēšanu ārvalstīs. Šajā kongresā V. Purvītis atzina, ka, lai gan šim uzdevumam būtu jābūt vienam no valsts kultūras politikas pasākumiem, līdz šim tas tā nav bijis⁴². Izplatīts ir viedoklis, ka, lai gan līdz 30. gadiem Eiropā nebija pazīstama latviešu māksla, tomēr izstādes tika vērtētas ļoti atzinīgi. D. Lamberga uzskata, ka latviešu mākslas izstādes ārzemēs bija veiksmīgs Z. A. Meierovica sāktās diplomātiskās misijas turpinājums⁴³, tādējādi atzīmējot kultūras sakaru lomu Latvijas starptautiskajās attiecībās.

Vēl viena kultūras sakaru veidošanas problēma, ko labi ilustrē tēlotājmākslas joma, ir nepietiekami aktīva sadarbība ar citām, visupirms jau Baltijas, valstīm. Kā piemēru var minēt 1921. gadu, kad atsevišķi mākslinieki ierosināja šīm valstīm kopīgi izstādīties Parīzē. 10. augustā Ārlietu ministrija ziņoja Izglītības ministrijai, ka ir gatava atbalstīt igauņu mākslinieka Korta ierosināto izstādi⁴⁴, 11. augustā Latvijas sūtnis Parīzē O. Grosvalds kā paredzamos ieguvumus no šādas izstādes minēja to, ka šādā veidā tiktu propagandēta Latvija, tāpat, ja izstāde norisinātos Rudens izstādes ietvaros, to apmeklētu daudz vairāk apmeklētāju nekā varētu sapulcināt atsevišķa Baltijas valstu izstāde. Kopīga izstāde ne vien parādītu Baltijas valstu vienotību, bet arī uzskatāmi demonstrētu to novēršanos no krievu kultūras. Sūtnis norādīja arī uz ekonomisko izdevīgumu, jo izstādes telpas varētu iegūt bez maksas. Nenoliedzami sūtnis norādīja arī uz iespējamām kopīgas izstādes trūkumiem, tiek minēts, ka M. Valters un M. Nukša minējuši, ka igauņi un lietuvieši, kuru mākslas atrodoties uz zemāka attīstības līmeņa kā latviešu, varētu uz mūsu rēķina parādīt sevi labākā gaismā, tāpat latviešu vārds daudz plašāk izskanētu, ja tiktu organizēta atsevišķa Latvijas izstāde⁴⁵. Izstāde tā arī palika ieceres līmenī un demonstrē to, ka kultūras jomā priekšroka tika dota iepazīstināšanai ar latviešu mākslu un Latvijas propagandēšanai ārzemēs nevis kopīgu pasākumu organizēšanai ar citām valstīm, kas gan varētu mazināt tieši Latvijas mākslinieku atpazīstamību, bet tajā pašā laikā palielināt Baltijas valstu sadarbības nozīmi un to kā kopēja spēka atpazīstamību starptautiskajā arēnā. Situācija diezgan krasi mainījās tikai 1939. gadā,

⁴¹ LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1112. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju, latviešu poļu tuvināšanās b-bu u.c. par latviešu gleznu izstāžu sarīkošanu Varšavā un Amsterdamā), 2. lpp.

⁴² Siliņš J. *Latvijas māksla, 1915.-1940.*, 2. sēj. Stokholma: Daugava, 1990., 11.-12., 23. lpp.

⁴³ Lamberga D. *Klasiskais modernisms. Latviešu glezniecība 20. gadsimta sākumā*. Rīga: Neputns, 2004., 67., 71. lpp. Piezīme: Par to, ka Z. A. Meierovics uzskatīja, ka māksla var spēlēt pozitīvu lomu Latvijas starptautiskajā situācijā un veicināt tās ātrāka atzīšanu, liecina tas, ka viņš 1918. gadā uzdeva J. Kugam sagatavot izcilāko latviešu gleznu albumu, ko pasniegt akreditētajiem sūtņiem. (Lamberga D. *Klasiskais modernisms un Eiropa. 1920-1925*. Grām.: *Latvijas māksla starptautisko sakaru kontekstā*. Rīga: Neputns, 2000., 121. lpp.)

⁴⁴ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1110. l. (Sarakste ar Mākslas akadēmiju darbības jautājumos, ar Ārlietu ministriju par izstāžu organizēšanu ārzemēs u.c.), 55. lpp.

⁴⁵ Turpat, 58.-60., 64. lpp.

kad kultūras sakari kļuva ciešāki, ko nenoliedzami ietekmēja starptautiskās pārmaiņas,-tika rīkotas Baltijas kultūras nedēļas, pārraidīja kaimiņvalstu radio, teātra un kino programmas, Igaunijā un Lietuvā izdeva latviešu rakstnieku darbu tulkojumus⁴⁶. Par to, ka kultūras sadarbībai tika piešķirta ievērojama loma, centieniem to aktivizēt, ne vien no Latvijas, bet arī pārējo Baltijas valstu puses, liecina 1940. gada 16. februārī Igaunijas laikrakstā „Rahvaleht” publicētais raksts „Kāpēc kaimiņi mūs neinteresē”, kurā mēģināts rast skaidrojumu vājajiem kultūras sakariem Baltijas valstu starpā. Rakstā norādīts: „psiholoģiska parādība, kas Baltijas valstīm traucē tuvināties .. mēs esam centušies draudzēties ar lielām tautām. Iepretim sev līdzīgiem mēs sevišķu interesi neesam izrādījuši .. mūsu kulturālās dzīves ārpolitiku pārāk stipri ietekmējušas divas mūsu sabiedriskās dzīves zemapziņas parādības: sensenais atavisms un uzpūtīgais snobisms .. mums jāatrod pašiem sevi, lai savus tuvākos kaimiņus labāki pazītu un ar tiem ciešāki sadarbotos”⁴⁷.

Kopumā mākslas jomā apskatāmajā periodā iezīmējās orientācija uz Rietumiem, ko padomju perioda autori skaidroja kā buržuāziskās sabiedrības vēlmi nošķirties no visa, kas saistīts ar padomju zemi⁴⁸, taču realitātē šī tendence ir viegli saprotama-latviešu māksliniekiem beidzot bija iespēja iepazīt tuvāk Rietumeiropu un tās mākslu, tāpat tieši šis reģions deva visspilgtākos impulsus modernās mākslas attīstībā, kas bija interesanta virknei latviešu mākslinieku.

Apskatāmajā laika periodā ar latviešu mākslas izstāžu ārzemēs organizēšanu pārsvarā nodarbojās Izglītības ministrija, piesaistot arī Ārlietu ministriju un Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības. Satura izvēlē pēdējais vārds piederēja V. Purvītim, savukārt tehniskos jautājumus parasti risināja E. Šveics. Pozitīvu lomu nereti spēlēja arī personiski kontakti, kas veidojās pārsvarā ar sūtniecību darbinieku palīdzību, un sadarbība ar presi⁴⁹.

Latviešu mākslas izstādēs pārsvarā tika izstādīts mākslinieku jaunākais veikums, taču nozīmīgākajās-Stokholmā, Oslo, Maskavā un Ļeņingradā, Varšavā un Krakovā, Parīzē un Londonā-izstādīja arī tādu mākslinieku kā J. Grosvalda un J. Kazaka darbus, tādējādi dodot iespējami visaptverošu iespaidu par latviešu mākslas attīstību⁵⁰. Par pirmo vispārējo Latvijas mākslas izstādi kļuva Reprezentatīvā izstāde Stokholmā, kas norisinājās 1927. gadā no 6. līdz 30. novembrim⁵¹, kuras sagatavošanas laikā problēmas radīja dažādu mākslinieku grupu nespēja savstarpēji vienoties, kas ietekmēja arī citu izstāžu organizēšanu, nereti labas ieceres

⁴⁶ Andersons E. *Latvijas vēsture 1920-1940. Ārpolitika*, 2.sēj. Stokholma: Daugava, 1984., 357.-358. lpp.

⁴⁷ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1086. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju, Latvijas sūtniecībām ārzemēs u.c. par kultūras sakariem ar ārzemēm, mazākuma tautību stāvokli Latvijā u.c.), 375.-377. lpp.

⁴⁸ *Latviešu tēlotāja māksla: 1860-1940*. Atb. red. S. Cielava. Rīga: Zinātne, 1986., 235. lpp.

⁴⁹ Siliņš J. *Latvijas māksla, 1915.-1940.*, 2. sēj. Stokholma: Daugava, 1990., 20., 22. lpp.

⁵⁰ Lambergā D. *Klasiskais modernisms. Latviešu glezniecība 20. gadsimta sākumā*. Rīga: Neputns, 2004., 71. lpp.

⁵¹ Lambergā D. Latviešu glezniecības izstādes ārzemēs 20./30. gados. *Literatūras un māksla*, 1991., 20. sept., 8. lpp. Piezīme: ar izstādes organizatorisko gaitu tuvāk var iepazīties LVVA, 1632. f., 2. apr., 1112. l., 173 lpp.

padarot neīstenojamas. Tas lika ar mākslu saistītām aprindām rosināt veidot organizāciju vai iecelt konkrētu autoritatīvu personu, kas nodarbotos ar latviešu izstāžu organizēšanu ārzemēs, lai turpmāk izvairītos no šādām neveiksmēm⁵².

Apskatāmajā periodā Latvijas valsts noorganizēja vairākas vispārējas latviešu mākslas izstādes ārvalstīs: Oslo (1933. gada aprīlis)⁵³, Varšavā un Krakovā (1936. gada marts-maijs)⁵⁴, Helsinkos, Tallinā un Tartu (1936-1937)⁵⁵, Budapeštā (13.-30.03.1937.), Vīnē (13.-25.04.1937.) un Prāgā (4.-23.05.1937.), savukārt 18. novembrī tika atklāta izstāde Kauņā, kas turpinājās līdz 5. decembrim. Kā norādīja izglītības ministrija, izstādes guvušas ievērtību un labus panākumus, sekmējušas Latvijas un tās mākslas propagandu ārzemēs⁵⁶. 1938. gadā no 18. novembra līdz 4. decembrim Kopenhāgenā notika Latviešu mākslas izstāde, kas tika rīkota kā pretvizīte Dānijas mākslas izstādei Rīgā 1936. gadā⁵⁷. Jāmin, ka šāda vizīšu apmaiņa apskatāmajā periodā bija visai tipiska, turklāt vērojama praktiski visās kultūras sakaru jomās. Par augstāko punktu latviešu mākslas reprezentācijai ārzemēs kļuva izstāde Parīzē (1939. gada 27. janvāris-28. februāris)⁵⁸, kura tālāk tika pārceļta uz Londonu (1939. gada 2.-15. maijs)⁵⁹.

Lielu lomu kultūras sakaru veicināšanā un Eiropas iepazīstināšanā ar Latvijas mākslu spēlēja arī atsevišķu latviešu mākslinieku un mākslinieku grupu izstādes ārzemēs, kuras pārsvarā tika organizēta pateicoties privātiem līdzekļiem un sadarbojoties ar citu valstu mākslinieku grupām, tomēr jāmin, ka arī atsevišķu mākslinieku iniciatīva reizēm tika atbalstīta no Latvijas iestāžu puses, kas parāda to, ka arī atsevišķu personu iniciatīva tika vērtēta kā Latvijas kultūras sakaru veicināšana. Piemēram, sevišķu atbalstu R. Sutam sniedza Ārlietu ministrijas Preses nodaļas vadītājs A. Bīlmanis, kurš rūpējās, lai šī mākslinieka raksti

⁵² *Ilustrēts Žurnāls*, 1928., Nr. 4., 123. lpp.

⁵³ R. B. Ko devusi latvju mākslas izstāde Norvēģijā. *Latvijas kareivis*, 1933., 7. maijs, 3. lpp.

⁵⁴ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1124. l. (Sarakste ar Valsts mākslas muzeju, Latvijas sūtniecību Varšavā u.c. par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Polijā), 23., 110., 119. lpp.

⁵⁵ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1125. l. (Sarakste ar ārlietu ministrijas Preses nodaļu, Latvijas sūtniecību Somijā un Tallinā par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Somijā un Polijā), 203 lpp. Piezīme: šī izstāde labi ilustrē ne vien šādu pasākumu organizatorisko pusi, bet arī parāda to, ka šajās norisēs lomu spēlēja tuvināšanās biedrības, tāpat arī to, ka nereti arī kultūras sakaru nozarē svarīgu lomu spēlēja diplomātija, to, ka Latvija centās rast ceļus finansējuma iegūšanai, pat, ja tas nozīmēja atstāt maldīgu priekšstatu citas valsts iestādēs, kā tas bija šajā gadījumā, kad bija nepieciešams radīt iespaidu, ka izstādes galvenais mērķis ir Igaunija nevis Somija, lai panāktu no pirmās daļas izdevumu segšanu. Pietam šī izstāde demonstrē arī sadarbību dažādās kultūras jomās, jo tai par godu notika latviešu baleta viesizrādes Helsinkos. Būtiska ir arī atziņa, ka gan izstāde, gan baleta viesizrādes cēlušas Latvijas prestižu Somijā, ko izteica mūsu sūtnis šajā valstī, kas demonstrē to, cik liela loma kultūras sakariem tika piešķirta Latvijas valsts propagandēšanai ārvalstīs.

⁵⁶ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1083. l. (Sarakste ar Valsts kanceleju, Finanšu ministriju u.c. par kultūras sakariem ar ārzemēm, ārzemju komandējumiem u.c.), 3., 160.-161. lpp.

⁵⁷ Turpat, 105. lpp.

⁵⁸ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1131. l. (Sarakste ar Latvijas sūtniecību Parīzē, Valsts mākslas muzeju u.c. par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Parīzē), 132. lpp.

⁵⁹ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1128. l. (Sarakste ar Latvijas sūtniecību Anglijā, Ārlietu ministriju u.c. par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Londonā), 77. lpp.

un grāmatas tiktu iespiesti ārzemju žurnālos, iespējams, pateicoties viņa atbalstam, R. Sutas raksts par jaunākās latviešu glezniecības pamatievirzēm un Rīga mākslinieku grupu tika iespiests pūristu žurnālā „L'Esprit Nouveau” 1921. gadā⁶⁰. Par to, ka valsts vēlējās atbalstīt latviešu mākslinieku sakarus ar Rietumeiropu liecina tas, ka virkne latviešu mākslinieku pateicoties Kultūras fonda stipendijām studiju nolūkā devās uz Rietumeiropu⁶¹.

Kultūras sakari nav vienpusēji organizējami, tādēļ līdztekus latviešu izstādēm ārvalstīs jāmin arī citu zemju mākslas reprezentācija Latvijā. Runājot par ārvalstu mākslinieku izstādēm Latvijā, J. Siliņš norādījis, ka tās ne vien tuvina latviešus ar citām tautām, bet arī ļauj pārbaudīt vai esam spējīgi organizēt šāda līmeņa pasākumus, tāpat arī to, kādā līmenī attīstās latviešu māksla⁶². Jāmin, ka arī šajā jomā līdzās pastāvēja gan valsts iestāžu, gan atsevišķu mākslinieku iniciatīva un darbība, ko labi ilustrē 1924. gads, kad poļu māksla Latvijā tika reprezentētā pateicoties abām-martā-aprīlī Rīgā norisinājās poļu grafikas izstāde, savukārt novembrī-decembrī Rīgā kopā ar Rīgas mākslinieku grupu izstādījās poļu mākslinieku apvienība „Blox”⁶³. Apskatāmajā periodā Latvijā varēja apskatīt vairāku valstu mākslas izstādes, kas parāda Latvijas kultūras sakaru plašumu un daudzveidību. Ar Čehoslovākijas mākslu varēja iepazīties 1925.⁶⁴ un 1930. gadā⁶⁵. 1926. gada 6.-25. aprīlī Rīgas pilsētas mākslas muzejā norisinājās Igaunu mākslas izstāde⁶⁶, savukārt 1927. gadā no 30. oktobra līdz 27. novembrim Latvijā bija vērojama Beļģijas mākslas izstāde⁶⁷. 1928. gadā latviešu publikai bija iespēja iepazīties ar lietuviešu un zviedru mākslu⁶⁸. 1934. gadā Izglītības ministrija organizēja vairākas ārzemju izstādes Rīgā-no 21. janvāra līdz 11. februārim bija aplūkojama poļu mākslas izstāde, 3. februārī atklāja Zviedru etnogrāfijas izstādi, bet 25. martā-25. aprīlī norisinājās norvēģu jaunākās mākslas izstāde⁶⁹. 1935. gadā Rīgā notika itāļu grafikas izstāde, bija iespēja aplūkot arī somu mākslu⁷⁰, savukārt 1936. gadā bija redzama Dānijas mākslas izstāde⁷¹. Arī 1937. gadā Latvijā varēja aplūkot kaimiņvalstu mākslas sasniegumus, no 24. februāra līdz 14. martam notika Igaunijas mākslas izstāde, savukārt no 20. marta līdz 4.

⁶⁰ Lambergas D. *Klasiskais modernisms. Latviešu glezniecība 20. gadsimta sākumā*. Rīga: Neputns, 2004., 67., 111. lpp.

⁶¹ Gerharde-Upeniece G. Kultūras fonda aktivitātes tēlotājas mākslas nozarē (1920-1940). Grām.: *Māksla un politiskie konteksti*. Rīga: Neputns, 2006., 80.-81. lpp.

⁶² LVVA, 1632. f., 2. apr., 1588. l. (Recenzijas par latviešu un ārzemju mākslinieku izstādēm Rīgā), 1. lpp.

⁶³ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1071. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru attīstīšanu un piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 39. lpp.

⁶⁴ *Ilustrēts Žurnāls*, 1926., Nr. 1., 29. lpp.

⁶⁵ Skulme U. Divas izstādes. *Daugava*, 1930., Nr. 11., 1402.-1403. lpp.

⁶⁶ *Ilustrēts Žurnāls*, 1926., Nr. 4., 126. lpp.

⁶⁷ Mednis V. Beļģijas mākslas izstāde. *Ilustrēts Žurnāls*, 1927., Nr. 12., 369.-379. lpp.

⁶⁸ *Latviešu tēlotāja māksla: 1860-1940*. Atb. red. S. Cielava. Rīga: Zinātne, 1986., 250. lpp.

⁶⁹ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1076. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru veicināšanu ar ārzemēm, ārzemju augstskolu darbību u.c.), 30. lpp.

⁷⁰ *Latviešu tēlotāja māksla: 1860-1940*. Atb. red. S. Cielava. Rīga: Zinātne, 1986., 387. lpp.

⁷¹ Siliņš J. *Latvijas māksla, 1915.-1940.*, 2. sēj. Stokholma: Daugava, 1990., 20. lpp.

aprīlim-Lietuvas mākslas izstāde. Abus pasākumus organizēja Izglītības ministrija, kura 1938. gadā organizēja arī Ungārijas mākslas izstādi⁷², šajā gadā norisinājās arī norvēģu un itāliešu mākslas izstādes⁷³. 1939. gada martā Izglītības ministrija organizēja Rīgā Francijas modernās mākslas izstādi⁷⁴.

Viena no visplašākajām, daudzpusīgākajām kultūras sakaru jomām ir mūzika, pietam tieši šai mākslas formai praktiski nav valodas barjeru, kas atvieglo arī starptautisku sakaru veidošanu. Latvijas mūzikas sakarus 1920.-1940. gadā nevar raksturot, neskarot Latvijas Nacionālo opera, kura, kā norāda L. Fūrmane, bija viens no nozīmīgākajiem Latvijas kultūras centriem apskatāmajā periodā, un par kuras vienu no galvenajiem uzdevumiem kļuva latviešu mākslas sasniegumu reprezentēšana, mākslinieku tuvināšana⁷⁵, kas arī tika īstenota, turklāt maksimāli plaši pārstāvējot mūzikas dažādās jomas-norisinājās, gan solistu un diriģentu, gan baleta trupu un mākslinieku viesizrāžu apmaiņa. Visai intensīvi kultūras sakari mūzikas jomā 1920.-1940. gadā Latvijai veidojās ar Poliju-1925. gadā Latvijā uzstājās pianists Z. Prževockis, 1926. gadā konservatorijā uzstājās pianists Burkards, 1928. gadā Rīgā spēlēja arī pianisti Jozefs Slivinskis, Karls Šimanovskis un vijolniece Irēna Dubiska, 1931. gadā koncertus sniedza vijolnieks Romans Totenbergs. Katru sezonu Rīgu apmeklēja poļu vijolnieks Bronislavs Hubermanis. Nacionālajā operā uzstājās arī poļu mākslinieki Korvin-Šimanska, Oļga Iļdina, Ignacs Dignass, arī diriģents Gļinskis, kurš rakstīja poļu presē par Latvijas mūziķiem. Tāpat Rīgā dejoja poļu balerīna Šzmolcona⁷⁶. Tāpat regulāri Latvijas Nacionālajā operā viesojās Lietuvas mākslinieki. Taču mūs apmeklēja arī daudz eksotiskāki mākslinieki-1930. gada pirmajā pusē ASV melnādainā teātra trupa „Black flovers” stādīja latviešu skatītājiem priekšā savdabīgu opereti⁷⁷, bet 1931. gadā Nacionālajā operā viesojās Japānas Kabuki teātris⁷⁸. Par to, ka Latvija bija gana interesants ceļa mērķis pat tik tālām un lielām valstīm kā ASV, liecina tas, ka 1939. gada 11. jūlijā savas Eiropas turnejas ietvaros Rīgā uzstājās Jēlas Universitātes vokālais ansamblis „Yale Glee Club”, kas Latvijā tika silti uzņemts, par ko liecina ASV sūtņa Rīgā 13. jūlijā V. Munteram adresētā pateicības vēstule par tā laipno uzņemšanu⁷⁹.

Latvijas straujo kultūras uzplaukumu un kultūras sakaru daudzveidību starpkaru periodā apliecina arī tas, ka sākot ar 1930. gadu, latviešu baletdejojāji devās viesizrādēs, līdzās

⁷² LVVA, 1632. f., 2. apr., 1083. l., 189., 194., 198. lpp.

⁷³ *Latviešu tēlotāja māksla: 1860-1940*. Atb. red. S. Cielava. Rīga: Zinātne, 1986., 250. lpp.

⁷⁴ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1083. l., 179. lpp.

⁷⁵ *Latvijas Nacionālā opera*. Rīga: Jumava, 2000., 117.-118. lpp.

⁷⁶ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1072. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru attīstīšanu un piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 39. lpp.

⁷⁷ *Domas*, 1930., Nr. 6., 72.-73. lpp.

⁷⁸ *Domas*, 1931., Nr. 2., 163. lpp.

⁷⁹ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1086., 270., 313. lpp.

daudzajām atsevišķu dejojāju viesizrādēm norisinājās arī visas Nacionālās operas baleta trupas izrādes, kaut gan šī mākslas joma Latvijā bija sākusi attīstīties pavisam nesen, kas apliecina tās straujo briedumu, -1934. gada 12.-13. maijā Nacionālās operas baleta trupa sniedza viesizrādes Budapeštā⁸⁰, Stokholmā 1935. gadā un Lielās operas teātrī Varšavā 1939. gadā⁸¹, pēdējā bija atbildes vizīte uz Polijas Nacionālā baleta viesizrādēm, kas Rīgā norisinājās 1938. gada 27.-28. maijā. Latviešu viesošānās Varšavā bija grandioza, kopumā uz Poliju devās 100 cilvēki, arī atsauksmes poļu presē bija ļoti labvēlīgas, latviešu balets tajās tika vērtēts kā viens no labākajiem Eiropā⁸². Baleta sakarā minams arī gadījums ar Nacionālās operas baletmeistari A. Fjodorovu, kas labi ilustrē Latvijas iestāžu vīziju par mūsu valsts kultūras propagandu ārvalstīs. 1928. gada jūlijā norisinājās sarakste starp Nacionālo operu, Izglītības ministriju un Ārlietu ministrijas preses nodaļu par Čehu-latvju kultūras biedrības ierosināto baletdejojāju Aleksandras Fjodorovas un viņas dēla iespējamām viesizrādēm Prāgā, kas varētu kalpot Latvijas propagandēšanai Čehoslovākijā. Nacionālās operas direktors uz šo ierosinājumu norādīja, ka šādas viesizrādes būtu pašu baletdejojāju privāta lieta, jo latviešu baleta mākslas propagandai varētu noderēt tikai visas baleta trupas viesizrādes. Izglītības ministrija arī piekrita šādam operas uzstādījumam⁸³.

Apskatāmajā periodā Latvijas kultūras sakaru veidošanā mūzikas laukā lielu lomu spēlēja kora dziedāšana, to viesizrāžu apmaiņa. Nenoliedzami vislielāko ieguldījumu šajā jomā deva Teodora Reitera vadītais koris. Sākot ar 1924. gadu šis koris regulāri un ar labiem panākumiem uzstājās virknē Eiropas pilsētu⁸⁴. 1924. gadā koris viesojās Igaunijā un Somijā⁸⁵, 1925. gadā-Kauņā⁸⁶, Stokholmā, Kopenhāgenā, Amsterdamā, Parīzē un Londonā⁸⁷; 1927. gadā-Prāgā⁸⁸, Pilzenē, Varšavā un Viļņā⁸⁹. 1930. gada 18. jūlijā koris sniedza 2 koncertus

⁸⁰ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1076. l., 130. lpp.

⁸¹ Štāls G. *Latviešu balets*. Rīga: J. Kadiļa apgāds, 1945., 52.-53. lpp.

⁸² Bīte I. *Latvijas balets*. Rīga: Pētergailis, 2002., 131., 134.-135. lpp.

⁸³ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1068. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru paplašināšanu ar ārzemēm, piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 22., 50. lpp.

⁸⁴ Šilde Ā. *Latvijas vēsture 1914-1940*. Stokholma: Daugava, 1976., 539. lpp.

⁸⁵ *Domas*, 1924., Nr. 6., 83. lpp. Piezīme: šis kora brauciens demonstrē to, cik sarežģītos apstākļos reizēm atradās Latvijas kultūras sakaru veicinātāji, jo brauciens atstāja arī negatīvas finansiālas sekas paša kora budžetā, jo, neskatoties uz tā lūgumu, ne Izglītības ministrija, ne Kultūras fonds nesniedza braucienam materiālu atbalstu.

⁸⁶ *Domas*, 1925., Nr. 1., 73. lpp.

⁸⁷ Gruzna P. Mūsu dziesma ārzemju gaitās. *Domas*, 1925., Nr. 6., 56.-62. lpp. Piezīme: šis viesizrādes pavadīja virkne neveiksmju, visupirms jau finansiālās. Tāpat nevedās arī ar organizatoriskajiem jautājumiem-koris vai nu nesadarbojās ar diplomātiskajām pārstāvniecībām vai arī tās darbojās pārāk kūtri, trūka reklāmas, koncerti bija paredzēti neizdevīgā dienas laikā, tāpat arī attieksme Latvijā ne vienmēr bija labvēlīga šim braucienam. Koncertceļojumu noslēdzot, Reitera koris palika parādā Latvijas valstij 16 tūkstošus latu. Tas demonstrē to, cik liela loma kultūras sakaru veidošanā bija labai sadarbībai ne vien ar Latvijas vietējām iestādēm, bet arī diplomātiskajām pārstāvniecībām ārvalstīs.

⁸⁸ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1066. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru paplašināšanu ar ārzemēm, piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 17., 28. lpp.

⁸⁹ Gruzna P. Reitera koris ārzemju gaitās. *Domas*, 1927., Nr. 9., 312. lpp.

Stokholmā⁹⁰. 1937. gada 25. maijā Reitera koris devās viesizrādēs uz Čehoslovākiju, Austriju un Poliju. Pirms brauciena uz ārzemēm tika pārbaudīta kora dalībnieku lojalitāte Latvijai un Vadonim, ko veica noklausoties kora dalībnieku sarunas⁹¹, kas labi demonstrē to situāciju, ar ko kultūras darbiniekiem un sakaru veidotājiem bija jāsaskaras pēc 1934. gada 15. maija. 1939. gada martā Reitera koris sniedza viesizrādes Eiropā. Pēc 20. martā notikušā koncerta Izglītības ministrijas dokumentos parādās vārdi, ka Reitera kora koncerts: „veicināja Latvijas vārda labo skaņu Britānijā” un tika norādīts, ka „Reitera .. nolūks esot tikai latviešu mākslas propaganda”, tādējādi apliecinot to, ka kora māksla apskatāmajā periodā kalpoja ne vien kā Latvijas kultūras sasniegumu, bet arī visas valsts propagandētāja. Viesizrādes turpinājās ar trim koncertiem Velsā⁹². Turpinot viesizrādes, 26. martā koris ieradās Parīzē, runājot par šīm viesizrādēm, O. Grosvalds rakstīja: „taisni tagadējos laikos mazo tautu kulturālai propagandai ir vislielākā nozīme. Latvju un franču tuvināšanās idejai šis Reitera kora brauciens neatsverams pakalpojums”⁹³, tādējādi norādot uz lielo kultūras sakaru lomu divu valstu savstarpējās attiecībās. Kā žurnālā „Domas” Reitera kora viesizrāžu sakarā norādīja Pāvils Gruzna, šādā veidā Latvija centās veidot kultūras sakarus, tāpat viņš atzīmēja arī to, ka kultūras sakariem jākoncentrējas uz tām valstīm, kas mums tuvas arī no politiskā viedokļa⁹⁴.

1920.-1940. gadā kultūras sakari teātra mākslas jomā izpaudās kā citu valstu lugu iestudējumi un ar viesizrāžu starpniecību. Viesizrāžu sakarā jānorāda, ka lielāka nozīme bija valsts teātru trupu braucieniem, kas ne vien iepazīstināja otras puses skatītājus ar teātra mākslas attīstības līmeni, bet arī demonstrēja divu valstu gatavību sadarboties valstisku kultūras sakaru līmenī. Latviešu teātra pirmās viesizrādes apskatāmajā laika periodā norisinājās 1924. gada 1.-4. jūnijā, kad Nacionālais teātris viesojās Kauņā⁹⁵. Sevišķu lomu kultūras sakaru veicināšanai teātra laukā spēlēja Nacionālā teātra vadība, par ko liecina tā dramaturga Kārļa Freinberga teiktais: „Daudz runā par tautu tuvināšanas darbiem. Šāda kultūras un mākslas darbinieku viesošānās ar mākslas vai kulturēla rakstura darbu šo tuvināšanos var veicināt vislielākā mērā. Interesanti iepazīties ar mums draudzīgas nācijas māksliniekiem, jo tie atnes sev līdzīgu daļu no savas nācijas dzīvā gara, kā tas parādās viņas mākslā un literatūrā. Un gars ir tas, kas visvairāk var tuvināt tautas”, kas minēts, rakstot par poļu režisora A. Zelveroviča viesošanos un darbu Nacionālajā teātrī 1929./1930. gada sezonā⁹⁶. Tāpat, uzsākot 1930./1931. gada sezonu, teātris par vienu no saviem galvenajiem

⁹⁰ *Domas*, 1930., Nr. 6., 72. lpp.

⁹¹ LVVA, 3235. f. (Politiskās policijas pārvalde), 1./1. apr., 304. l. (Izziņa par Reitera kori), 1.-2., 5. lpp

⁹² LVVA, 1632. f., 2. apr., 1086. l., 243., 248. lpp.

⁹³ Turpat, 250.-252. lpp.

⁹⁴ *Domas*, 1925., Nr. 3., 233. lpp.

⁹⁵ *Teātra Vēstnesis*, 1924./1925., Nr. 1., 3.-9. lpp.

⁹⁶ Poļu režisors A. Zelverovičs. *Teātra Vēstnesis*, 1929./1930., Nr. 7., 6. lpp.

uzdevumiem formulēja kultūras sakaru veicināšanu, ko visupirms uztvēra kā citu valstu autoru lugu izrādīšanu⁹⁷. Teātri, kā nozīmīgu Latvijas kultūras sakaru veicinātāju min arī aktieris un režisors A. Amtmanis-Briedītis, kurš norāda, ka kultūras sakarus labi varēja veicināt, uzvedot citu tautu autoru lugas un uzaicinot uz to pirmizrādēm sūtniecību darbiniekus⁹⁸. Runājot par viesrežisoru darbību Nacionālajā teātrī jāpiezīmē, ka viesi paši varēja izvēlēties lugas, ko inscenēt⁹⁹.

Arī teātra jomā Latvijas kultūras sakari nebija vienpusēji, 1925. gada novembrī un decembrī Rīgā viesizrādes sniedza poļu teātris „Reduta”¹⁰⁰, savukārt 1929. gada 25. janvārī Nacionālajā teātrī notika zviedru rakstnieka Tora Herdberga lugas „Juhans Ulfšjarns” pirmizrāde, uz ko bija ieradies arī tās autors. „Teātra Vēstnesī” publicētājā atsauksmē šai izrādei tika piedēvēta liela nozīmē kā latviešu un zviedru kultūras un mākslas tuvinātājam¹⁰¹. Minētās laikrakstu atsauksmes parāda to, kāda nozīme tika piešķirta kultūras sakaru veidošanā ar citās zemēs. 1929. gadā Latvijā viesizrāde sniedza arī Lietuvas Valsts drāmas teātris¹⁰².

K. Freinbergs gan ne vienmēr bija pozitīvās domās par kultūras sakaru veicināšanas jomā veikto darbu, taču nerimstoši atzīmēja tā nozīmīgumu. Piemēram, rakstā „Lietuviešu luga nacionālā teātrī” viņš norādīja: „tuvināšanas darbs nav tikai idejisks un, varbūt romantisks vien, bet to diktētu pat reālais mazo tautu stāvoklis. Uz lielo tautu skatuvēm vai lielo tautu tulkojumos mazo tautu autori tiek ļoti aprobežotā mērā. Turpretī, ja mazās tautas ievērotu citu mazo tautu autorus un tulkotu un izrādītu tos savos teātros un ievestu savā literatūrā viņas līdz ar to paplašinātu savu pašu un kaimiņu tautu rakstnieku lasītāju un skatītāju skaitu un pastiprinātu rakstnieku ekonomisko pamatu, veicinot ar to šo tautu kulturālo darbību. Šāda mākslas un rakstniecības politika, beidzot, spiestu arī lielās tautas ievērot vairāk mazo tautu rakstniecību, lai ar vienaldzību nemazinātu arī savu autoru izplatīšanos citās tautās”¹⁰³. Jāpiezīmē, ka Latvijas un Lietuvas kultūras sakari teātra laukā neaprobežojās tikai ar lugu iestudējumiem, jo 1931. gada 20.-21. februārī Nacionālajā teātrī viesojās Lietuvas valsts drāma¹⁰⁴. 1935. gada sākumā Nacionālajā teātrī viesizrādes sniedza Čehoslovākijas leļļu teātris Jāzepa Skupa vadībā¹⁰⁵, teātris „Estonia”¹⁰⁶, šajā gadā atzinību

⁹⁷ Nacionālā teātra darbība nākamā sezonā. *Teātra Vēstnesis*, 1930./1931., Nr. 1., 2. lpp.

⁹⁸ Amtmanis-Briedīta A. *Pretim Saulei. Manas dzīves stāsts*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1963., 174. lpp.

⁹⁹ Dzene L. *Drāmas teātris*. Rīga: Zinātne, 1979., 111. lpp.

¹⁰⁰ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1071. l. 40. lpp.

¹⁰¹ Latvju un zviedru tautu tuvināšanas izrāde Nacionālajā teātrī. *Teātra Vēstnesis*, 1928./1929., Nr. 6., 5.-10. lpp.

¹⁰² Kundziņš K. *Latviešu teātra vēsture*, 2. sēj. Rīga: Liesma, 1972., 216. lpp.

¹⁰³ Freinbergs K. Latviešu luga Nacionālā teātrī. *Teātra Vēstnesis*, 1930./1931., Nr.9., 6. lpp.

¹⁰⁴ *Domas*, 1931., Nr. 3., 245. lpp.

¹⁰⁵ Dombrovskis-Dumbrājs F. Leļļu teātris. *Teātra Vēstnesis*, 1935. gada jūlijs, 2. lpp.

¹⁰⁶ *Daugava*, 1935., Nr. 6., 572. lpp.

guva arī Rīgā uzstājušies Gēteborgas aktieri¹⁰⁷. 1936. gada martā viesizrādi Nacionālajā teātrī vēlreiz spēlēja Lietuvas valsts teātris¹⁰⁸.

Pievēršoties literatūrai, jāmin, ka darba „Latviešu literatūras vēsture” 2. sējuma autori uzskata, ka tieši literatūra, sevišķi tulkojumi, ir tā kultūras joma, kurā visplašāk parādās kultūras sakari dažādu valstu starpā. Autori uzsver, ka apskatāmajā periodā krievu un vācu literatūras dominanci Latvijā nomainīja Rietumu un Austrumu sintēze, vērojama interese par jaunākajām tendencēm literatūrā, uzplauka arī centieni iepazīt senās kultūras. Lielu lomu spēlēja franču, angļu, amerikāņu, arī skandināvu literatūra, parādījās interese par Tālo Austrumu literatūru un filozofiju¹⁰⁹. Savukārt Ādolfs Šilde uzskata, ka literatūra ir tā joma, kurā apskatāmajā periodā parādās noteikta valsts kultūrpolitika kultūras sakaru jomā. Par ievērojamākajiem sasniegumiem šajā jomā viņš nosauc „Poēmes Lettons” (1931), kurā bija apkopota latviešu lirika, savukārt 1938. gadā līdzīga latviešu dzejas antoloģija tika izdota arī Varšavā. Tika izdota arī A. Bertranes franču valodā tulkotie E. Virzas „Straumēni” un A. Upīša traģēdija „Žanna d’Arka”, kuru vācu valodā pārtulkoja O. Grosbergs un izdeva A. Gulbis Rīgā¹¹⁰. Par to, ka literatūrai kā kultūras sakaru sastāvdaļai, Latvijas tēla veidošanai un tās propagandēšanai kultūras darbinieku vidū tika piešķirta ievērojama loma, liecina literatūras un mākslas žurnālā „Ritums” (1921-1926) regulāri ievietotās atsauksmes no ārzemju laikrakstiem par latviešu rakstnieku darbu tulkojumiem.

No iepriekš teiktā var secināt, ka Latvijas kultūras sakariem apskatāmajā periodā ir visai plašas ģeogrāfiskās robežas, ko apliecina ASV un Japānas mākslinieku viesošānās Latvijā. Kultūras sakaru jomā nevar noliegt visai izteiktu orientēšanos uz rietumiem. Noturīgākā sadarbība veidojās ar Lietuvu un Igauniju, lai gan arī kultūras sakaru veidošana tieši tāpat kā citi ārpolitiskie jautājumi Baltijas valstu starpā neveidojās tik veiksmīgi, kā to varētu vēlēties, svarīgi kultūras sakaru partneri bija arī Polija, Čehoslovākija, Somija. Nevar noliegt to, ka latviešu kultūras darbinieki tiecās pēc atzinības vecajās kultūras zemēs-Francijā un Anglijā, kas sevišķi spilgti parādās tēlotājmākslas jomā.

Runājot par tēlotājmākslu, jāsecina, ka tieši šī kultūras joma bija galvenā Latvijas kultūras propagandētāja ārzemēs, šajā jomā visspilgtāk parādās arī atsevišķu personību loma, kura guva arī valsts atbalstu, ko apliecina Kultūras fonda finansējums mākslinieku studiju

¹⁰⁷ Šilde Ā. *Latvijas vēsture 1914-1940*. Stokholma: Daugava, 1976., 534. lpp.

¹⁰⁸ Lietuvas valsts teātra viesošānās Rīgā. *Teātra Vēstnesis*, 1936.gada maijs, 4.-6.lpp.

¹⁰⁹ *Latviešu literatūras vēsture*, 2.sēj. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999., 23.-25. lpp.

¹¹⁰ Šilde Ā. *Latvijas vēsture 1914-1940*. Stokholma: Daugava, 1976., 474.-475. lpp.

braucieniem. Sevišķu nozīmīgas bija mākslinieku personālizstādes vai mākslinieku grupu izstādes ārvalstīs, kas varēja bruģēt ceļu arī vispārējām latviešu mākslas izstādēm, tāpat parādīt Eiropā, ka Latvijā veidojas sava, augstvērtīga māksla, brīžos, kad trūka finansējuma valstisku pasākumu organizēšanā. Nevar noliegt, ka ne visas ieceres tika īstenotas, par galveno problēmu kultūras sakaru veidošanā kļuva nepietiekamais finansējums, bet nevar arī noliegt personību lomu, galvenokārt mākslinieku ambīcijas, vai atbildīgo darbinieku neizdarību, kas kavēja pasākumu veiksmīgai norisei. Personību loma parādās arī mūzikas sakaru jomā, kuru galveno smagumu un spožumu izbaudīja Teodora Reitera vadītais koris.

Var secināt, ka arī valsts vislielāko vērību piešķīra sakariem tēlotājmākslas nozarē, ko apliecina studiju ceļojumi, finansējuma piešķiršana un tas, cik liela nozīme šiem jautājumiem tika pievērsta ne vien Izglītības ministrijā, bet arī diplomātiskajā dienestā. Runājot par kultūras sakariem mūzikas un teātra mākslas jomā, jāatzīmē Latvijas Nacionālās operas un Nacionālā teātra darbība, jo šīs kultūras iestādes pat krīzes gados spēja piesaistīt ārvalstu māksliniekus. Reizēm gan tas izraisīja neapmierinātību, jo ne vienmēr bija iespējams vērot pašmāju māksliniekus, kas izvēlējās labāk angažēties ārvalstīs.

Var secināt, ka salīdzinoši vāji attīstījās literatūras sakari, ko, iespējams, var skaidrot gan ar finansējuma, gan pašu autoru uzņēmības trūkumu, jo Latvijā strauji ieplūda citzemju literatūra, kas atstāja pēdas arī latviešu literatūras attīstībā, paplašināja lasītāju redzesloku.

Kopumā jāsecina, ka Latvija par galveno kultūras sakaru mērķi uzskatīja valsts propagandēšanu, saskatīja tajā iespēju iegūt starptautisku atzinību, ceļu vienlīdzīgai iekļūšanai starptautiskajā arēnā, ko apliecina galvenokārt diplomātiskā dienesta darbinieku sacītais.

2. LATVIJAS KULTŪRAS SAKARI AR PADOMJU KRIEVIJU UN PSRS 1920.-1929. GADĀ.

Kultūras sakari ir tā joma, kuras veiksmīgu norisi ietekmē un nosaka dažādas organizācijas un privātpersonu iniciatīva. 1920.-1929. gadā Latvijas kultūras sakaros ar Padomju Krieviju un PSRS nozīmīgu lomu spēlēja valsts kultūras iestādes, visupirms jau Nacionālā opera, tāpat arī Nacionālais teātris. Šos sakarus ietekmēja Izglītības ministrija visupirms jau tāpēc, ka tieši šī iestāde deva savu atzinumu par to vai konkrēta mākslinieka vizītes ir vēlamas vai ne. Savu artavu ziedoja arī Ārlietu ministrija, kuras skatāmo jautājumu lokā bija ne tikai politiskās, bet arī kultūras norises citās valstīs, par ko liecina, piemēram, tās politiskā departamenta dokumentos rodamie avīžu izgriezumi par izglītības un kultūras dzīvi PSRS. Vienā no tiem rodama informācija, ka 1927. gada 6. maijā Parīzē atklāja Francijas-PSRS kultūras sakaru biedrība, kas apliecina to, ka Latvijai interesēja arī padomju tuvināšanās biedrību veidošana pasaulē, tomēr šie izgriezumi liek secināt, ka PSRS pārsvarā koncentrējās uz izglītības jautājumiem, atvēlot kultūrai visai niecīgu lomu, savukārt par kultūras sakariem ar citām valstīm vispār netiek runāts¹¹¹. Taču ministrija nodarbojās ne tikai ar informācijas vākšanu, tā kalpoja kā reāls atbalsts kultūras sakaru veidošanā, visupirms jau veidojot komunikāciju ar padomju iestādēm. Par to, ka Latvija iestādes mēdza to izmantot, liecina 1928. gada 13. jūlijā Latvijas Ārlietu ministrijas A nodaļas, atbilde uz Valsts bibliotēkas lūgumu par drukas darbu apmaiņu ar PSRS, kurā norādīts, ka tam nevajadzētu būt nekādu šķēršļu, sevišķi, ja ņem vērā faktu, ka VOKS šādu apmaiņu jau veic ar citām valstīm. Vēstulē teikts arī: „mums, lai varēto sekot politiskās, saimnieciskās un kulturālās dzīves virzieniem PSRS, vajadzīgi plaši informācijas materiāli par šo kaimiņvalsti”¹¹², kas akcentē to, cik liela ievērība patiesībā tika piešķirta kultūras sakariem abu valstu starpā.

2. 1. Latvijas mūzikas sakari ar Padomju Krieviju un PSRS 1920.-1929. gadā.

Par vienu no centrālajām ne vien mūzikas, bet kultūras dzīves kopumā iestādēm Latvijā kļuva Nacionālā opera, kas attīstījās lielā mērā ietekmējoties un pateicoties krievu kultūras darbiniekiem, tādēļ jāatzīmē, ka šajā jomā notikušie abu valstu kultūras sakari ne vien iepazīstināja latviešu publiku ar krievu kultūras tendencēm, bet arī veicināja Latvijas kultūras

¹¹¹ LVVA, 2574. f., 2. apr., 4703. l. (Izgriezumi no PSRS avīzēm par izglītību un kultūras dzīvi PSRS), 86. lpp.

¹¹² LVVA, 2574. f., 2. apr., 5574. l. (Lieta par iespieddarbu un grāmatu apmaiņu ar PSRS), 11. lpp.

dzīves uzplaukumu apskatāmajā periodā. 1922. gadā par režisoru operā sāka strādāt Pēteris Meļņikovs, savukārt no 1925. līdz 1928. gadam par diriģentu strādāja Emīls Kupers¹¹³, tāpat Nacionālajā operā dziedāja virkne padomju zemes mākslinieku-1921. gada oktobrī „Loengrīnā” un „Jevgēņijā Oņēginā” dziedāja Piotrovskis¹¹⁴, 1923. gada janvārī G. Kastorskis¹¹⁵. 1923./1924. gada sezonā Nacionālajā operā dziedāja L. Sobinovs. Kā norāda „Domas”, šī mākslinieka uzstāšanos organizēja latviešu dziedātājs E. Vitings sava komandējuma laikā Maskavā, uz kuriem viņu bija norīkojusi Latvijas konservatorija¹¹⁶, kas ilustrē to, ka šāda veida vizītes spēja kalpot kā Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakaru veicinātājas, jo pat privāti kontakti spēlēja pozitīvu lomu abu valstu kultūras darbinieku apmaiņā (protams, jāņem vērā, ka gan izceļošanai no padomju zemes, gan ieceļošanai Latvijā bija nepieciešama valsts atļauja, tādējādi šīs norises nenotika pilnībā distancējoties no valsts). Savukārt 1924./1925. gada sezonas sākumā operā dziedāja Dmitrijs Smirnovs¹¹⁷. 1925. gada aprīlī operā dziedāja L. Ļipnovska¹¹⁸, savukārt oktobrī savas Eiropas turnejas ietvaros tajā uzstājās padomju mākslinieks A. Mozžuhins¹¹⁹. Tas parāda to, ka, pat ja padomju mūziķu viesizrādes nebija pārāk intensīvas, tās bija regulāras un ieņēma noteiktu lomu Latvijas kultūras dzīvē.

Apskatāmajā periodā dzima latviešu balets, māksla, kuras attīstībā Latvijā lielu lomu spēlēja tieši kontakti ar krievu kultūru. E. Tivums min, ka latviešu balets ne vien bija vienīgais, kurš stingri turējās pie klasiskās baleta skolas ārpus PSRS, bet arī, atrodoties starp Rietumu un Austrumu skolām, smēlās ietekmes no abām¹²⁰, tādējādi pierādot, ka kultūras laukā politiskās un ideoloģiskās norises nespēlē galveno lomu. Neatsveramu lomu latviešu baleta izveidošanā spēlēja Aleksandra Fjodorova, kura 1925. gadā kļuva par Nacionālās operas baletmeistari¹²¹, taču jau pirms viņas balets attīstījās pateicoties krievu kultūrai-1922. gadā par baletmeistaru tika uzaicināts Nikolajs Sergejevs un jau 1. decembrī notika tā pirmizrāde. Galvenās lomas tajā dejoja padomju mākslinieki Jeļena Ļukoma un Boriss Šavrovs, kuri sarīkoja Rīgā arī vairākas viesizrādes¹²². Abi mākslinieki Rīgā uzstājās arī nākamajā gadā, par ko liecina tas, ka 1923. gada 11. maijā Izglītības ministrija deva atļauju uzstāties Nacionālajā operā baletdejojotājiem J. Ļukomai un B. Šavrovam, kuri iebrauca no

¹¹³ Briede-Bulāvinova V. *Latviešu opera (līdz 1940.gadam)*. Rīga: Zinātne, 1975., 41. lpp.

¹¹⁴ *Сегодня*, 1921., 9. октябрь, с. 4.

¹¹⁵ *Сегодня*, 1924., 28. январь, с. 5.

¹¹⁶ *Domas*, 1924., Nr. 2., 178. lpp.

¹¹⁷ *Domas*, 1924., Nr. 9., 370. lpp.

¹¹⁸ *Сегодня*, 1925., 9. апрель, с. 8.

¹¹⁹ *Сегодня*, 1925., 25. октябрь, с. 9.

¹²⁰ *Latvijas Nacionālā opera*. Rīga: Jumava, 2000., 192. lpp.

¹²¹ Briede-Bulāvinova V. *Latviešu opera (līdz 1940.gadam)*. Rīga: Zinātne, 1975., 42.-43. lpp.

¹²² Voskresenska J. *Latviešu padomju balets*. Rīga: Liesma, 1978., 7. lpp.

izrādēm Berlīnē, no 18. maija līdz 1. jūnijam¹²³. 1925. gadā Rīgā viesojās baletdejojājs Mihails Fokins, kurš 1929. gadā Nacionālajā operā iestudēja „Polovciešu dejas” no A. Borodina operas „Kņazs Igors” un baleta viencēlienu¹²⁴. Padomju baletdejojāji koncertēja Rīgā arī ārpus operas, piemēram, Edinburgas vasaras teātrī 30. jūlijā uzstājās Ļ. Bank un V. Smolcovs¹²⁵.

1928. gada 22. oktobrī Izglītības ministrija atbalstīja Nacionālās operas lūgumu atļaut Latvijai iebraukt pianistam profesoram Nikolajam Orlovam¹²⁶, runājot par N. Orlovu, jāmin, ka viņš koncertēja Rīgā regulāri (neskatoties uz to, ka viņš spēlēja Rīgā arī pirms 1928. gada, viņam arī bija nepieciešama iebraukšanas atļauja, kas liecina par to, ka Latvijas varas iestādes visai stingri kontrolēja kultūras dzīvi un sakarus ar ārvalstu māksliniekiem) un, kā norāda O. Krolls, Rīgas publikai šis mūziķis ļoti patīcis, viņa koncerti bijuši ļoti apmeklēti¹²⁷. 6. oktobrī tika atbalstīts arī lūgums par operdziedātāja Helēnas Stepanovas iebraukšanu¹²⁸. 4. decembrī Izglītības ministrija atļāva Padomju Krievijas pavalstnieku baletdejojāju Marijas Reizen un Leonīda Žukova viesizrādes Nacionālajā operā¹²⁹, 19. decembrī Izglītības ministrija ziņoja, ka tai nav iebildumu pret Sergeja Prokofjeva viesizrādēm Nacionālajā operā¹³⁰, tādējādi atļaujot viņa viesošanās Latvijā, viņš uzstājās kā pianists un spēlēja savus skaņdarbus Nacionālajā operā 1927. gada janvārī. J. Sudrabkalns savā recenzijā norādīja, ka Rīgas publika var būt priecīga, jo redzējusi vienu no šā brīža labākajiem un savdabīgākajiem mūziķiem¹³¹. 1928. gada sākumā Nacionālajā operā Eiropas turnejas ietvaros uzstājās Ļeņingradas valsts koris¹³², savukārt 1929. gadā viesizrādes sniedza slavenais Glazunova kvartets¹³³, februārī pirmoreiz uzstājās arī Valērija Barsova, kura kļuva par visai pastāvīgu viesiņu Latvijā apskatāmajā laika periodā. Kā norāda J. Sudrabkalns, viesiņa, kas uzstājās kopā ar D. Smirnovu, uzreiz iekarojusi publikas sirdi¹³⁴. 3. septembrī Izglītības ministrija paziņoja, ka tai nav pretenziju pret I. Godescova viesizrādēm Nacionālajā operā¹³⁵, tādējādi dodot zaļo gaismu viņa viesizrādēm Latvijā.

¹²³ LVVA, 1632. f., 2. apr., 828. l. (Sarakste ar Nacionālās operas direktoru, par kredīta piešķiršanu operai, ārzemju mākslinieku viesizrādēm u.c. Operas algu projekts), 19.-20. lpp.

¹²⁴ Voskresenska J. *Latviešu padomju balets*. Rīga: Liesma, 1978., 10. lpp.

¹²⁵ *Jaunākās Ziņas*, 1929., 31. jūlijs, 7. lpp.

¹²⁶ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1176. l., 20. lpp.

¹²⁷ Krolls O. *Karalis gaida*. Čikāga: Krolla kultūras birojs, 1962., 143. lpp.

¹²⁸ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1176. l., 21. lpp.

¹²⁹ Turpat, 11. lpp.

¹³⁰ Turpat, 6. lpp.

¹³¹ Sudrabkalns J. Sergejs Prokofjevs. *Sociāldemokrāts*, 1927., 21. janv., 4. lpp.

¹³² *Domas*, 1928., Nr. 1., 72. lpp.

¹³³ *Domas*, 1929., Nr. 5., 394.-395. lpp.

¹³⁴ *Sociāldemokrāts*, 1929., 27. februāris, 6. lpp.

¹³⁵ LVVA, 1632. f., 2. apr., 835. l. (Sarakste ar Nacionālās operas direkciju, Iekšlietu ministriju un Valsts kontroli par notikušām viesizrādēm, mākslinieku angažēšanu u.c. Nacionālās operas mēneša ieņēmumu pārskats), 13. lpp.

Iespēja iepazīt padomju kultūras muzikālo pusi Latvijas publikai pavērās arī ārpus nacionālās operas. Šo mūziķu viesizrādes norisinājās, piemēram, Mūzikas akadēmija telpās, tāpat vasarās rosīga mūzikas dzīve ritēja estrādēs un koncertdārzos, visupirms jau Jūrmalā. 1921. gada 13. maijā norisinājās Maskavas dziedātāju M. August-Kovarskajas¹³⁶, Potjomkinas-Viļumanes¹³⁷ un T. Korvinas-Jušķēvičas¹³⁸ koncerti, savukārt 9. septembrī kopīgā koncertā ar latviešu māksliniekiem dziedāja K. Ļebedjevs¹³⁹. 1922. gada sākumā Latvijā viesojās A. K. Glazunovs¹⁴⁰, šajā gadā Rīgā dziedāja arī Z. Jurjevskā¹⁴¹, kura koncertēja Rīgā arī 1924. gada janvārī¹⁴² un A. Ņeždanova¹⁴³. 1924. gadā viesizrādes sniedza Maskavas lielā teātra mākslinieki-20. augustā uzstājās G. Pirogova¹⁴⁴, bet 31. oktobrī V. Petrovs¹⁴⁵. 1925. gada 7. februārī Rīgā koncertu sniedza Maskavas filharmonijas profesors pianists V. Rižickovs¹⁴⁶, vasarā Latvijā viesizrādes sniedza dziedātāja O. Kalašņikova¹⁴⁷. 1926. gada maijā četrus koncertus sniedza komponists N. Čerepņins¹⁴⁸.

Lai gan padomju mākslinieku viesizrādes Latvijā norisinājās visai intensīvi, Latvijas iestādes neakceptēja visas ieceres un uzstāties tīkotāju vēlmes, piemēram, 1928. gada 13. jūlijā Izglītības ministrija nepiekrita dziedātājas Nadeždas Pļevickas koncertu rīkošanai Latvijā¹⁴⁹. 23. martā ministrija bija liegusi iebraukt Latvijā arī PSRS pavalstniekam Moisejam Apelbaumam¹⁵⁰. Jānorāda, ka arī padomju puse ne vienmēr ļāva saviem māksliniekiem viesoties Latvijā, par ko liecina Grigorija Pirogova koncerta atcelšana, jo Maskavas valsts mākslinieku birojs esot paziņojis, ka mūziķu ceļojumi uz Latviju tiek pārtraukti¹⁵¹.

Lai gan apskatāmajā periodā abu valstu mūzikas sakari bija visai aktīvi, Latvija tajos vairāk spēlēja guvēja ne devēja lomu, jo, neskatoties uz to, ka padomju mākslinieki Rīgā uzstājās regulāri sākot ar 1921. gadu, pirmā mūsu mūziķa vizīte PSRS norisinājās tikai 1928. gadā. Par pirmo latviešu dziedātāju, kas viesojās Padomju Savienībā, kļuva Milda Brehmane-Štengele, pirmoreiz šajā valstī viņa uzstājās 1928. gada februārī, jau nākamā gada janvārī-martā un jūnijā dziedātāja padomju zemē viesojās atkārtoti. Pati māksliniece šīs viesizrādes

¹³⁶ *Сегодня*, 1921., 3. май, с. 4.

¹³⁷ *Сегодня*, 1921., 22. октябрь, с. 3.

¹³⁸ *Сегодня*, 1921., 22. ноябрь, с. 3.

¹³⁹ *Сегодня*, 1921., 7. сентябрь, с. 3.

¹⁴⁰ *Ритмы*, 1922., Nr. 4., 319. lpp.

¹⁴¹ *Сегодня*, 1922., 20. апрель, с. 3.

¹⁴² *Сегодня*, 1924., 3. январь, с. 4.

¹⁴³ *Сегодня*, 1922., 10. ноябрь, с. 3.

¹⁴⁴ *Сегодня*, 1924., 19. август, с. 7.

¹⁴⁵ *Сегодня*, 1924., 26. октябрь, с. 8.

¹⁴⁶ *Сегодня*, 1925., 31. январь, с. 7.

¹⁴⁷ *Сегодня*, 1925., 16. июль, с. 8.

¹⁴⁸ *Сегодня*, 1926., 13. апрель, с. 8.

¹⁴⁹ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1176. l. (Sarakste ar Iekšlietu ministriju, par ārzemju mākslinieku un koru viesizrādēm Latvijā), 51. lpp.

¹⁵⁰ Turpat, 109. lpp.

¹⁵¹ *Jaunākas Ziņas*, 1929., 20. jūlijs, 8. lpp.

savās atmiņās raksturo pozitīvi, atzīmējot, ka tikusi silti uzņemta. Maskavā, kuras mākslas dzīves vērienīgums viņu pārsteidza, M. Brehmane-Štengele dziedāja Lielajā teātrī, kas liecina par to, cik augstu PSRS tika novērtēta šī māksliniece. 1929. gadā dziedātāja viesojās arī Tbilisi¹⁵². Par viesizrādēs gūtajiem panākumiem liecina „Вечерная Москва” ievietotā recenzija, kurā dziedātāja dēvēta par augstas kultūras cilvēku un pieskaitīta pie ievērojamiem viesiem Maskavas Lielajā teātrī, kas tika pārpublicēta „Jaunākajās Ziņās”¹⁵³. 1929. gada 17. decembrī izglītības ministrija deva pozitīvu atbildi uz 12. decembrī iesniegto lūgumu ļaut Mildai Brehmanei-Štengelei izīrēt no Nacionālās operas tērpus viesizrādēm PSRS¹⁵⁴, kas liecina par to, ka Latvijas iestādes atbalstīja latviešu mākslinieku viesizrādes PSRS.

Bez M. Brehmanes-Štengeles 1929. gadā Maskavā viesojās arī Nacionālās operas pārstāvis A. Prande, kurš turp devās, lai risinātu ar VOKS’u operas režisora jautājumu. A. Prande apmetās Latvijas sūtniecības ēkā. Viņš norāda uz VOKS’a pretimnākšanu un lielo nozīmi padomju kultūras propagandēšanā pasaulē. Pēc viņa domām Latvijai būtu jāņem piemērs no šīs iestādes, jo tai trūkst institūcijas, kas risinātu kultūras sakaru jautājumus¹⁵⁵. A. Prande nebija vienīgais, kurš uzskatīja, ka kultūras darba organizēšanā padomju iestādes var kalpot kā labs piemērs. Pat visai nacionāli noskaņotais „Latvijas Kareivis” bija spiests atzīt, ka PSRS kultūrpolitikas laukā ir krietni rosīgāka kā Latvija, norādot, ka tā izdod mākslai veltītus žurnālus, organizē izstādes un piešķir finansējumus ceļojumiem, kamēr Latvijas varas iestādes nepiegriež pietiekamu vērību latviešu mākslas propagandai ārzemēs¹⁵⁶. Par to, ka VOKS labprāt sadarbojās ar Latvijas iestādēm liecina tas, ka 1928. gadā VOKS’a pilnvarotais pārstāvis Ļeņingradā K. Deržavins, informējot Latvijas ģenerālkonsulāta pārstāvi A. Birznieku par adreses maiņu, rakstīja: „Kulturālās tuvināšanās un mūsu kulturāli zinātniskās pasaules un Jūsu valsts intelektuālo aprindu tuvināšanās interesēs mēs būsim vienmēr priecīgi izrādīt pilnīgu sadarbību tiem jūsu dzimtenes biedriem, kas ieradīsies Ļeņingradā, lai iepazītos ar tās mākslas dārgumiem, vēsturiskajām vērtībām, zinātnes iestādēm un sociālo dzīvi”¹⁵⁷. Runājot par abu valstu mūzikas sakariem jāmin, ka neskatoties uz samērā negatīvi pret Latviju noskaņotajiem rakstiem PSRS presē 1929. gadā, 16. augustā laikrakstā „Вечерная Москва” sadarbība ar Latviju kultūras, galvenokārt tieši mūzikas, sakaru jomā tika vērtēta pozitīvi, norādot, ka šī ir vienīgā valsts, ar kuru uzsākta nopietna sadarbība, nevis tikai

¹⁵² Brehmane-Štengele M. *Laipe*. Rīga; Liesma, 1989., 79.-84., 149. lpp.

¹⁵³ *Jaunākās Ziņas*, 1929., 20. jūnijs, 9. lpp.

¹⁵⁴ LVVA, 1632. f., 2. apr., 835. l., 1.-2. lpp.

¹⁵⁵ Prande A. Desmit dienas Maskavā. *Jaunākās Ziņas*, 1929., 30. jūlijs, 4. lpp.

¹⁵⁶ Bīlmanis A. Mūsu māksla kā mūsu popularizētāja. *Latvijas Kareivis*, 1923., 13. decembris, 1.-2. lpp.

¹⁵⁷ LVVA, 2574. f., 2. apr., 3468. l. (PSRS „VOKS” piedāvājums Latvijas pilsoņiem Ļeņingradā kultūras un zinātnes jautājumos), 3. lpp.

kultūras imports, ko organizē peļņā ieinteresētas padomju organizācijas¹⁵⁸. Tas viss liecina par to, ka laikā no 1920. līdz 1929. gadam bija izveidojušies noteikti abu valstu kultūras sakari, pietam, tos nevar dēvēt par vienpusējiem.

2. 2. Latvijas teātra sakari ar Padomju Krieviju un PSRS 1920.-1929. gadā.

Latvija bija vienīgā valsts ārpus Krievijas, kurā visu starpkaru periodu darbojās krievu teātris, šo iestādi īpaši atbalstīja tādas personas kā Z. A. Meierovics un A. Kviesis. Krievu drāmas teātrim tika piešķirta valsts dotācija¹⁵⁹, kas apliecina to, ka Latvijas valsts akceptēja krievu kultūras lomu Latvijā. K. Kundziņš šo teātri vērtē kā vienu no spēcīgākajiem krievu teātriem ārpus Padomju Krievijas, visupirms tāpēc, ka tajā ne vien uzstājās krievu aktieri-V. Kačalovs, I. Karamazovs, P. Orļeņevs, M. Čehovs-, bet arī pastāvīgi darbojās bijušie Maskavas un Petrogradas teātru darbinieki¹⁶⁰. 1923. gada februārī šajā teātrī viesizrādes sniedza V. Lihačevs¹⁶¹, tāpat Krievu drāmas teātris iepazīstināja Latvijas publiku arī ar citiem krievu kultūras žanriem, par ko liecina 1924. gada 2. oktobrī tajā notikusī baletdejojāja M. Mordkina uzstāšanās¹⁶². 1928. gada aprīlī šajā teātri viesojās Maskavas Dailes teātra aktieris G. Hmars¹⁶³. Krievu drāmas teātri slēdza arī līgumus pat uz veselu sezonu ar padomju aktieriem-1929./1930. gada sezonā tāds tika noslēgts ar aktrisi M. Ždanovu¹⁶⁴. Teātris kalpoja ne vien kā kultūras iestāde vietējai krievu publikai, bet zināmā mērā arī kā vieta, kur saplūda abas krievu kultūras-emigrācijas un padomju-, ļaujot skatītājam gūt iespaidu no tām.

Latvijā bija iespēja iepazīties ar ievērojamākajiem padomju māksliniekiem, to jaunākajiem sasniegumiem, teātra māksla nebija izņēmums-jau 1921. gada februārī Latvijā viesojās Maskavas Dailes teātra aktieri O. Gzovska un V. Gaidarovs, kuri saņēma jūsmīgas atsauksmes laikrakstā „Сегодня”¹⁶⁵, savukārt 8. aprīlī viesizrādi sniedza šā paša teātra aktieri M. Tokarskaja un N. Karēmina¹⁶⁶. Jau nākamajā gadā viesizrādes Latvijā sniedza visa Maskavas Dailes teātra 1. studija¹⁶⁷, kas Nacionālajā teātrī kopumā nospēlēja 11 izrādes¹⁶⁸. Pretēji tradicionālajam uzskatam, par šī aktieru kolektīva augsto māksliniecisko vērtību,

¹⁵⁸ LVVA, 2574. f., 6. apr., 177. l. (Raksti par Latviju. Izgriezumi no PSRS avīzēm), 62. lpp.

¹⁵⁹ Абызов Ю., Равдин Б., Флейшман Л. *Русская печать в Риге: из истории газеты Сегодня 1930-х годов*, кн. 1. Станфорд, 1997., с. 17.

¹⁶⁰ Kundziņš K. *Latviešu teātra vēsture*, 2. sēj. Rīga: Liesma, 1972., 211. lpp.

¹⁶¹ *Сегодня*, 1921., 25. август, с. 3.

¹⁶² *Сегодня*, 1924., 30. сентябрь, с. 10.

¹⁶³ *Сегодня*, 1928., 28. март, с. 8.

¹⁶⁴ *Jaunākās Ziņas*, 1929., 17. октябрь, 6. lpp.

¹⁶⁵ *Добрый путь! Сегодня*, 1921., 16. февраль, с. 2.

¹⁶⁶ *Сегодня*, 1921., 5. апрель, с. 4.

¹⁶⁷ Radzobe S. Mihails Čehovs Rīgā (1932-1934). *Teātra Vēstnesis*, 2008., Nr. 2., 131. lpp.

¹⁶⁸ Kundziņš K. *Latviešu teātra vēsture*, 2. sēj. Rīga: Liesma, 1972., 213. lpp.

latviešu teātra darbinieks Zeltmatis bija visai kritisks, norādot, ka tās ne vien nav ienesušas neko sevišķu jaunu un paliekošu, bet arī nav izpelnījušās īpašu publikas interesi¹⁶⁹, tomēr jāmin, ka viņa spriedumu varēja ietekmēt arī daļā latviešu teātra aprindu pārstāvju noliedzošā attieksme pret padomju teātra darbinieku darbību Latvijā. 1921. gada 30. un 31. jūlijā bija iespējams vērot izrādes ar aktieru S. Ivanova, Gromova, Nurdina un Rodes piedalīšanos¹⁷⁰, bet nākamajā gadā Latvijā uzstājās arī atsevišķi Maskavas pārstāvji-jūnijā B. Borisovs¹⁷¹, novembrī-L. Mustovovs un P. Troickis¹⁷².

Līdzīgi kā mūzikas sakaru jomā, arī teātra laukā intensīvāk darbojās padomju puse, par ko liecina visai retais latviešu teātra darbinieku vizīšu skaits padomju kaimiņvalstī tai pat laikā jānorāda, ka latviešu teātra darbinieku vizītes drīzāk veidojās studiju braucienu formā, kas ne tik daudz iepazīstināja kaimiņvalsts publiku ar teātra mākslas attīstību Latvijā, bet gan ļāva gūt ierosmes, kas ietekmēja teātri Latvijā un arī sabiedrības viedokli par norisēm PSRS. Par pirmo šāda veida vizīti kļuva J. Zariņa brauciens uz Maskavu. Pēc visai sarežģīta formalitāšu kārtošanas ceļa ar mērķi iegūt materiālus par Staņislavska metodes tālāko attīstību¹⁷³ 1925. gadā Maskavā viesojās režisors Jānis Zariņš, kurš pēc atgriešanās Latvijā izdeva grāmatu par tajā gūtajiem iespaidiem „Maskavas teātri”. Šajā darbā viņš norāda, ka visas nepieciešamās ziņas guvis Maskavas Sevišķajā Komisijā palīdzības sniegšanā ārzemju māksliniekiem, tāpat laba sadarbība viņam veidojās ar Viskrievijas Centrālo Mākslinieku Savienību, kas devusi viņam iespēju apmeklēt teātra izrādes bez maksas speciāli šādam nolūkam rezervētās vietās. Kas vēl vairāk, avīzēs, kas iznāca nākamajā dienā pēc režisora ierašanās Maskavā avīzē „Вечерная Москва” tika ziņots par viņa vizīti un nolūkiem¹⁷⁴. Tas labi ataino to, ka padomju iestādes centās veidot iespējami pozitīvu tēlu ne vien par savu kultūru, bet valstī kopumā, tādējādi mēģinot propagandēt sevi kā citām valstīm draudzīgu. To, ka Latvijā krievu teātra attīstībai tika sekots līdzī un pat dots tai pozitīvs vērtējums, apliecina tas, ka Liepājas Jaunā teātra Dramatiskā studija bija lūgusi J. Zariņam aizvest piemiņas velti režisoram K. Staņislavskim¹⁷⁵. Par to, ka režisora brauciens uz Maskavu neaprobežojās tikai ar iespaidu gūšanu, bet atstāja arī zināmas pēdas latviešu teātrī, liecina tas, ka Liepājas teātrī viņš iestudēja „Princesi Turandotu” pēc Maskavā iegūta režijas eksemplāra, tādējādi ienesot izrādē padomju teātra elementus, taču visspilgtāk padomju zemes iespaidi redzami J. Zariņa

¹⁶⁹ Zeltmatis, Maskavas Dailes teātra 1. studijas viesu izrādes Rīgā. *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1922., jūlijs, 752.-753. lpp.

¹⁷⁰ *Сегодня*, 1923., 23. февраль, с. 3.

¹⁷¹ *Сегодня*, 1922., 30. июнь, с. 3.

¹⁷² *Сегодня*, 1922., 18. ноябрь, с. 6.

¹⁷³ Dzene L. *Drāmas teātris*. Rīga: Zinātne, 1979., 106. lpp.

¹⁷⁴ Zariņš J. *Maskavas teātri*, Rīga, 1925., 3.-6. lpp.

¹⁷⁵ Turpat, 16. lpp.

iestudējumos Strādnieku teātri¹⁷⁶. Runājot par Strādnieku teātri, kurš par savu galveno uzdevumu bija izvirzījis latviešu publikas iepazīstināšanu ar padomju autoru kā arī latviešu un citzemju autoru lugu ar tādu pašu problemātiku un ideoloģisko bāzi iestudēšanu, jāmin, ka tā atklāšanas izrāde notika 1926. gada 26. septembrī¹⁷⁷. Tā kā šis teātris uzveda padomju lugas, tam bija jāsakaras ar pastiprinātu cenzūru, atsevišķās tā izrādēs pat dežurēja policija¹⁷⁸. Jāpiezīmē, ka pirmie padomju idejām labvēlīgi noskaņota teātra iedīgļi Latvijā veidojās jau sākot ar 1921. gadu Tautas augstskolas paspārnē, savukārt sākot ar 1924. gadu šo darbu organizēja kreisās arodbiedrības. RABCB dramatiskais klubs palīdzēja LKP veikt propagandas darbu, aģitēt, izplatīt tās kultūras vērtības¹⁷⁹. Par to, ka šai organizācijai zināmā mērā bija pretvalstisks raksturs, liecina arī tas, ka A. Lācis pameta Latviju, lai izvairītos no aresta¹⁸⁰. Kā norāda A. Lācis, pirmā dramatiskās studijas vadītāja, Padomju Savienība par šīm norisēm bija labi informēta¹⁸¹. Nevar noliegt, ka liela daļa tā darbinieku, visupirms jau dekorators Herberts Līkums, bija ļoti draudzīgi noskaņoti pret PSRS, daļa pat sadarbojās ar komunistisko pagrīdi¹⁸².

1926. gada 27. janvārī PSRS ģenerālkonsuls Rīgā ziņoja, ka Akadēmiskais Vahtangova teātris vēlētos ierasties ar viesizrādēm Rīgā aprīlī vai maijā. 20. februārī uz šo rakstu atbildēja pozitīvi, jo Izglītības ministrijai pretenziju neesot, pārējie jautājumi jārisina ar pašu teātra studiju¹⁸³. Tas parāda to, ka nereti kultūras sakaru ierosmes nāca no diplomātisko dienestu puses, savukārt Latvijas iestādes deva priekšroku tiešai sadarbībai ar pašām padomju kultūras iestādēm.

Apskatāmajā periodā uz PSRS devās arī Nacionālā teātra režisors, kas padara šo vizīti par visai oficiālu no Latvijas valsts puses, jo šis teātris atradās valsts pārziņā. 1928. gadā Maskavā, Dailes teātra 30 gadu jubilejai par godu organizētā pasākumā, viesojās režisors Alfrēds Amtmanis-Briedītis kā Nacionālā un gleznotājs Oto Skulme kā Dailes teātra pārstāvis. Kā savās atmiņās norāda A. Amtmanis-Briedītis, piedāvājums nācis caur Izglītības ministriju, un bez Latvijas pārstāvjiem uz teātra jubilejas pasākumu ieradušies delegāti arī no Francijas, Polijas, Vācijas, Lietuvas, Igaunijas, Holandes, Beļģijas un dažām citām valstīm. Maskavā abus viesus sagaidījuši Latvijas sūtniecības pārstāvji, vēlāk abi apciemojuši arī VOKS'u iepazīlušies ar vairākiem Maskavas teātriem, apmeklējuši to izrādes. Pēc viesošanās Maskavā, režisors bija publicējis par gūtajiem iespaidiem pozitīvas atsauksmes, un pateicoties

¹⁷⁶ Dzene L. *Drāmas teātris*. Rīga: Zinātne, 1979., 84., 107. lpp.

¹⁷⁷ Jurovskis J. Rīgas Strādnieku teātris. *Teātris un dzīve*, 1968., 57. lpp.

¹⁷⁸ 20. gadsimta teātra režija Latvijā un pasaulē. Rīga: Jumava, 2002., 109. lpp.

¹⁷⁹ Kundziņš K. *Latviešu teātra vēsture*, 2. sēj. Rīga: Liesma, 1972., 225. lpp.

¹⁸⁰ 20. gadsimta teātra režija Latvijā un pasaulē. Rīga: Jumava, 2002., 105. lpp.

¹⁸¹ Lācis A. No piezīmju burtnīcas. Grām.: *Anna Lācis*. Rīga: Liesma, 1973., 177.-246. lpp.

¹⁸² Jurovskis J. Rīgas Strādnieku teātris. *Teātris un dzīve*, 1968., 72. lpp.

¹⁸³ LVVA, 2574. f., 2. apr., 2500. l. (Lieta par Vahtangova teātra studijas viesizrādēm Latvijā), 4.-5. lpp.

tam, kā minēts viņa atmiņās, ieguvis nelabvēļus augstākajās aprindās, jo esot parādījušies jautājumi par to vai atļaujama viņa 25 darba gadu jubilejas organizēšana Nacionālajā teātrī, jo viņš ticis uzskatīts par „nelabojamu Padomju Savienības draugu”. Jubilejas izrāde tomēr tika atļauta un norisinājās 1928. gada 26. novembrī, pietam režisors šim gadījumam bija izvēlējis A. Ostrovska un N. Solovjova lugu „Belugina precības”¹⁸⁴. Sakarā ar režisora presē sniegtajām atsauksmēm, jāmin, ka tās sakrīt ar viņa atmiņās publicēto, lai gan presē parādās arī sīkākas detaļas, piemēram, tiek norādīts, ka pirms svinībām visiem delegātiem bija jāapmeklē VOKS uz sava veida instruktāžu¹⁸⁵, kas demonstrē to, ka kultūras pasākumi PSRS nevarēja notikt bez varas iestāžu līdzdalības. Sakarā ar apgalvojumu, ka A. Amtmanis-Briedītis ticis vērtēts kā padomju draugs, jānorāda, ka viņa rakstos neparādās pārlietu jūsmiņāšanās par Maskavu, drīzāk paša mākslinieka emocijas, kas izpaužas, piemēram, vārdos „Tāds patiesīgums un vienkāršība. Ar tādu mīlestību pasniegt dāvanas un tik silti runāt var tikai Maskavā”¹⁸⁶. Kā norāda L. Dzene, Maskavā gūtie iespaidi ietekmēja „Kepenikas kapteiņa” inscenējumu Nacionālajā teātrī, kurā parādījās elementi no padomju masu lugām. Šī autore savos padomju periodā radītajos darbos Maskavas braucienu kopumā vērtē kā iespaidīgāko iespaidu gūšanas avotu starpkaru periodā¹⁸⁷.

Latvijas publikai pārsvarā bija iespēja iepazīties ar mērenāko padomju kultūras darbinieku spārnu, nereti viesizrādēm (ne tikai teātra) tika izvēlēts klasisko krievu autoru repertuārs (mūzikā arī tautas), taču bija arī zināmi izņēmumi, pie tādiem pieskaitāmas „Zilās blūzes” viesizrādes. Šis padomju aģitētris Rīgā viesojās 1927. gadā, K. Kundziņš norāda, ka tā viesizrādes atstājušas zināmas sekas-Latvijā sāka veidoties kolektīvi, kas darbojās pēc „Zilās blūzes” principiem¹⁸⁸. Šī mākslinieku trupa vēlējās viesoties Rīgā arī atkārtoti, par ko liecina 1928. gada 24. decembra skatuves mākslas padomes priekšsēdētāja J. Brigadera ziņojums Izglītības ministrijai, ka šajā gadā vairs neizdosies sasaukt skatuves mākslas padomes sēdi, lai izvērtētu „Zilās blūzes” viesizrāžu Latvijā lietderību, taču viņa personiskais viedoklis bija, ka šī Maskavas teātra ielaišana Latvijā nav vēlama¹⁸⁹. Ņemot vērā to, ka šīs trupas pamatā bija padomju ideoloģijas aģitācija, J. Brigadera viedoklis ir saprotams.

Runājot par abu valstu literatūras sakariem, jānorāda, ka no 1920. līdz 1929. gadam tie nav uzskatāmi par sevišķi intensīviem un galvenokārt izpaudās kā atsevišķu krievu rakstnieku darbu tulkojumu un lugu uzvedumi, pārsvarā tulkojumi pārstāvēja klasisko krievu literatūru,

¹⁸⁴ Amtmanis-Briedīta A. *Pretim Saulei. Manas dzīves stāsts*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1963., 160.-163., 165.-166. lpp.

¹⁸⁵ Amtmanis-Briedītis A. Kā svinēja Maskavas Daile teātra 30 gadu darbības jubileju. *Jaunākās Ziņas*, 1928., 1. novembris, 9. lpp.

¹⁸⁶ Amtmanis-Briedītis A. Maskavas Dailes teātra svinību noslēgums. *Jaunākās Ziņas*, 1928., 2. nov., 6. lpp.

¹⁸⁷ Dzene L. *Drāmas teātris*. Rīga: Zinātne, 1979., 87., 90. lpp.

¹⁸⁸ Kundziņš K. *Latviešu teātra vēsture*, 2. sēj. Rīga: Liesma, 1972., 226.-227. lpp.

¹⁸⁹ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1176. l., 2. lpp.

taču bija sastopami arī padomju autoru darbi, jāņem vērā, ka daļa darbu tika izdoti oriģinālvalodā, tādējādi var pieļaut, ka to galvenā auditorija bija Latvijas krievu minoritāte. Latvijas teātros tika uzvestas tādu krievu un padomju autoru lugas kā N. Gogolis, L. Andrejevs, A. Tolstojs, J. Jurijins, N. Jevreinovs, V. Katajevs, M. Gorkijs, N. Ostrovskis, F. Dostajevskis, A. Kuprins, A. Čehovs un arī mazāk pazīstami autori¹⁹⁰. No krievu valodas tulkotās vai oriģinālā izdotās daiļliteratūras redzamākie bija klasiskie krievu autori-A. Čehovs, F. Dostajevskis, L. Tolstojs, A. Turgēņevs, A. Puškins, A. Bloks, N. Gogolis, M. Gorkijs, S. Jesēņins¹⁹¹. R. Pelše min, ka ne vēlāk kā 1924. gadā atsevišķos preses izdevumos sāka parādīties raksti par padomju literatūru¹⁹², taču arī tā nebija visai plaša parādība, sevišķi ņemot vērā to, ka šajā laikā Latvijas Ārlietu ministrijas ziņojumā par attiecībām ar PSRS norādīts, ka tās ne vien nav uzlabojušās, bet padomju zeme kopumā aktīvi darbojas pret savām Rietumu kaimiņvalstīm¹⁹³, kas nevarēja kalpot kā labvēlīga augsme kultūras sakariem. Jāsecina, ka 1920.-1929.gadā Latvijas-Padomju Krievijas un vēlāk PSRS kultūras sakari literatūras jomā nebija visai intensīvi, pietam tajos padomju ietekme spēlēja visai vāju lomu.

2. 3. Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām dibināšana un darbība 1929. gadā.

Starptaru periodā lielu lomu Latvijas kultūras sakaru veicināšanā ar ārvalstīm spēlēja kultūras un draugu biedrības, kas organizēja pasākumus, veicināja kultūras vērtību apmaiņu. Arī PSRS nebija izņēmums, lai gan šī biedrība izveidojās visai vēlu. 1929. gada 25. aprīlī notika pirmā Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām biedru pilnsapulce¹⁹⁴, tādēļ tieši šī diena tiek uzskatīta par biedrības dibināšanas datumu, tomēr darbs pie šīs organizācijas veidošanas tika uzsākts jau agrāk, par ko liecina fakts, ka biedrības statūti kā reģistrēti no apgabaltiesas reģistrācijas nodaļas tika saņemti jau 1929. gada 25. martā¹⁹⁵ (to, ka par biedrību reģistrāciju jāpaziņo vismaz mēnesi iepriekš noteica 1923. gadā pieņemtais Latvijas Republikas Likums par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām¹⁹⁶), savukārt

¹⁹⁰ Tuvāk skatīt: *Latvijas Nacionālais teātris 1919.-1939.* Rīga: Pīpiņa grāmatu un nošu spiestuve, 1940., 17.-27. lpp.; Sniedze E. *Latviešu teātra hronika, 1919.-1944.* Rīga: 2006., 656 lpp.

¹⁹¹ Tuvāk skatīt: *Latvijas zinātne un literatūra (1922-1926) un Valsts bibliotēkas biļetens (1927-1929).*

¹⁹² Pelše R. *Latviešu un krievu kultūras sakari.* Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1951., 183. lpp.

¹⁹³ Stranga A. *Latvijas-Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. Latvijas-Padomju Krievijas attiecības 1919.-1925. gadā.* Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000., 163. lpp.

¹⁹⁴ LVVA, 2205. f., (Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām), 1. apr., 2. l. (Valdes sēžu protokolu grāmata), 2. lpp.

¹⁹⁵ LVVA, 2205. f., 1. apr., 3. l. (Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām valdes sēžu protokoli 1938.-1940. g.), 6. lpp.

¹⁹⁶ *Likumu un Ministru Kabineta noteikumu krājums,* Rīga, 1923., 196.-198. lpp.

Jāņem vērā arī tas fakts, ka Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām bija vienīgā legālā sabiedriskā organizācija, kuras biedriem PSRS sūtniecībā tika rīkotas atsevišķas pieņemšanas. Par šāda veida pieņemšanām padomju sūtniecībā, kuru mērķis bija PSRS labvēlīgi noskaņotās inteliģences pārstāvju apzināšana, atsevišķu personu iesaistīšana un politisko uzskatu ievirzīšana sev labvēlīgā gultnē, bijušais „Jaunāko Ziņu” redaktors Jānis Kārklīšs raksta, ka tajās tikuši uzaicināti tie cilvēki, ko parasti uz citu sūtniecību pasākumiem neaicināja, šāda tipa pasākumi notikuši ļoti regulāri un tajos pēc koncertiem, viesizrādēm vai kino seansiem notikušas viesības pie klātiem galdiem, kuru laikā nekas nav trūcis, sevišķi alkoholiskie dzērieni²⁰⁵. Vēl viens fakts, kas pierāda, ka PSRS iestādes biedrības nodibināšanā virzīja politiskas intereses, ir neapmierinātība ar tās pirmā priekšsēdētāja Raiņa izveidoto nosaukumu, jo tas, liecināja par vēlmi tuvināties ar Padomju Savienības tautām, nevis pašu PSRS kā valsti²⁰⁶. Par to, ka biedrības dibinātājus virzīja vēlme darboties tieši kultūras sakaru veicināšanā un ka tie vēlējās darboties atklāti un saskaņā ar Latvijas Republikas iestādēm, liecina tas, ka 1929. gada 10. maijā Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām ziņoja Ārlietu ministrijai par savu izveidi un valdes sastāvu un lūdza ministram sekmēt biedrības mērķu īstenošanu²⁰⁷. Interesantu viedokli par latviešu inteliģences nostāju ir paudis J. Kārklīšs, kurš raksta, ka tajā veidojās viedoklis, ka padomju zemes politiskā iekārta ir šīs valsts iekšējā lieta un ļoti ticams, nav ilglaicīga parādība²⁰⁸, kas arī apliecina to, ka šīm personībām interesēja tieši kultūras sakaru veidošana, nevis politika. J. Kārklīša viedokļu sakarā jāmin arī tas, ka tie plaši pārstāvēti un izmantoti arī citu autoru darbos kā apliecinājums tam, ka biedrība bijusi saistīta ar Latvijas valstij nelabvēlīgām institūcijām.

Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām dibinātāji bija inteliģences pārstāvji-rakstnieki Pāvils Rozītis, Jānis Akuraters, Kārlis Dziļleja, Valdis Grēviņš, Jānis Jaunsudrabiņš, Ādolfs Erss, Rainis, Pāvils Gruzna, Oļģerts Liepiņš, dzejnieki Jānis Sudrabkalns, Pēteris Ķikuts, Aspazija, režisori Alfreds Amtmanis-Briedītis, Eduards Smiļģis, gleznotāji Otto Skulme, Romans Suta, Aleksandra Beļcova, Sigismunds Vidbergs, Nikolajs Puzirevskis, Francisks Varoslavāns, Niklāvs Strunke, diriģents Teodors Reiters, Jānis Kārklīšs, Krišjānis Linde, E. Feldmanis²⁰⁹.

Jaunnodibinātā biedrība, pretēji tam, ko uzskatīja daļa sabiedrības, patiesi vēlējās darboties Latvijas un Padomju Savienības kultūras sakaru veicināšanā. Par to, ka biedrību kā

²⁰⁵ Kārklīšs J. *Latvijas preses karalis*. Rīga: Karogs, 1990., 79.-80. lpp.

²⁰⁶ Daukšts B. „Maskavas saikne” Augusta Kirhenšteina politiskajā evolūcijā. Grām.: *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005., 122.-123. lpp.

²⁰⁷ LVVA, 2574. f., 2. apr., 4704. l. (Kultūras tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām valdes locekļu saraksts), 4. lpp.

²⁰⁸ Kārklīšs J. *Latvijas preses karalis*. Rīga: Karogs, 1990., 79. lpp.

²⁰⁹ LVVA, 2205. f., 1. apr., 4. l., 2.-3. lpp.

apolitisku organizāciju vēlējās redzēt tās dibinātāji, liecina arī biedrības statūti, kuros kā tās mērķis norādīts Latvijas un PSRS tautu tuvināšanās veicināšana literatūras, zinātnes un mākslas jomās ar lekciju, koncertu, teātra izrāžu un izstāžu rīkošanu, grāmatu un rakstu izdošanu, ceļojumu starpniecību (tuvāk statūtu tekstu skatīt pielikumā). Diemžēl nav saglabāties 1929. gadā izstrādātais statūtu teksts, bet, kā ļauj spriest arhīvu materiāli, 1938. gadā statūti tika pārreģistrēti un principā neatšķīrās no pirmajiem.

Biedrība jau pirms tās oficiālās dibināšanas 1929. gada 25. aprīlī bija bieži apspriests temats presē, atsevišķu sabiedrības grupu attieksme pret to parādījās jau pirms darbības uzsākšanas. „Latvijas Sargs” jau 1929. gada janvārī rakstīja, ka „minētā biedrība kļūs drīzi vien pazīstama kā komunistu propagandas izmantots līdzeklis”²¹⁰. Asi pret biedrību izteicās „Latvis”, sakot, ka PSRS šādas biedrības dibina propagandas izplatīšanai, apgalvojot, ka Latvijai krievu „sarkanā” kultūra nav nepieciešama²¹¹. Negatīvi noskaņots bija arī laikraksts „Сегодня”, kurš, tāpat kā „Latvis”, vēl pirms biedrības dibināšanas raksta, ka tā tiks izmantota Maskavas politisko mērķu īstenošanai²¹². Nevar noliegt, ka daļa sabiedrības neatbalstīja Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām izveidi, reizēm pat uzbrūkot tai, izmantojot ar pašas biedrības darbību nesaistītus notikumus, piemēram, Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis 1929. gada 21. jūnijā rakstot par incidentu Bigosovas robežstacijā, kura laikā PSRS muitnieki bija atņēmuši Mildai Brehmanei-Štengelei kažokādas apkakli, piemin biedrības dibināšanu, norādot uz to, ka nekāda ciešāka sadarbība starp abām valstīm nav iespējama. Par šo incidentu rakstīja arī „Latvis”²¹³. Kulturālās tuvināšanās biedrībai ar SPRS tautām bija arī atbalstītāji, sevišķi kreisi orientētajā sabiedrības daļā. Uzskatāmi tas parādās laikrakstā „Sociāldemokrāts”, kurš ne vien paziņoja, ka visi pārmetumi par to, ka biedrība paredzēta komunisma propagandēšanai ir nepamatoti, bet arī raksta, ka latviešu kultūrai viena no tuvākajām ir tieši krievu kultūra²¹⁴. „Sociāldemokrāts” regulāri ziņoja arī par biedrības rīkotajiem pasākumiem, izmaiņām biedrības valdes sastāvā, iesaistījās cīņā pret „Latvī”, „Latvijas Sargā” un „Сегодня” publicētajiem rakstiem, kuros bija izteikti negatīvi vērtējumi pret biedrību un tās darbību. Jāmin, ka biedrības dibināšanas sapulcē tika nolemts „sapulci neuzskatīt par slēgtu, t.i.-viņu drīkst atreferēt presē”²¹⁵, kas liecina, ka biedrības dibinātājiem nebija slēptu nolūku, tie patiešām vēlējās veicināt kultūras sakaru attīstību Latvijas un PSRS

²¹⁰ Neapdomāta izpaļīdzēšana lieliniekiem. *Latvijas Sargs*, 1929., 14. janvāris, 2. lpp.

²¹¹ Vai iespējama kulturāla tuvināšanās ar SPRS? *Latvis*, 1929., 1. jūnijs, 1.-2. lpp.

²¹² Напрасно ли поднято пиль. *Сегодня*, 1929., 12. январь., с. 1.

²¹³ Tad tāda, lūk, ir tā „kulturelā” tuvināšanās. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929., 21. jūnijs, 1. lpp.; *Latvis*, 1929., 22. jūnijs, 1. lpp.

²¹⁴ Koncerts. *Sociāldemokrāts*, 1929., 5. jūnijs, 4. lpp.

²¹⁵ LVVA, 2205. f., 1. apr., 4. l., 4. lpp.

starpā, bet, protams, tas neizslēdza otras puses, respektīvi, Padomju Savienības, savādākus nodomus.

Par pirmo Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām rīkoto pasākumu kļuva tās atklāšanas koncerts, kas notika Nacionālajā teātrī 1929. gada 3. jūnijā. Par to, ka ne vien sabiedrību, bet arī tās eliti interesēja Latvijas-PSRS kultūras sakari vai vismaz organizācija, kas tos vēlējās veidot, liecina tas, ka uz tās atklāšanas koncertu ieradās Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētājs Dr. P. Kalniņš, ministru prezidents Hugo Celmiņš, ārlietu ministrs Antons Balodis, PSRS sūtnis Latvijā Ivans Lorencs un ģenerālkonsuls, kā arī dažādi sabiedrībā pazīstami cilvēki²¹⁶. Koncertā piedalījās gan Rīgas teātru darbinieki-aktrises Marija Leiko un Biruta Skujeniece, operdziedātāji Ādolfs Kaktiņš, Pauls Sakss, komponists Pauls Šūberts-, gan Padomju Savienības mākslinieki-Lielā teātra darbinieki Valērija Barsova, Aleksandrs Aleksandrovs, Helēna Iljuščenko un Aleksanrs Aleksējevs, aktieris V. Kačālovs. Ar runām atklāšanas koncertā uzstājās biedrības priekšsēdētājs Rainis un Jānis Jaunsudrabiņš²¹⁷.

Pēc atklāšanas koncerta sarīkošanas turpinājās intensīvs darbs pie jaunu pasākumu organizēšanas, kā ziņo PSRS laikraksti, 28. septembrī biedrība noorganizēja padomju akadēmiķa Solnceva lekciju, par godu LU jubilejai²¹⁸. Par pirmo nozīmīgo biedrības organizēto pasākumu, kas iepazīstināja Latviju ar PSRS kultūru, kļuva Krievu grafikas izstāde (daļa laikrakstu to dēvēja par Krievu ukraiņu grafikas izstādi), kas norisinājās Rīgas centrāltirgus paviljonā no 17. novembra līdz 31. decembrim, tajā piedalījās krievu mākslinieku apvienības „Māksla”, „Oktobris”, „Izaugsme”, „O.M.N.”, „O.S.T.”, „A.H.R.”, „Krāsu karstums” un 17 individuālie mākslinieki, ukraiņu mākslinieku apvienības „ARMU”, „A.S.M.V.”, kopsummā tajā izstādīja 271 darbu²¹⁹. Izstādē varēja aplūkot ne vien grafikas darbus, bet arī grāmatu ilustrācijas, plakātus un fotogrāfijas, kas ļāva gūt vispārīgāku iespaidu par jaunajām tendencēm krievu mākslā. Biedrība šī pasākuma organizēšanā bija ieguldījusi lielu darbu, tomēr jāatzīst, pretēji „Sociāldemokrāta” jūsmīgajai recenzijai un apgalvojumam, ka izstāde tiek ļoti labi apmeklēta²²⁰, tā nav uzskatāma par ļoti veiksmīgu. Visupirms, par krievu grafikas izstādi bija negatīvas atsauksmes-„Latvijas Kareivis” to vērtēja zemu, apgalvojot, ka par vērtīgiem uzskatāmi tikai kādi 4-5 no izstādītajiem darbiem²²¹. Arī „Latvis” to uzskatīja par vāju, atzinīgi izsakoties tikai par veco krievu klasiķu darbiem, plakātiem un

²¹⁶ *Jaunākās Ziņas*, 1929., 4. jūnijs, 7. lpp.

²¹⁷ Āboliņa M. Kulturālā tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām 1929.-1940., *Avots*, 1990., Nr. 1., 33. lpp.

²¹⁸ LVVA, 2574., 6. apr., 179. l. (Raksti par Latviju. Izgriezumi no PSRS avīzēm), 42., 46., 48., 50, 53. lpp.

²¹⁹ LVVA, 2205. f, 1. apr., 7. L. (Statūtu noraksti. Biedru anketes. Sarakste ar valdības iestādēm un citām biedrībām par valdes sastāvu, sapulču darbību, sarīkojumiem u.c.), 171.a-172k. lpp.

²²⁰ SPRS grafiskā izstāde. *Sociāldemokrāts*, 1929., 26. novembris, 4. lpp.

²²¹ Māksla. *Latvijas Kareivis*, 1929., 8. decembris., 4. lpp.

reklāmas darbiem, taču kopumā izstādei trūkstot sistēmas, izstādītie darbi bijuši pavirši²²². Savukārt „Brīvajā zemē” publicētā recenzija bija vēl asāka, tajā bija teikts, ka „Ja krievi negribēja, ka viņu garīgā nabadzība kļūst pilnīgi redzama-viņiem nemaz nevajadzēja šo izstādi sarīkot”, avīze novērtēja izstādi kā vislabāko pret lielnieciskumu vērsto propagandu²²³. Nenoliedzami, šajās negatīvajās atsauksmēs, sevišķi „Brīvajā Zemē” publicētajā parādījās arī attieksme pret pašu PSRS un tur valdošo režīmu, savukārt padomju historiogrāfijā valdīja pretējs viedoklis, piemēram, darba „Latviešu tēlotāja māksla: 1860-1940.” autori raksta, ka tieši šī izstāde nesusi ne vien sociāli aktīvāku tematu iespiešanos latviešu mākslā, bet arī palīdzējusi attīstīties tādiem grafikas veidiem kā linogriezums un kokgrebums²²⁴.

Problēmas sagādāja arī organizatoriskas dabas jautājumi. 25. novembra valdes sēdē tika konstatēts, ka izstādi nepieciešams pārvietot no tai nepiemērotajām Centrāltirgus ēkām, kurās izstādītie darbi bija pakļauti varbūtējiem bojājumiem, 29. novembrī izstāde turpinājās Skolas ielā 6²²⁵, savukārt 9. decembra valdes sēdē tika konstatēts, ka pasākums nav tik apmeklēts, kā iepriekš biedrība uz to cerēja²²⁶.

Pirmajā darbības gadā biedrība bija plānojusi arī citus pasākumus-Latvijas grafiķu izstādi Maskavā, latviešu rakstnieku Raiņa, Jāņa Jaunsudrabiņa un Pāvila Rozīša darbu izdošanu PSRS, kā arī PSRS leļļu teātra viesizrādes Rīgā²²⁷. Diemžēl nekas no iecerētā nepiepildījās-izstāde un darbu izdošana notika tikai pēc vairākiem gadiem, savukārt leļļu teātris Rīgā tā arī neieradās.

Biedrība sadarbojās arī ar citām organizācijām, palīdzēja tām organizēt pasākumus, piemēram, 4. septembra valdes sēdē nolēma atbalstīt Baltkrievu kultūras svētku organizēšanu, ko lūdza Latvijā dzīvojošais baltkrievu politiķis un dzejnieks Konstantīns Jezovitovs²²⁸, bet 1929. gada oktobrī Dailes un Strādnieku teātri lūdza biedrību palīdzēt padomju režisoru uzaicināšanā lugu iestudēšanai šajos teātros²²⁹. Tas pierāda, ka pirmajā darbības gadā Kulturālās tuvināšanās biedrība bija kļuvusi par organizāciju, kura inteliģences aprindās bija ieguvusi zināmu uzticību, radījusi sajūtu, ka tā var pozitīvi ietekmēt sadarbību ne tikai ar PSRS, bet arī ar Latvijas iestādēm, tādējādi veicinot Latvijas kultūras sakarus ar PSRS.

Pirmajā darbības gadā vērojama biedrības biedru skaita palielināšanās, tomēr jāatceras, ka ne visi gribētāji varēja kļūt par tās biedriem, jo tajā tika uzņemti tikai radošo profesiju

²²² Krievu grafiķu izstāde. *Latvis*, 1929., 1. decembris, 5. lpp.

²²³ Krievu grafiķu izstāde. *Brīvā Zeme*, 1929., 21. novembris, 2. lpp.

²²⁴ *Latviešu tēlotāja māksla: 1860-1940*. Atb. red. S. Cielava. Rīga: Zinātne, 1986., 250.lpp.

²²⁵ *Sociāldemokrāts*, 1929., 30. novembris, 5. lpp.

²²⁶ LVVA, 2205. f., 1. apr., 2. l., 15.-16. lpp.

²²⁷ *Jaunākās Ziņas*, 1929., 26. septembris, 6. lpp.

²²⁸ LVVA, 2205. f., 1. apr., 2. l., 10. lpp.

²²⁹ LVVA, 2205. f., 1. apr., 7. l., 99., 122. lpp.

pārstāvji. Gandrīz katrā valdes sapulcē tika uzņemti jauni biedri, starp tiem arī sabiedrībā plaši pazīstamas personas, piemēram, M. Brehmane-Štengele, Ā. Kaktiņš, A. Kirhenšteins²³⁰. Ja biedrību nodibināja 25 cilvēki, tad no maija līdz oktobrim par biedriem kļuva vēl 11 cilvēki²³¹.

Apkopojot iepriekšminēto, jāsecina, ka 1920.-1929. gadā Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakariem piemīt tendence pieaugt, no personīgu kontaktu un atsevišķu mākslinieku viesizrāžu apmaiņas evolucionēt apjomīgākos, organizāciju un valsts iestāžu organizētos pasākumos, kas gan nepārtrauc arī personīgās viesizrādes.

Apskatāmajā periodā kultūras sakari abu valstu starpā norisinājās galvenokārt viesizrāžu apmaiņas, kultūras darbinieku braucienu, literatūras tulkojumu un lugu iestudēšanas ceļā, tomēr arī šajās norisēs ir vērojamas atšķirības. Ja no padomju puses dominēja tās mākslinieku, galvenokārt mūziķu, viesizrādes Latvijā, pietam apskatāmajā periodā tie galvenokārt bija solomākslinieki, tad Latvijas pārstāvju braucieni ir retāki un tiem pārsvarā ir kādas konkrētas kultūras iestādes pārstāvniecības raksturs. Jāņem vērā, ka gan Padomju Krievija, gan tās turpinātāja PSRS stingri kontrolēja savu pilsoņu dzīvi, tai skaitā arī mākslinieku vizītes un braucienus uz ārvalstīm, tāpēc tās pārstāvju viesošānās Latvijā notika ar valdošo iestāžu atļauju. 1920.-1929. gadā vienmērīga attīstība vērojama mūzikas sakaru jomā, par ko liecina regulārās padomju mākslinieku viesizrādes Latvijā, attīstās arī teātra sakari, vairāk gan kā ietekmes gūšanas avots no Latvijas puses, savukārt tēlotājmākslas jomā sakari nenotiek līdz pat Kulturālās tuvināšanās biedrības ar PSRS tautām dibināšanai 1929. gadā, taču arī tiem ir vienpusējs raksturs, jo, ja padomju māksla Rīgā tika izstādīta, tad Latvijas sasniegumi šajā laukā padomju zemē izrādīti netika. Runājot par biedrības dibināšanu, jāsecina, ka tā parāda zināmas Latvijas sabiedrības daļas centienus un uzskatus par kultūru, savā veidā arī pa to, kā būtu veidojama kultūrpolitika, ko atsevišķi autori stādīja ar piemēru vēl pirms biedrības nodibināšanas. Tās izveide liecina arī par zināmu institucionalizēšanos Latvijas un PSRS kultūras sakaru jomā, jo lai gan tā veidojās pateicoties kultūras darbinieku iniciatīvai, tā rīkojās saskaņā ar VOKS un informējot Latvijas varas iestādes. Lai gan kopumā biedrības dibināšana vērtējama pozitīvi, jo kultūras sakari nevar veidoties klajā laukā, nevar aizmirst arī to negatīvo saturu, kuru tajā ielika PSRS iestādes.

²³⁰ LVVA, 2205. f., 1. apr., 2. l., 6.-20. lpp.

²³¹ LVVA, 2205. f., 1. apr., 2. l., 6.-13. lpp.

3. LATVIJAS KULTŪRAS SAKARI AR PSRS NO 1930. GADA LĪDZ 1934. GADA 15. MAIJAM.

3. 1. Latvijas-PSRS mūzikas sakari no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam.

1930. gada sākumā M. Brehmane-Štengele atkal viesojās PSRS, šoreiz par dziedātājas viesizrāžu mērķi kļuva Tbilisi²³². Pēc atgriešanās Latvijā mākslinieci gan gaidīja nepatīkami notikumi, kas tradicionāli tiek saistīti ar to, ka viņa „Jaunākajās Ziņās” sniegusi pozitīvus vērtējumus par dzīvi Padomju Savienībā. 1930. gada 1. maijā publika izsvilpa operu „Taisa” ar šo dziedātāju titullomā, veltot viņai tādus apzīmējumus kā „sarkanā lakstīgala” un „komisāru brūte”²³³. Starpgadījums gan neatstāja tālejošas sekas uz viņas turpmāko darbību Nacionālajā operā. Situāciju ap M. Brehmanes-Štengeles publisko pazemošanu savā labā mēģināja izmantot arī padomju prese. Tā, piemēram „Рабочий Путь”, 1930. gada 16. jūnijā priecājās pa šiem notikumiem, skaidrojot tos kā pierādījumu tam, ka aizvien grūtāk kļūstot apmelot PSRS un noslēpt tās panākumus. „Вечерная Москва” un „Известия ВЦИК” rakstīja, ka Latvijas presē uzsākta nomelnošanas kampaņa ne vien pret konkrēto dziedātāju, bet arī par Kulturālās tuvināšanās biedrību ar PSRS tautām²³⁴.

Milda Brehmane-Štengele nebija vienīgā latviešu māksliniece, kas šajā periodā viesojās Padomju Savienībā. 1930. gada 29. janvārī Latvijas sūtnim PSRS J. Seskim Ārlietu ministrija nosūtīja vēstuli sakarā ar plānotajām Ādolfa Kaktiņa viesizrādēm PSRS, kurā lūdza rast iespēju dziedātājam apmesties sūtniecības namā, tāpat arī atļaut vismaz daļu honorāra pārmainīt citās valūtās. Vēstulē tiek atzīmēta kultūras sakaru nozīme un tas, ka visiem līdzekļiem jāsekmē un jāatvieglo latviešu mākslinieku darbība ārzemēs. Vēstulē atzīmēts arī tas, ka padomju mākslinieki ar labiem panākumiem uzstājas Latvijā²³⁵. Kā var spriest pēc „Jaunākajām Ziņām”, šīs viesizrādes sākušas jau iepriekšējā gada nogalē²³⁶. Pats dziedātājs gan par tām ir izteicies negatīvi, sakot, ka no viesizrādēm Maskavā viņam palikušas negatīvas atmiņas un viņš tām piekritis, pateicoties PSRS pārstāvju Latvijā un Latvijas Ārlietu ministrijas darbinieku uzstājīgai pierunāšanai. Dziedātājam esot bijis jānokārto ļoti daudz formalitāšu pirms pašas vizītes, bez tam vietējie mākslinieki izlēma boikotēt Kaktiņu, tāpat uz

²³² Brehmane-Štengele M. *Laipe*. Rīga; Liesma, 1989., 84. lpp.

²³³ Turpat, 147. lpp.

²³⁴ LVVA, 2574. f., 2. apr., 5153. l. (Izgriezumi no PSRS avīzēm par Latvijas un PSRS attiecībām), 81.-83. lpp.

²³⁵ LVVA, 2574. f., 2. apr., 4778. l. (Vēstule sūtnim J. Seskam par operdziedātāja Ā. Kaktiņa viesošanu Maskavā), 1.-2. lpp.

²³⁶ *Jaunākās Ziņas*, 1930., 14. februāris, 5. lpp.

pirmo viesizrādi pat nebija izliktas afišas, kurās būtu norādīts par mākslinieka piedalīšanos, kas norāda uz vājo organizatorisko līmeni, ar kādu viņam bija jāsaskaras Padomju Savienībā. Negatīvas atmiņas Ādolfam Kaktiņam sagādāja arī nepieciešamība uzstāties koncertā, kuru organizēja čeka (tās locekļi arī bija nozīmīgākie apmeklētāji un sēdēja pirmajās rindās), savukārt to, ka mākslinieki tika izmantoti, apliecina tas, ka par šo uzstāšanos māksliniekam pat netika samaksāts. Dziedātājs arī min, ka Padomju Savienībā bijusi naidīga atmosfēra, jo pat viesi tur tikuši uzskatīti par potenciāliem ienaidniekiem, neskatoties uz to, ka bijuši aicināti un tieši PSRS bija tā, kuras aģenti darbojās Latvijā²³⁷.

Apskatāmajā periodā turpinājās padomju mākslinieku viesizrādes Nacionālajā operā. 1930. un 1931. gadā operā dziedāja Maskavas Lielā teātra pārstāvis A. Aleksējevs²³⁸. 1931. gada pirmajā pusē Rīgā notika arī operdziedātājas Valērijas Barsovas viesizrādes, kuras kā vienmēr bijušas labi apmeklētas²³⁹. 1931. un 1932. gadā koncertus sniedza pianists Nikolajs Orlovs²⁴⁰. 1932. gada 27. aprīlī operā „Karmena”, bet 29. aprīlī atsevišķā koncertā Nacionālajā operā viesojās operdziedātāji M. Maksakova un N. Ozerovs, 2. maijā operā viesojās Glazunova kvartets²⁴¹, kā atzīmēts „Jaunāko Ziņu” recenzijā, tad kvarteta māksliniecisko sniegumu ietekmē tas, ka tas nāk no padomju zemes-viens no tā galvenajiem uzdevumiem ir tuvošanās plašām masām²⁴², kas parāda to, ka Latvijas sabiedrībā bija izveidojies zināms priekšstats par padomju kultūras attīstības tendencēm. 1933. gada sākumā operā uzstājās J. Kozlovskis un Marks Reizens²⁴³, oktobrī komponists S. Prokofjevs spēlēja savus skaņdarbus²⁴⁴. Padomju mākslinieki piedalījās arī vasaras koncertos-1933. gadā Jūrmalā dziedāja Ļeņingradas Marijas operas soliste E. Ellere²⁴⁵. Runājot par padomju mākslinieku viesizrāžu Latvijā vērtējumu, jāmin, ka „Вечерние Известие” 1930. gada 21. augustā rakstīja par padomju mākslinieku viesizrādēm citviet un norādīja, ka šo mākslinieku uzdevums ir izgaisināt uzskatu, ka PSRS nav kultūras. Raksta autors atzīmēja, ka viesizrādēs parasti tiek gūti panākumi, bet tikai tik ilgi kamēr tiek izmantots klasiskais krievu repertuārs, jo padomju māksla parasti netiek pieņemta²⁴⁶.

Protams, ne vis bija apmierināti ar to, cik lielu lomu Nacionālajā operā spēlēja krievu kultūra un mākslinieki. 30. gadu sākumā presē aizvien biežāk parādījās neapmierinātība ar

²³⁷ Kaktiņš Ā. *Dzīves opera: atmiņu tēlojumi*. Red. Andersons E. Rīga: Liesma, 1992., 194.-199. lpp.

²³⁸ *Jaunākās Ziņas*, 1930., 9. janvāris, 7. lpp.; *Domas*, 1931., Nr. 3., 247. lpp.

²³⁹ *Jaunākās ziņas*, 1930., 15., 21., 22., 29. marts, 4., 5., 9. aprīlis.

²⁴⁰ *Domas*, 1931., Nr. 11., 890. lpp., 1932., Nr. 5., 375. lpp.

²⁴¹ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1585. l. (Recenzijas par latviešu operas solistu un ārzemju solistu sniegumu Nacionālajā operā), 10. lpp.

²⁴² Glazunova kvarteta koncerts. *Jaunākās Ziņas*, 1930., 8. marts, 10. lpp.

²⁴³ *Jaunākās Ziņas*, 1933., 4. janvāris, 9. lpp.

²⁴⁴ *Daugava*, 1933., Nr. 11., 1054. lpp.

²⁴⁵ *Jaunākās Ziņas*, 1933., 26. jūlijs, 9. lpp.

²⁴⁶ LVVA, 2574. f., 2. apr., 5153. l., 79. lpp.

baletā notiekošo, tika pārņemta šīs jomas pārkrievošana, izskanēja prasība pēc nacionāla baleta veidošanas²⁴⁷, neskatoties uz to, sadarbība ar padomju māksliniekiem pilnībā neapsīka. 1930. gada janvārī operā dejoja Maskavas Lielā teātra pārstāvji A. Abramova un M. Sabovičs²⁴⁸. 1931. gadā baletu „Raimonda” diriģēja A. Glazunovs, savukārt Maskavas baletmeistars L. Žukovs iestudēja „Šeherizādi”²⁴⁹. 1933. gada janvārī un aprīlī Rīgā viesojās A. un S. Messereri²⁵⁰, gada nogalē Nacionālajā operā dejoja Ļeņingradas baleta mākslinieki V. Čebukjani un Večeslova²⁵¹. Padomju historiogrāfijā milzīga nozīmē piešķirta baleta „Sarkanā magone” iestudējumam, ko 1932./1933. gada sezonā veica Vladimirs Tihomirovs, jo tas bija pirmais padomju baleta iestudējums Latvijā²⁵². Tā vērtējums nav viennozīmīgs, J. Vītoliņš savā recenzijā rakstīja, ka strīpojot visas komunisma idejas no baleta, zudis arī tā šarms, līdz ar to padarot to par vienkāršu galma baletu, tomēr tādu, kas iezīmēs paliekošu vietu latviešu baletā²⁵³, savukārt J. Sudrabkalns visupirms atzīmēja to, ka tiek iestudēts padomju balets, izcēla Tihomirovu kā lielisku baletmeistaru un norādīja, ka neskatoties uz trūkumiem, balets jāredz, jo tas ir „solis ārā no šablona”²⁵⁴. Atsauksmēm presē pret 1933. gada 19. janvārī pirmizrādi piedzīvojušo baletu kopumā bija labvēlīgs raksturs un tas vienoja viena iezīme-uzsvārs uz to, ka baleta librets piemērots Latvijas apstākļiem, svītrojot tā komunistisko raksturu²⁵⁵. Ja atsauksmes presē bija atzinīgas, tad sabiedrībā parādījušās baumas par to, ka baletmeistars ir padomju spiegs, par tādām dēvēt nevarētu²⁵⁶, taču to izplatība visticamāk saistāma ar atsevišķu personu nelabvēlību un sabiedrībā valdošo neziņu par PSRS, patieso dzīvi tajā, kas šāda veida baumām radīja labvēlīgu augsni, tajā pašā laikā savā ziņā arī radot papildus interesi par tās kultūru. Pateicoties šī iestudējuma panākumiem, režisors un Nacionālās operas direkcija vēlējās veiksmīgu sadarbību turpināt. Jau septembrī J. Sudrabkalns „Sociāldemokrātā” ar ironiju runāja par to, ka Tihomirova angažēšana varētu atrisināt sarežģīto baletmeistara jautājumu operā, bet to kavē Ministru kabinets, jo „Ministri jau nu droši vien visi prot dejojot, gan jau pratīs arī mācīt dejojot. Ministri var visu”²⁵⁷. 1933. gada 4. oktobrī pie Latvijas sūtņa PSRS A. Bīlmaņa ieradās Vladimirs Tihomirovs, lai noskaidrotu, kas notiek ar viņa vienošanos ar Nacionālās operas direktoru T. Reiteru par 2 baleta izrāžu iestudēšanu, par ko abi bija vienojušies. Ar lielām grūtībām 12. oktobrī tika

²⁴⁷ Stranga A. Kultūra, māksla, izglītība Latvijā 1918.-1940. gadā. *Latvijas Vēsture*, 2003., Nr. 4. (52.), 106. lpp.

²⁴⁸ Maskavas baleta premjeri Rīgā. *Jaunākās Ziņas*, 1930., 7. janvāris, 6. lpp.

²⁴⁹ Voskresenska J. *Latviešu padomju balets*. Rīga: Liesma, 1978., 11. lpp.

²⁵⁰ *Jaunākās Ziņas*, 1933., 9. janvāris, 6. lpp., 4. aprīlis, 7. lpp.

²⁵¹ *Domas*, 1933., Nr. 10., 600. lpp.

²⁵² Voskresenska J. *Latviešu padomju balets*. Rīga: Liesma, 1978., 11.-12. lpp.

²⁵³ *Mūzikas apskats*, 1933., februāris, 117.-118. lpp.

²⁵⁴ „Sarkanā magone”. Par veco un jauno baletu. *Domas*, 1933., Nr. 2., 119.-120. lpp.

²⁵⁵ *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1933., februāris, 145.-146. lpp.

²⁵⁶ Bite I. *Latvijas balets*. Rīga: Pētergailis, 2002., 87. lpp.

²⁵⁷ Septembra notikumi Nacionālajā operā. *Sociāldemokrāts*, 1933., 16. septembris, 5. lpp.

panākta iecelšanas atļaujas izsniegšana, taču pēc tam tā atkal tika noraidīta. 2. novembrī K. Freimanis ziņoja A. Bīlmanim, ka V. Tihomirovs ar lieliem panākumiem iestudējis Nacionālajā operā baletu „Sarkanā magone”, lai veicinātu baletmeistar piesaisti Nacionālajai operai. 1934. gada 2. janvārī operas direktors un darbinieki veltīgi gaidījuši ierodamies baletmeistaru²⁵⁸, nākamajā dienā „Jaunākās Ziņas” norādīja, ka mākslinieka ierašanos aizkavē PSRS ārlietu komisariāts, taču PSRS sūtniecībā Rīgā tā skaidrota ar paša mākslinieka nevēlēšanos²⁵⁹, kas ir visai apšaubāmi, ņemot vērā viņa paša vairākkārt izteikto vēlmi strādāt Rīgā. 24. janvārī „Jaunākās Ziņas” vēstīja, ka februārī baletmeistars tomēr varētu ierasties Rīgā, lai iestudētu „Esmeraldū”²⁶⁰, taču iecere palika neīstenota. I. Bite atzīmē, ka V. Tihomirova kļūšanu par baletmeistaru nepieļāva Latvijas iestādes, taču pretēji padomju autoriem, kas tās uzskata par galveno vaininieku, norāda, ka šim pasākumam labvēlīgas nebija arī pašas PSRS iestādes²⁶¹. Šī nebija vienīgā iecere, ko kultūras sakaru jomā ar PSRS Nacionālajai operai īstenot neizdevās. 1931. gada 7. februārī Latvijas Nacionālā operas un Maskavas Dailes teātra vadību pārstāvji noslēdza vienošanos par pēdējās viesizrādēm Rīgā no 2. līdz 6. jūnijam. tomēr 21. maijā Latvijas sūtnis PSRS rakstīja Ārlietu ministrijas Austrumu nodaļas vadītājam P. Oliņam, ka viesizrādes tomēr nenotiks, kā veiksmi atzīmējot to, ka izdevies panākt, ka padomju puse pati no tām atsakās, tādēļ operai nav jāpilda līgumsaistības²⁶². Tuvākas informācijas par šīs idejas neveiksmes iemesliem gan trūkst.

3. 2. Latvijas-PSRS teātra un literatūras sakari no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam.

Apskatāmajā periodā turpinājās Latvijas teātra jomas pārstāvju vizītes Padomju Savienībā, iespējams, pozitīvu lomu to organizēšanā spēlēja tas faktors, ka teātris ir viena no tām jomām, kas spēj ietekmēt plašākus sabiedrības slāņus, propagandēt tajos padomju pusei labvēlīgas idejas. 1932. gadā Maskavā ar Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām atbalstu viesojās gleznotājs Herberts Līkums, kurš par šo braucienu minējis, ka tajā ne vien iepazinies ar izciliem Krievijas teātra pārstāvjiem, bet arī ieguvis vairākas padomju lugas, lai varētu tās uzvest Strādnieku teātrī Rīgā. Nākamreiz mākslinieks apmeklēja Maskavu 1934.

²⁵⁸ LVVA, 2574. f., 2. apr., 6579. l. (Lieta par atļaujas izdošanu PSRS dzīvojošajam baletmeistaram V. Tihomirovam iebraukšanai Latvijā; avīžu izgriezumi no Latvijas un PSRS laikrakstiem), 1.-8. lpp.

²⁵⁹ *Jaunākās Ziņas*, 1934., 3. janvāris, 9. lpp.

²⁶⁰ *Jaunākās Ziņas*, 1934., 24. janvāris, 7. lpp.

²⁶¹ Bite I. *Latvijas balets*. Rīga: Pētergailis, 2002., 89. lpp.

²⁶² LVVA, 2574. f., 2. apr., 7119. l. (Lieta par Otrā Valsts Maskavas Dailes teātra (MHATa) viesizrādēm Latvijā), 1.-2. lpp.

gada aprīlī kopā ar T. Staprānu, Ā. Lietuvieti un K. Veicu, kuri arī bija Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām biedri. Šī brauciena laikā viņi apmetās Latvijas sūtniecības Maskavā telpās. Savās atmiņās H. Līkums norāda, ka pēc atgriešanās Rīgā ticis aizturēts. 1933. gada ziemā veselus 4 mēnešus PSRS viesojās aktieris Jānis Priede. Kā norāda Bonifācijs Daukšts, VOKS bija ļoti labvēlīgs tieši pret Strādnieku teātra pārstāvju vizītēm PSRS (H. Līkums bija šī teātra dekorators), jo šajā teātrī redzēja iespēju propagandēt padomju zemi un dezinformēt latviešu sabiedrību par tajā notiekošo. Autors atzīmē arī to, ka latviešiem padomju zemē bija praktiski neiespējami rīkoties patstāvīgi²⁶³, kas ļāva viesos veidot PSRS labvēlīgu viedokli par šo valsti. 1933. gadā PSRS apmeklēja arī aktrise Emīlija Viesture²⁶⁴.

Arī laikā no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam turpinājās atsevišķu teātra mākslinieku vizītes Latvijā, daļa no tām ieņēma visai ilgspēlējošu lomu latviešu teātra attīstībā. 1932. gada augustā Krievu drāmas teātrī uzstājās V. Kačalovs²⁶⁵, kurš, pavadīdams vasaru Jūrmalā, uzstājās tajā arī 1933. gadā²⁶⁶. Silvija Radzobe par spilgtāko parādību latviešu teātrī laikā no 1932. līdz 1934. gadam dēvē krievu aktiera Mihaila Čehova darbību Rīgā²⁶⁷, savukārt L. Dzene viņa darbošanos Nacionālajā teātrī 1932. gadā vērtē kā vienu no spožākajiem visā teātra pastāvēšanas laikā²⁶⁸. Mākslinieka ierašanos Latvijā ietekmēja viņa emigrācija no PSRS, taču viņš nav tipisks emigrācijas pārstāvis, jo pats velējās atgriezties dzimtenē²⁶⁹. Tāpat jāņem vērā, ka viņa darbība Latvijā vērtēta pozitīvi arī padomju historiogrāfijā, kurā viņš tiek ierindots tajā pašā kategorijā, kurā padomju mākslinieki, kas viesojās Latvijā apskatāmajā periodā. Vēl pirms ierašanās Rīgā, lai šeit darbotos patstāvīgi, aktieris viesojās Krievu drāmā 1931. gadā. Latvijā M. Čehovs ieradās kopā ar V. Gromovu, veidoja režijas ne vien Nacionālajā teātrī, bet arī operā, pastāv versija, ka viņu sadarboties aicinājis Dailes teātris²⁷⁰, kas ir visai netipiska parādība teātrim, kurš darbojās autoritatīvā režisora Smiļģa vadībā. Tāpat M. Čehova darbība atstāja paliekošas sekas Latvijas teātru dzīvē, jo viņš nodarbojās gan ar jaunu, gan jau pieredzējušu aktieru izglītošanu. 1932. gadā tika atklāta Latvju aktieru arodbiedrības Teātra skola, par kuras pirmo vadītāju viņš kļuva, savukārt nākamajā vasarā Siguldā tika organizēt speciāli kursi meistarības paaugstināšanai jau pieredzējušiem aktieriem²⁷¹, taču, kā norāda B. Tjarve, viņa darbība Latvijā atstāja pozitīvu ietekmi arī uz pašu mākslinieku-šeit tapušas viņa spēcīgākās lomas emigrācijas periodā un

²⁶³ Pārmijnieks. Latviešu kreisā inteliģence Padomju Savienībā. *Rīgas Laiks*, 2004., jūlijs, 28.-29. lpp.

²⁶⁴ Arnte A. *Latvijas KP vēsturiskā pieredze darbaļaužu audzināšanā proletāriskā internacionālisma garā (1920-1940)*, 32. lpp.

²⁶⁵ *Jaunākās Ziņas*, 1932., 30. jūlijs, 12. lpp.

²⁶⁶ *Jaunākās Ziņas*, 1933., 26. jūlijs, 9. lpp.

²⁶⁷ Radzobe S. Mihails Čehovs Rīgā (1932-1934). *Teātra Vēstnesis*, 2008., Nr. 2., 131. lpp.

²⁶⁸ *Latvijas Nacionālais teātris*, sast. Sniedze E. Rīga: Jumava, 2004., 78. lpp.

²⁶⁹ *20. gadsimta teātra režija Latvijā un pasaulē*. Rīga: Jumava, 2002., 446. lpp.

²⁷⁰ Turpat, 447., 448. lpp.

²⁷¹ *Teātris Siguldā*. LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2009., 42.-43. lpp.

uzsāka savas metodes un grāmatas izstrādi²⁷². S. Radzobe uzskata, ka galvenais iemesls, kāpēc slavenais aktieris bija spiests atstāt Rīgu bija „Brīvajā Zemē” 1934. gada 29. maijā anonīmi iespiestais raksts „Divi ģēniji, no kuriem drīzāk jātiek vaļā”, šī autore uzskata, ka raksta radītāja mērķis bija vēlme atbrīvoties no nevēlama konkurenta²⁷³, tomēr jāmin, ka pret viņu vērsta negatīva kritika presē parādījās jau 1933. gada rudenī²⁷⁴

Runājot par literatūras sakariem, jānorāda, ka šajā laika posmā parādījās centieni organizēt pasākumus šajā kultūras sakaru jomā. 1930. gada martā Latvijas iestādēs tika risināts jautājums par PSRS ģenerālkonsula uzaicinājumu Valsts bibliotēkai piedalīties Vispasaules periodisko izdevumu izstādē. 18. martā Latvijas ministru prezidents un ārlietu ministrs paziņoja, ka uzskata Latvijas piedalīšanos šajā izstādē par nevēlamu. 26. martā Latvijas ģenerālkonsulāts Ļeņingradā ziņoja, ka VOKS uz jautājumiem par izstādi neko konkrētu neatbild, savukārt Lietuvas pārstāvji minēja, ka par izstādi vispār neko nezinot, bet Igaunija esot piekritusi ar noteikumu, ka tai ļaus izslēgt no izstādes tos darbus, kurus tā uzskatīs par nevēlamiem²⁷⁵. Tas liecina par to, ka ne vien Latvija, bet arī pārējās Baltijas valstis nevēlējās pieļaut padomju propagandas izplatību savā valstī, ko varēja veicināt PSRS literatūras iepazīšana un izplatīšana. Izglītības ministrijas dati par 1934. gadu liecina, ka bija paredzēts organizēt Rīgā PSRS grāmatas izstādi, bet pati ministrija norādījusi, ka precīzāki dati par šo jautājumu jāprasa Kultūras tuvināšanās biedrībai ar SPRS tautām²⁷⁶. Darbs pie izstādes plānošanas sākās 1933. gada novembrī, tajā bija paredzēts izstādīt mācību literatūru un metodiskos norādījumus, arī sociāli-politisko, tehnisko, lauksaimniecisko literatūru un izdevumus, kas saistīti ar dažādiem ražošanas jautājumiem, PSRS valsts izdevniecībā izdotos klasiķu darbus, dažādus ar mākslu un kultūru saistītus darbus, bērnu literatūru, periodisko literatūru, avīzes un žurnālus²⁷⁷. Diemžēl tuvāku ziņu par to, ka šī izstāde būtu notikusi trūkst, tādēļ var secināt, ka, visticamāk, arī šis pasākums palika tikai ieceres līmenī. Vēl viena iecere, kas neīstenojās šajā laika posmā bija VOKS'a ierosinājums no Tallinas uz Rīgu pārvietot PSRS grafikas izstādi, kuras atbildīgais rīkotājs bija PSRS sūtniecības 1. sekretārs J. Morštins²⁷⁸.

Apskatāmā perioda beigu posmā aktivizējās Latvijas un Padomju Savienības literatūras sakari, kā norāda E. Andersons, galvenokārt ar P. Rozīša, A. Birkerta un M. Rudzīša atbalstu

²⁷² 20. gadsimta teātra režija Latvijā un pasaulē. Rīga: Jumava, 2002., 455., 463. lpp.

²⁷³ Radzobe S. Mihails Čehovs Rīgā (1932-1934). *Teātra Vēstnesis*, 2008., Nr. 2., 147. lpp.

²⁷⁴ 20. gadsimta teātra režija Latvijā un pasaulē. Rīga: Jumava, 2002., 448. lpp.

²⁷⁵ LVVA, 2574. f., 2. apr., 5510. l. (Sarakste par PSRS ģenerālkonsula Rīgā uzaicinājumu Latvijai piedalīties Vispasaules periodisko izdevumu izstādē), 1.-7. lpp.

²⁷⁶ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1076. l., 30., 32. lpp.

²⁷⁷ LVVA, 2205. f., 1. apr., 9. l. (Sarakste ar valdības iestādēm un citām biedrībām), 153. lpp.

²⁷⁸ LVVA, 2574. f., 2. apr., 6559. l. (Sarakste ar Latvijas sūtniecību Maskavā un izgriezumi no laikrakstiem par Latvijas mākslinieku izstādēm Maskavā un Ļeņingradā), 11. lpp.

1933. gadā „Valters un Rapa” uzsāka grāmatu apmaiņu ar PSRS grāmatu apgādu „Prometejs”, šis process turpinājās līdz 1934. gadam²⁷⁹, visticamāk šo norišu pārtraukšanu ietekmēja arī K. Ulmaņa valsts apvērsums, pēc kura literatūrā galvenā loma tika piešķirta nacionālajam aspektam.

3.3. Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbība no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam.

1929. gadā enerģiski uzsāktais biedrības darbs Latvijas un Padomju Savienības kultūras sakaru veicināšanā turpinājās, taču pakāpeniski kļuva vājāks. Viens no galvenajiem iemesliem šādai attīstības virzībai bija tas, ka uzsākot otro darbības gadu, biedrība bija nonākusi finansiālās grūtībās, kas ietekmēja tās darbību, bet tomēr nemazināja biedru entuziasmu turpināt darboties. Ar finansiālajām problēmām biedrībai bija grūti cīnīties, jo trūkuma dēļ lielu pasākumu, kas nestu peļņu, sarīkošana nebija iespējama, atbalstu nedeva arīniecīgās biedru un iestāšanās maksas. Grūtības pastiprināja arī tas, ka Kulturālās tuvināšanās biedrībai ar SPRS tautām nebija savu patstāvīgu telpu, tāpat skandālu ap Mirdzu Brehnamani-Štengeli „Latvis” izmantoja arī kā iespēju uzbrukt biedrībai, apgalvojot, ka tās galvenais mērķis ir inteliģences pārstāvju slepena savervēšana komunistu rindās²⁸⁰. Grūtie apstākļi noveda pie tā, ka 1930. gada novembrī biedrība paziņoja, ka vēlas pašlikvidēties. Bonifācijs Daukšts min, ka pateicoties tieši PSRS atbalstam biedrība netika likvidēta²⁸¹, tomēr jāņem vērā, ka tieši biedrība bieži pauda neapmierinātību ar to, ka VOKS to neatbalstīja finansiāli un nereti nebija ieinteresēts tās darbībā. Tai pat laikā Bonifācijs Daukšts min, ka tieši otrajā biedrības pastāvēšanas gadā PSRS iestādes aktivizēja atsevišķu Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām biedru uzskatu ietekmēšanu par labu Padomju Savienībai, sevišķi izceļot Augustu Kirhenšteinu, kurš šajā laikā kļuva par vienu no aktīvākajiem biedrības biedriem²⁸², tādējādi biedrības likvidācijas nepieļaušanu var saistīt ar Padomju Savienība slepenajiem mērķiem, ko tā cerēja īstenot ar biedrības starpniecību.

Neskatoties uz grūtībām, biedrības darbs neapstājās. 1930. gadā biedrība noorganizēja krievu baletdejojāja Asafa Messerera koncertu, Maskavā viesojās biedrības biedrs aktieris Jānis Priede, tika atbalstīta arī bērnu literatūras izstādes Rīgā iecere²⁸³.

²⁷⁹ Andersons E. *Latvijas vēsture 1920-1940. Ārpolitika*. Stokholma: Daugava, 1982., 107. lpp.

²⁸⁰ Ap Brehmani Štengeli. *Latvis*, 1930., 3. maijs, 8. lpp.

²⁸¹ Daukšts B. *Latvija un Krievija. Vēsturiskie un kultūras sakari*, 115. lpp.

²⁸² Daukšts B. *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*, 122. lpp.

²⁸³ LVVA, 2205. f., 1. apr., 4. l., 11., 17. lpp.

1931. gadā tika noorganizēta Samailoviča lekcija un dziedātājas Valērijas Barsovas koncerts, izdeva latviešu pasaku krājumu, Raiņa darbu izlasi, Jaunsudrabiņa un Ersa stāstu krājumus Maskavā²⁸⁴. 3. jūnijā notika koncerts Vācu amatnieku biedrībā, tajā piedalījās dziedātāji Valērija Barsova, Ādolfs Kaktiņš un Grieta Pērkone, klausītāju vidū bija arī PSRS sūtniecības pārstāvji²⁸⁵. Pēc pasākuma sekoja svinības padomju sūtniecībā²⁸⁶. Savukārt latviešu dziedātāja Anna Grēviņa dziedāja PSRS radiofonā²⁸⁷, dzejnieks Pāvils Vīlps viesojās PSRS²⁸⁸. Neskatoties uz to V. Meļņikovs, Baltijas, Polijas un Balkānu VOKS'a sektora vadītājs, savā pārskatā par darbību no 1931. gada 15. janvāra līdz 15. martam, rakstīja, ka Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām ir bezdarbīga, ko apstiprinot tās priekšsēdētāja Pāvila Rozīša teiktais „Es esmu maziņš cilvēks un uz savu risku taisīt neko nevaru”, kas lieliski raksturojot arī visu valdi un tās darbību. Tādēļ jau 1930. gada vasarā bija radusies ideja par biedrības reorganizāciju un jaunas, Padomju Savienības intereses labāk virzošas biedrības izveidi, pietam iesaistot tajā citu personu loku. VOKS'a pārstāvji par potenciāli izveidojamās biedrības kodola daļu minēja Romanu Sutu un Austru Ozoliņu-Krauzi, kuras izvēle samērā spilgti demonstrē VOKS'a mērķus un darbību. A. Ozoliņa-Krauze 30. gadu sākumā bija Latvijā izdoto komunismu propagandējošo žurnālu „Nord Ost” un „Informators”, ko finansēja Padomju Savienības specdienesti, atbildīgā redaktore²⁸⁹. Tāpat viņa regulāri ziņoja Maskavai par Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām biedriem, to personīgo dosjē veidošanai²⁹⁰, kas liecina par to, ka Padomju Savienība cerēja vismaz daļu tās biedru izmantot sev izdevīgu mērķu īstenošanā. Meļņikovs ieteica veikt tādu reorganizāciju, kuras rezultātā biedrības valdē iekļūtu visas VOKS'am interesējošās personas, kas ļautu īstenot aktīvāku darbību Latvijā²⁹¹, pastāvēja arī plāns izveidot draudzības (PSRS draugu) biedrību²⁹². Notikumi ap Pāvilu Rozīti, kurš atteicās intensificēt biedrības darbību vai nebija pietiekami aktīvs būdams tās priekšsēdētājs, lai tā vairāk īstenotu padomju puses intereses, un tādējādi bija spiests atstāt šo amatu, pierāda to, ka Padomju Savienība Kulturālās tuvināšanās biedrībā ar SPRS tautām saskatīja savu politisko mērķu piepildīšanas veicinātāju, bet krietni mazāk interesējās par sava oficiālā mērķa-kultūras sakaru veicināšanas-izpildi. To, ka VOKS centās ietekmēt biedrības un arī tās atsevišķu biedru darbību, apliecina tas, ka pēc pieņemšanām sūtniecībā Maskava saņēma sīku atreferējumu par tās biedru teikto un

²⁸⁴ LVVA, 2205. f., 1. apr., 4. l., 13. lpp.

²⁸⁵ „Kulturālā tuvināšanās” komunistiem. *Latvis*, 1931., 5. jūnijs, 1. lpp.

²⁸⁶ *Sociāldemokrāts*, 1929., 5. jūnijs, 3. lpp.

²⁸⁷ LVVA, 2205. f., 1. apr., 4. l., 21. lpp.

²⁸⁸ Daukšts B. *Latvija un Krievija. Vēsturiskie un kultūras sakari*, 114. lpp.

²⁸⁹ *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā*, sast. Cimdiņa A. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008., 273. lpp.

²⁹⁰ Daukšts B. *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*, 123. lpp.

²⁹¹ Daukšts B. Kungu un biedru tuvināšanās sezona. *Rīgas Laiks*, 1994., Nr. 5., 30.-31. lpp.

²⁹² Daukšts B. *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*, 129. lpp.

izturēšanās veidu. Nevar noliegt, ka ne visi rīkojās kā Pāvils Rozītis, kurš, iespējams, atteicās pakļauties PSRS spiedienam, tieši pretēji-bija personas, kas piekrita kļūt par ziņotājiem²⁹³.

Pēc ilgāka pārtraukuma biedrība organizēja lielāku pasākumu, kas iepazīstināja Latvijas sabiedrību ar padomju kultūru-1932. gada 15. februārī Rīgā tika atklāta Ukrainas celtniecības un grafikas izstāde-, taču izstādei nācās saskarties arī ar grūtībām, galvenokārt pārmetumu veidā par tās māksliniecisko vērtību, ko pierāda Jūlija Madernieka izstādes recenzijā teiktais, ka lielai daļai grafikas darbu raksturīga literārā pieskaņa, kas pašus darbus atvirza otrajā plānā, un, ka izstādītajiem celtniecības darbiem „maz sakara ar mākslu”²⁹⁴. 1932. gadā aktivizējās arī grāmatu izdošana-PSRS tika izdots biedrības sagatavotais rakstu krājums „Latvija-PSRS”²⁹⁵, taču šis pasākums neievirzīja plašus kultūras sakarus literatūras laukā abu valstu starpā.

Sabiedrības attieksme pret biedrību zināmā mērā ilustrē arī tās attieksmi pret kultūras sakariem ar Padomju Savienību kopumā. Viedokļi sabiedrībā, tāpat kā biedrības nodibināšanas laikā, turpināja dalīties, daļā sabiedrības arī 1930.-1932. gadā Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām tika uzlūkota ar neticību, tās darbībā tika meklēti specifiski un pat valstij kaitīgi mērķi. Šādas tendences bija vērojamas ne vien presē un Latvijas tautā, bet arī valsts elitē, par ko liecina Vilhelma Muntera dienasgrāmatas ieraksts, kas veikts 1930. gada 6. jūlijā: „Šodien man bija liela saruna ar Alfredu Bīlmani (Latvijas Ārlietu ministrijas Preses nodaļas 1. sekretārs), kurš stāstīja par latviešu rakstnieku savienības biedru un „Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS” biedru simbiozi ar SPRS”, kas pierāda, ka par biedrību interesējās arī valdošās aprindas. Par to, ka biedrībā vērojamas valstij nevēlamas tendences, zināja arī Politpārvalde un Latvijas Republikas Ārlietu ministrija, tomēr jāatceras, ka vismaz pirmajos biedrības pastāvēšanas gados, visticamāk, nevar runāt par plaša mēroga biedrības biedru darbību, kas būtu vērsta pret Latvijas valsti vai rīkotos tieši Padomju Savienības interesēs²⁹⁶.

Daļa sabiedrības vēl joprojām neatbalstīja biedrību, par ko liecina Žana Unāma raksta fragmenta publicēšana „Latvijas kareivī” 1932. gada 3. jūlijā. Rakstā minēts, ka, lai gan pat Maskavā dzīvojošie latvieši apzinās, ka Padomju Savienība mākslu izmanto propagandas nolūkos, atsevišķi rakstnieki pēc Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām nodibināšanas sākuši savos darbos negatīvi izteikties par to sabiedrību un dzīvi kāda konkrētajā brīdī veidojās Latvija²⁹⁷.

²⁹³ Daukšts B. Kremļa priekšpostenis Antonijas ielā. *Latvijas Jaunatne*, 1991., 28. septembris, 2. lpp.

²⁹⁴ Madernieks J. Ukrainas grafikas un celtniecības izstāde. *Jaunākās Ziņas*, 1932., 22. februāris, 7. lpp.

²⁹⁵ Daukšts B. *Latvija un Krievija. Vēsturiskie un kultūras sakari*, 115. lpp.

²⁹⁶ Daukšts B. *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*, 122. lpp.

²⁹⁷ *Latvijas Kareivis*, 1932., 3. jūlijs, 1.-2. lpp.

Laikā no 1933. gada līdz 1934. gada 15. maijam biedrības dalībnieku aktivitātē vērojams krietns kritums-aktīvu sadarbību ar padomju iestādēm turpināja tikai 9 biedri. Nevar noliegt, ka daļa no šīm personām varēja būt stipri ieinteresēta PSRS vēlmju un mērķu piepildīšanā Latvijā, tomēr daļa turpināja darboties, jo uzskatīja, ka kultūras sakari divu valstu starpā ir veicināmi, neskatoties uz atšķirīgiem politiskajiem režīmiem un negācijām, kas saistījās ar otru valsti²⁹⁸. Neskatoties uz biedrības biedru aktivitātes kritumu, tieši šajā laikā tās darbībā vērojams neliels uzplaukums, par ko liecina vizīšu skaita palielināšanās un viena no apjomīgākajiem un nozīmīgākajiem pasākumiem biedrības pastāvēšanas laikā-Latviešu mākslas izstādes Maskavā-organizēšana.

1933. gadā vērojama padomju puses darbības aktivizēšana savu neoficiālo mērķu izpildē. Šajā laikā attīstījās tuvāki kontakti VOKS'a un biedrības biedra profesora Augusta Kirhenšteina, pazīstamākā vēlākā kolaboranta no biedrības vidus, kurš darbojās kā Latvijas marionešu valdības prezidents pēc okupācijas 1940. gada 17. jūnijā. Šis profesors biedrības ietvaros galvenokārt nodarbojās ar to personu, kas ieradās no PSRS Latvijā, uzņemšanu²⁹⁹. Tas parāda to, ka PSRS mainīja taktiku savu mērķu īstenošanai-izvēlējās sadarboties ar atsevišķām uzticamām personām nevis ar biedrību kopumā vai organizējot plašus kultūras pasākumus.

1934. gadā norisinājās ne vien viens no pašiem nozīmīgākajiem sasniegumiem visā Kulturālās tuvināšanās biedrības ar PSRS tautām darbības laikā, bet arī viena no spilgtākajām epizodēm Latvijas-PSRS kultūras sakaru vēsturē 1920.-1940. gadā. 30. janvāra valdes sēdē tika izlemts, ka nepieciešams Maskavā sarīkot latviešu mākslas izstādi³⁰⁰, taču šī ideja bija radusies jau krietni ātrāk-nepieciešamība sarīkot šādu pasākumu minēta jau 1929. gada 18. decembra valdes sēdē³⁰¹. Organizatoriskajā darbā iesaistījās arī Ārlietu ministrija un Latvijas sūtniecība PSRS. 1934. gada 23. janvārī Preses nodaļas vadītājs rakstīja Izglītības ministrijas konsultantam mākslas un kultūras lietās R. Kroderam, lai iegūtu sekojošas ziņas, ko 29. decembrī lūdzis PSRS sūtniecības sekretārs J. Morštins,-ārzemju preses atsauksmes par Maskavā plānotajā izstādē izstādāmajiem darbiem, izstādāmo darbu fotogrāfijas, mākslinieku sarakstu un to pārstāvētos mākslas virzienus. Tiek norādīts, ka vēlams, lai izstādē būtu pārstāvēti visi glezniecības virzieni. Tāpat VOKS esot lūdzis norādīt atbildīgo personu par

²⁹⁸ Daukšts B. *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*, 123. lpp.

²⁹⁹ Turpat.

³⁰⁰ LVVA, 2205. f., 1. apr., 2. l., 36. lpp.

³⁰¹ Turpat, 17. lpp.

izstādes organizēšanu, lai stātos ar to kontaktos³⁰². Tas liecina par to, ka VOKS nevēlējās uzticēt izstādes organizēšanu tikai Latvijas pusei.

Nenoliedzami šāda pasākuma organizēšanu Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām nevarēja uzņemt viena pati, kaut vai no finansiālā viedokļa, tāpēc 1934. gada 1. februārī tā lūdza izglītības ministram piešķirt finansējumu latviešu mākslas izstādes organizēšanai Maskavā, norādot, ka šajā jautājumā lielu atbalstu sniedz VOKS un Latvijas sūtnis Maskavā Alfrēds Bīlmanis³⁰³, par ko liecina tas, ka 14. maijā Latvijas izglītības ministrs rakstīja Latvijas sūtnim Maskavā A. Bīlmanim, izsakot pateicību sūtniecībai par ieguldīto darbu izstādes organizēšanā un „lūdzu nodot Latvijas valdības pateicību Padomju valdībai un iestādēm, kas veicinājušas šo abu valstu kulturālās sadarbības manifestāciju mākslas laukā, līdz ar to izsakot cerību, ka tie mākslas attīstības spēki, kas abas tautas saistījuši, sekmīgi veidosies abu valstu turpmākā mākslas attīstībā.”³⁰⁴

10. februārī Valsts kanceleja ziņoja, ka Ministru kabinets piekritis izsniegt kulturālās tuvināšanās biedrības prasītos 1000 latus izstādes rīkošanai³⁰⁵. Savukārt 14. aprīlī izglītības ministrs rakstīja satiksmes ministram, lai lūgtu pazemināt tarifu par 75% izstādes transporta izdevumiem norādot, ka: „minētā izstāde Maskavā ir plašs latvju un krievu tautu kulturālās tuvināšanās darbs, kādēļ izstādes sarīkošana mums atbalstāma un veicināma.”³⁰⁶

Par Latvijas valdības ieinteresētības izstādes organizēšanā vienu no iemesliem varēja kalpot mērķis parādīt starptautiskā mērogā to, ar ko šī nesen nodibinātā valsts patiesi varēja lepoties-augstvērtīgiem sasniegumiem kultūras laukā. Savukārt par VOKS'a labvēlību liecina arī pašā Maskavas centrā izstādei rezervētās telpas³⁰⁷. Par izstādes atbildīgo tika nozīmēts gleznotājs Leo Svemps³⁰⁸. Tika izstādīti 165 latviešu mākslinieku darbi, ko bija radījuši 37 dažādi autori, kas pārstāvēja dažādas mākslas tradīcijas, bija apskatāmi tādu mākslinieku kā Kārļa Baumaņa, Aleksandras Beļcovas un Romana Sutas, Ģederta Eliasa, Kārļa Miesnieka, Ugas Skulmes, Leo Svempa, Valdemāra Tones, Konrāda Ubana, Teodora Zaļkalna u.c. darbi, tādēļ izstāde deva plašu un vispārīgu, tajā pašā laikā kvalitatīvu, iespaidu par latviešu mākslu. Izstādes atklāšanā piedalījās arī PSRS ārlietu komisāra vietnieks B. Stomoņakovs, izglītības komisāra vietnieks Epšteins, kurš savā atklāšanas runā norādīja uz latviešu mākslas augsto līmeni, kultūras sakaru biedrības priekšsēdētājs Arosevs, PSRS mākslinieku kooperatīva priekšsēdētājs Slavinskis. Savukārt no Latvijas pārstāvjiem izstādes atklāšanā runu teica

³⁰² LVVA, 1632. f., 2. apr., 1123. l. (Sarakste ar Valsts kontroli, Kultūras tuvināšanās biedrību ar PSRS u.c. par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Maskavā un Ļeņingradā), 4. lpp.

³⁰³ Turpat, 1. lpp.

³⁰⁴ Turpat, 32. lpp.

³⁰⁵ Turpat, 8. lpp.

³⁰⁶ Turpat, 21. lpp.

³⁰⁷ Latvju mākslas izstāde Maskavā. *Sociāldemokrāts*, 1934., 9. marts, 1. lpp.

³⁰⁸ LVVA., 2205. f., 1. apr., 2. l., 66. lpp.

Latvijas sūtnis Padomju Savienībā Dr. Alfreds Bīlmanis³⁰⁹. PSRS sūtnis Latvijā sakarā ar izstādes atklāšanu bija sarīkojis pēcpusdienas tēju žurnālistiem un māksliniekiem³¹⁰. Sākotnēji bija paredzēts, ka izstāde darbosies no 15. maija līdz 1. jūnijam³¹¹, taču jau vienu dienu pēc tās atklāšanas tika ziņots, ka izstāde gūst panākumus un sāka tās pārvešanas no Maskavas uz Ļeņingradu, kur izstāde tika atklāta 1. jūlijā, plānošana³¹². Maskavā izstāde turpinājās līdz 6. jūnijam un, tā kā daļa darbu bija nopirkti, tad Ļeņingradā tika izstādīti 130 darbi³¹³.

Latviešu mākslas izstāde Maskavā bija liels solis kultūras sakaru veicināšanā Latvijas un Padomju Savienības starpā, pietam tā lieliski demonstrē, cik liela nozīmē abu valstu kultūras sakaru veidošanā bija personību un organizāciju iniciatīvai. Izstāde palīdzēja veidot arī pašas biedrības tēlu latviešu sabiedrības acīs, par ko liecina tas, ka arī laikraksts „Latvis”, kas parasti izturējās nosodoši pret visiem Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām rīkotajiem pasākumiem, par izstādi izteicās pozitīvi.

Neskatoties uz zināmu sadarbības palielināšanos biedrības un VOKS' starpā, par ko liecina lielās latviešu mākslas izstādes sarīkošana Maskavā, 1933.-1934. gadā šo abu organizāciju starpā joprojām valdīja zināms vēsums, kam bija pat tendence pieaugt. Ja 1931. gada biedrības pilnu biedru sapulcē Pāvils Rozītis atzina, ka PSRS pret biedrību nav atsaucīga³¹⁴, tad 1933. gada 29. maija valdes sēdē rakstnieks Kārlis Dziļleja pēc atgriešanās no Maskavas ziņoja, ka VOKS nevēlas uzņemties nekādas materiālas saistības par pasākumu organizēšanu, minimāli gatavs atbalstīt biedrību arī citos jautājumos³¹⁵, kas nozīmē, ka padomju puses intereses bija vēl vairāk samazinājusies.

Protams, īstenojās ne viss biedrības iecerētais- 1930. gadā nenotika iecerētā pēcpusdienas tēja, labas ieceres līmenī palika arī dziedātājas Valērijas Barsovas un baletdejojāja Aleksandara Aleksējeva kopīgais koncerts, 1932. gadā nerealizējās vairāku PSRS pārstāvju vizītes Latvijā, ko bija iecerējusi biedrība-neieradās ne režisors Konstantīns Staņislavskis, ne Valērija Barsova. Lielākā daļa pasākumu nenotika tieši finansiālu iemeslu dēļ, liela daļa vainas šeit jāuzņemas VOKS'am, kas nepalīdzēja ne materiāli ne arī kādā citā veidā, ko parāda arī tas fakts, ka VOKS pat neturpināja jau reāli sāktās sarunas par Latvijas piedalīšanos Bērnu mākslas izstādē Maskavā³¹⁶.

³⁰⁹ *Valdības Vēstnesis*, 1934., 15. maijs, 2. lpp.

³¹⁰ *Latvijas Kareivis*, 1934., 15. maijs, 3. lpp.

³¹¹ *Jaunākās Ziņas*, 1934., 10. marts., 9. lpp.

³¹² *Jaunākās Ziņas*, 1934., 15. maijs 7. lpp., 2. jūlijs, 13. lpp.

³¹³ *Jaunākās Ziņas*, 1934., 2. jūlijs, 13. lpp.

³¹⁴ LVVA, 2205. f., 1. apr., 4. l., 11. lpp.

³¹⁵ LVVA, 2205. f., 1. apr., 2. l., 32. lpp.

³¹⁶ LVVA, 2205. f., 1. apr., 4. l., 17.-22. lpp.

Laika posmā no 1930. līdz 1934. gadam parādījās jaunas iezīmes Latvijas-PSRS kultūras sakaru attīstībā. Kļuva aktīvāki Latvijas pārstāvju braucieni uz Padomju Savienību, aktuālāki kļuva arī valsts kultūras iestāžu sadarbības mēģinājumi ar padomju kultūras iestādēm, kas ne vienmēr gan bija veiksmīgi, kā to apliecina Latvijas Nacionālās operas un Maskavas Dailes teātra vienošanās liktenis. Latvijā sāka ieplūst arī padomju māksla, kuras spilgtākais piemērs šajā laika posmā bija baleta „Sarkanā magone” iestudējums, kas tajā pašā laikā labi ataino situāciju Latvijā-sabiedrībai nebija pretenzijas pret krievu mākslas darbiem, taču bija nepieciešams izslēgt komunistiskos elementus no tiem. Uzskatāmi parādās arī daļas sabiedrības nepatika pret krievu kultūras kā tādas klātbūtni Latvijā, kas atainojas gan baleta norisēs, gan M. Čehova darbības Latvijā izbeigšanā, bet sevišķi spilgti-gadījumā ar dziedātāju M. Brehmani-Štengeli.

Var piekrist V. Sīpola paustajam viedoklim, ka 1933.-1934.gadā aktivizējās Latvijas-PSRS kultūras sakari³¹⁷, kas zināmā vērā sakrīt ar E. Andersona vērtējumu, ka 1933. gada otrajā pusē PSRS kļuva draudzīgāka pret Baltijas valstīm kopumā³¹⁸. To apliecina gan latviešu kultūras darbinieku braucieni uz Padomju, gan literatūras sakaru intensificēšanā, tāpat arī Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām organizētajos pasākumos. Biedrības sakarā jāmin, ka laikā no 1930. gada līdz 1934. gada 15. maijam tā sāka intensīvāk sadarboties ar Latvijas valsts iestādēm, par šīs sadarbības kulmināciju kļuva Latviešu mākslas izstāde Maskavā un Ļeņingradā, kura ir labs pierādījums tam, ka divu valstu kultūras sakaru veidošanā nereti saplūda valsts un privātā iniciatīva. Diemžēl ar biedrību jāsaista arī negatīvas norises-apskatāmā laika periodā tajā pieauga VOKS'a un PSRS darbinieku loma, atsevišķi biedrības biedri sāka darboties šo organizāciju un personu interesēs, kas bija kaitīgas Latvijas valstij. Tomēr jānorāda, ka šajā laika posmā tās veidojās kā personīgi kontakti un vēl neradīja graužošanas sekas Latvijā.

³¹⁷ Sīpols V. *Dzimtenes nodevība. Buržuāziskās Latvijas ārpolitika no 1933. līdz 1940. gadam*. Rīga, 1963., 33. lpp.

³¹⁸ Andersons E. *Latvijas vēsture 1920-1940. Ārpolitika*. Stokholma: Daugava, 1982., 471. lpp.

4. LATVIJAS KULTŪRAS SAKARI AR PSRS NO 1934. GADA 15. MAIJA LĪDZ 1939. GADA 5. OKTOBRIM.

Padomju historiogrāfijā dominēja viedoklis, ka pēc 1934. gada 15. maija strauji mainījās Latvijas-PSRS attiecībām, bija vērojama pilnīga novēršanās no visa, kas saistīts ar Padomju Savienību pat naidīga izturēšanās pret to. Līdzīgi uzstādījumi parādījās arī vērtējumos par abu valstu kultūras sakariem, piemēram, V. Sīpols min, ka tie tika pārtraukti praktiski pilnībā, vēl vairāk-tika represēta kulturālās tuvināšanās biedrība, daudzi tās biedri apcietināti³¹⁹. Šis vērtējums gan nesakrīt ar realitāti, ko apliecina sūtņa PSRS A. Bīlmaņa ziņojums par PSRS attieksmi pret varas maiņu Latvijā, kas liecina par to, ka Latvijai bija nozīmīgs Padomju Savienības viedoklis attiecības ar to. Šajā ziņojumā parādās arī kultūras sakaru loma divu valstu attiecībās-sūtnis norāda, ka attieksmi pret Latviju pozitīvi ietekmējis žurnālistu brauciens uz latviešu mākslas izstādi³²⁰. Darba „Laiks, telpa vadonis: autoritārā kultūra Latvijā 1934-1940” autori uzsver, ka tieši sākot ar 1934. gada decembri Latvijas presē strauji pieauga rakstu skaits par PSRS, kas liecina par interesi par šīs valsts kultūrpolitiku, tās organizētajiem masu pasākumiem, tomēr jāmin, ka liela daļa no šiem rakstiem bija ārvalstu korespondentu pārpublicējumi, kas nedemonstrēja PSRS labvēlīgā gaismā³²¹. Nevar noliegt, ka arī pašā Latvijā mainījās situācija-kulturā par galveno vērtību tika pasludinātas latviskās, nacionālās iezīmes. Virziena maiņu arī labi ilustrē Līgotņu Jēkaba 1935. gadā, tuvojoties 15. maija svinībām izteiktie vērtējumi, kuros tiek pārmests tas, ka iepriekš pārāk daudz uzmanības ticis pievērsts kreisajai un pat atklāti komunistiskai literatūrai³²². Tomēr jāņem vērā, ka vērsšanās pret krievu kultūras klātbūtni Latvijā nebija jauna parādība, kā jau iepriekš minēts, šādas iezīmes visai spilgti sāka parādīties jau 30. gadu sākumā.

³¹⁹ Sīpols V. *Dzimtenes nodevība. Buržuāziskās Latvijas ārpolitika no 1933. līdz 1940. gadam*. Rīga, 1963., 65. lpp.

³²⁰ *Apvērsums. 1934. gada 15. maija notikumi avotos un pētījumos*, sast. Jēkabsons E., Ščerbinskis V. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs; Latvijas arhīvistu biedrība, 2012., 506. lpp.

³²¹ Hanovs D., Tēraudkalns V. *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā 1934-1940*. Rīga: Zinātne, 2012., 148. lpp.

³²² Mūsu nacionālā māksla atjaunotā Latvijā. *Jaunākās Ziņas*, 1935., 14. maijs, 4. lpp.

4. 1. Latvijas-PSRS mūzikas sakari no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim.

Dziedātājs Mariss Vētra 1936. gadā koncertēja PSRS³²³. Mūziķis savās atmiņās raksta, ka piedāvājumi doties viesizrādēs uz Padomju Savienību kļuva sevišķi intensīvi tieši pēc tam, kad pie varas nāca Kārlis Ulmanis un Latvijas ārpolitikā svarīgu lomu spēlēja Vilhelms Munters, šajā laikā arī stipri pastiprinājās padomju sūtniecības rīkotie pasākumi, uz kuriem tika aicināti gan atsevišķi mākslinieki, gan viss teātra kolektīvs uzreiz³²⁴, kas labi ilustrē to, ka padomju historiogrāfijā valdošā tendence uzsvērt, ka pēc 15. maija apvērsuma Latvija pilnībā novērsusies no PSRS, ir nepatiesa. M. Vētra norāda, ka kāda rauta laikā padomju sūtniecībā PSRS kara atašejam drīzāk kā joku izteicis, ka labprāt apskatītu viņa zemi. Rezultātā pēc pāris nedēļām dziedātājs tika izsaukts uz Ārlietu ministriju, kurā V. Munters esot norādījis, ka šīs viesizrādes ir ļoti būtiskas, jo „ar Padomju Savienību mums jāatrod pēc iespējas tuvi, draudzīgi un kulturāli sakari”³²⁵. Piedāvājumu skaita pieaugšana no padomju puses varētu būt saistīta ar PSRS vēlmi propagandēt savu režīmu iepretim „fašistiskajam Ulmaņa režīmam”, kas valdīja Latvijā, mēģināt inteliģences pārstāvjos radīt pārliecību, ka padomju režīms ir labākā alternatīva, pārvilināt tos savā pusē un iesaistīt sadarbībā ar Padomju Savienības iestādēm. Tomēr ar M. Vētru tas neizdevās, jo, kā viņš min, tieši pēc viesizrādēm PSRS, viņam radās nepatika ne vien pret kultūras politiku, bet arī pret visa veida sakariem ar padomju zemi un tās pārstāvjiem pasaulē. Jāmin, ka padomju puse lauza arī iepriekš noslēgtos līgumus par ārzemju mākslinieku viesizrādēm, sākoties lielajai tīrīšanai³²⁶, kas labi demonstrē, ka ar viesizrāžu starpniecību tā vēlējās gūt sev vismaz propagandisku labumu, tādēļ negatīvo norišu demonstrēšana nebija vēlama. Viesizrāžu sakarā, M. Vētra savās atmiņās norāda, ka viena gada laikā viņam Padomju Savienībā bijuši 2 koncertceļojumi, kuru laikā viņas uzstājies gan Ļeņingradā, Maskavā, Staļingradā, gan Odesā, Kijevā un Harkovā³²⁷. „Jaunākās Ziņas” norādīja, ka dziedātāju uz PSRS uzaicinājusi Maskavas Filharmonijs biedrība, piedāvājot 6 mēnešu garu koncertturneju, taču dziedātājs piekritis doties tikai dažas nedēļas garās viesizrādēs. Pirmais koncerts notika Ļeņingradas filharmonijas zālē 20. oktobrī³²⁸, kopumā 16 dienās mākslinieks sniedzis 7 koncertus, kurus „Jaunākajās Ziņās”

³²³ *Latvijas izlūkdienesti 1919-1940. 664 likteņi*, 130.-132. lpp.

³²⁴ Vētra M. *Mans baltais nams*, 85. lpp.

³²⁵ Vētra M. *Sestā kolonna*. Rīga: Liesma, 1993., 73. lpp.

³²⁶ Turpat, 134., 156. lpp.

³²⁷ Turpat, 1993., 104., 110., 112., 131. lpp.

³²⁸ *Jaunākās Ziņas*, 1936., 9. oktobris, 9. lpp.

raksturojis kā panākumiem visai bagātus³²⁹. M. Vētra sniedza 2 koncertus Maskavā novembra beigās, kā norāda „Jaunākās Ziņas”, viņam piedāvājusi kontraktu Maskavas Lielā opera³³⁰, taču paša mākslinieka atmiņās ziņas par šo jautājumu trūkst.

1936. gada vasarā PSRS valsts filharmonija uzaicināja latviešu operdziedātāju Elzu Žebransku dziedāt solo simfoniskajā koncertā Kaukāzā³³¹. Kopumā viņa piedalījās 10 koncertos, un, kā norāda „Jaunākās Ziņas”, ne vien tika angažēta 60 koncertiem nākamajā sezonā, bet arī saņēma virkni uzaicinājumu no Kaukāza operas teātriem³³². Novembrī „Jaunākās Ziņas” rakstīja, ka dziedātāja drīzumā atkal dosies uz PSRS, lai sniegtu 40 koncertus Maskavā, Ļeņingradā, Kijevā, Odesā, Tiflisā, Baku, Rostovā un Jaroslavlā³³³.

M. Vētra min, ka Latvijas publika padomju māksliniekus vienmēr sagaidīja un vērtēja pozitīvi, pat, ja tie bija vāji mūziķi, kas pierāda to, ka vismaz daļa sabiedrība bija ieinteresēta un atbalstīja kultūras sakaru veidošanu ar PSRS. Kā visvairāk gaidīto savās atmiņās viņš norāda Mariju Maksakovu, kas viesojās Rīgā 1936. gada sākumā un zināmā mērā pozitīvi ietekmējusi viņa lēmumu doties uz PSRS. Dziedātājs norāda arī to, ka ne tikai latviešu skatītājs, bet arī kultūras darbinieki bijuši pārliecināti par augsto kultūras līmeni padomju zemē, ko labi ilustrē J. Sudrabkalna teiktais, ka Maskavā nemaz nevar būt slikts teātris³³⁴, kas kārtējo reizi pierāda zemo informētības līmeni, kāds Latvijā bija par norisēm Padomju Savienībā.

1936. gada 29. februārī klausītājiem bija iespēja dzirdēt Grigoriju Ginsburgu Latvijas Konservatorijas organizētā solo koncertā. Koncertu apmeklēja konservatorijas vadība, PSRS sūtniecības sekretārs, Dailes teātra aktieri Roberts Zommers un Elīna Zālīte, mūzikas pedagogi. Lai gan publika šajā pasākumā bija novērtēta kā visai intelīģenta, tiek piezīmēts, ka apmēram 70% no apmeklētājiem bijuši ebreju tautības. Tāpat tiek uzsvērts, ka šajā koncertā pasniegtajos ziedos bijušas sarkanās lentes³³⁵. Februārī Latvijā viesojās arī Maskavas Lielā teātra baletdejojotāji Ļ. Banka un M. Gabovičš, taču, kā atzīmē J. Graubiņš, šī uzstāšanās neesot bijusi tik veiksmīga kā tas tiek sagaidīts no krievu dejojotājiem³³⁶, kas ilustrē to, ka Latvijas sabiedrībā bija konkrēts priekšstats par padomju mākslinieku sniegumu vēl pirms tā redzēšanas. 1936. gada maijā Nacionālajā operā, bet vasarā Jūrmalā viesojās A. Aleksējevs³³⁷. Viņa viesizrādes zināmā mērā palīdzēja veidot Latvijā pozitīvu PSRS tēlu, jo lasītākajā

³²⁹ M. Vētra atgriezies no PSRS koncertceļojuma. *Jaunākās Ziņas*, 1936., 7. novembris, 22. lpp.

³³⁰ *Jaunākās Ziņas*, 1936., 3. decembris, 7. lpp.

³³¹ *Jaunākās Ziņas*, 1936., 19. jūnijs, 6. lpp.

³³² *Jaunākās Ziņas*, 1936., 19. augusts, 8. lpp.

³³³ E. Žebranska par savu koncertu. *Jaunākās Ziņas*, 1936., 3. novembris, 10. lpp.

³³⁴ Vētra M. *Sestā kolonna*. Rīga: Liesma, 1993., 78.-79., 116. lpp.

³³⁵ LVVA, 2574. f., 2. apr., 7273. l. (Lieta par incidentu padomju mākslinieku 1936.gada 26.februāra koncertā Rīgā), 48. lpp.

³³⁶ *Daugava*, 1936., Nr. 2., 189. lpp.

³³⁷ Brusubārda E. A. Aleksējevs „Lohengrīnā”. *Jaunākās Ziņas*, 1936., 13. maijs, 8. lpp.

laikrakstā „Jaunākās Ziņas” tika ievietots viņa stāstījums par izcilo kultūras dzīvi šajā valstī, tās uzplaukumu³³⁸. Viesizrādēm bija panākumi, kā norāda recenzenti, publikai šis dziedātājs bijis tuvs, savukārt viņa pēdējo koncertu apmeklēja arī PSRS sūtnis³³⁹. 1936./1937. gada sezonas noslēgumā Nacionālajā operā varēja dzirdēt maskavieti Ivanu Žadānu operās „Jevgēņijs Oņegins” un „Fausts”³⁴⁰. 1938./1939. gada sezonas izskaņā Nacionālajā operā viesizrādes sniedza bass Grigorijs Meļņiks³⁴¹.

4. 2. Latvijas-PSRS teātra un literatūras sakari no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim.

Pēc 1934. gada 15. maija, kā jau tas parādījās mūzikas sakaru jomā, latviešu mākslinieku braucieni uz PSRS nesamazinājās, zināmā mērā to intensitāte pat pieauga, sevišķi salīdzinājumā ar 1920.-1929. gadu. Teātra māksla nebija izņēmums, 1935. gada janvārī Izglītības ministrija komandēja Eduardu Smiļģi pārstāvēt Latviju A. Tairova Kamerteātra 20 gadu jubilejas svinībās³⁴². Kā norāda režisors, attieksme pret Latviju esot bijusi atšķirīga-ja citu valstu un organizāciju pārstāvjiem vārds apsveikumam tika dots grupās, tad mūsu pārstāvis varēja sveicienu nodot individuālā kārtā. E. Smiļģis atzīmēja laipno uzņemšanu un pateicās par to Latvijas sūtnim A. Bīlmanim un VOKS'am³⁴³, tomēr B. Daukšts norāda, ka režisors esot ar savu nostāju nepatīkami pārsteidzis šo organizāciju. Režisors uz pārmetumiem, ka Latvija apzināti kavē kultūras sakaru ar PSRS veidošanu, esot atbildējis, ka ir „Latvijas valdības pārstāvis un pats manas vizītes fakts jau pierāda, ka mūsu valdība grib nostiprināt kultūras saites, nevis tās saraut”³⁴⁴.

1936. gada 31. augustā uz Maskavu un Ļeņingradu devās Nacionālā teātra direktors A. Bērziņš, lai piedalītos tur notiekošā teātra festivālā³⁴⁵, savukārt 1937. gada 8. septembrī Nacionālās operas direktors J. Poruks un Sabiedrisko lietu ministrijas pārstāvis Pūce ieradās uz Maskavā notiekošo Padomju Savienības festivālu. Kā savā 24. septembra ziņojumā norādīja Latvijas sūtnis PSRS: „Mūsu pārstāvju piedalīšanās Padomju Savienības festivālā ir apsveicama, jo taisni mākslā, teātrī, operā un baletā tiek strādāts ļoti daudz un meklētas jaunas atziņas”, tādējādi norādot uz to, ka kultūras attīstība, iespējams, ir lielākais padomju zemes

³³⁸ Operdziedonis A Aleksejevs par PSRS mūzikas dzīvi. *Jaunākās Ziņas*, 1936., 23. maijs, 12. lpp.

³³⁹ *Jaunākās Ziņas*, 1936., 30. maijs, 20. lpp.

³⁴⁰ *Daugava*, 1937., Nr. 3., 280. lpp.

³⁴¹ *Daugava*, 1939., Nr. 4., 395. lpp.

³⁴² *Jaunākās Ziņas*, 1935., 3. janvāris, 9. lpp.

³⁴³ Direktors Ed. Smiļģis par Maskavas Kamerteātra jubileju. *Jaunākās Ziņas*, 1935., 10. janvāris, 6. lpp.

³⁴⁴ Pārmijnieks. Latviešu kreisā inteliģence un Padomju Savienība. *Rīgas Laiks*, 2004., jūlijs, 33. lpp.

³⁴⁵ *Jaunākās Ziņas*, 1936., 31. augusts, 10. lpp.

sasniegums, tāpēc būtu vērts tai tuvināties un to iepazīt³⁴⁶. Šīs trīs vizītes ne vien apliecina to, ka Latvija nenovērsās no PSRS kultūras, bet arī par zināmu rotācijas principu šīs zemes apmeklēšanā no Latvijas kultūras iestāžu puses.

Ja laikā no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 15. oktobrim nenorisinājās spilgti notikumi literatūras sakaru jomā, tad ar rakstniecības jomu saistītās aprindās gan. 1937. gadā laikā no 31. jūlija līdz 5. augustam Latvijā viesojās PSRS žurnālisti. Pirmoreiz ideja par šādu vizīti parādījās uzreiz pēc latviešu žurnālistu braucienu uz PSRS, 1935. gadā sūtniecībai uzdeva atgādināt par uzaicinājumu. Kad 1937. gada pavasarī presē parādījās ziņas par padomju žurnālistu vizīti Somijā, Latvijas sūtniecība uzaicināja to iegriezties arī Latvijā. Delegācija sastāvēja no 6 personām- B. Mihailovs (priekšsēdētājs, „Правда”), L. Berezovs (TASS), V. Ivanovs („Известия”), P. Petrovs („Красная Звезда”), N. Tihanovs (Ļeņingradas preses pārstāvis), A. Stupaks (Ārlietu komisariāta preses nodaļa)³⁴⁷. PSRS žurnālistu vizīte Latvijā guva rezonansi arī padomju presē, pietam šīm atsauksmēm bija pozitīvs raksturs. Jau 16. jūlijā „Известия” rakstīja, ka pēdējos gados aktivizējusies PSRS un Latvijas mākslinieku apmaiņa, padomju mākslinieki Latvijā gūst lielus panākumus, savukārt PSRS bijusi iespēja iepazīt Latvijas labākos vokālistus. „Правда” 2. augustā norādīja, ka delegāciju sagaidījuši Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām pārstāvji, bet 3. augustā minēja, ka žurnālistiem tikušas sarīkotas svinīgas brokastis, kurās dalību ņēma arī Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām priekšsēdētājs E. Smilģis un Telegrāfa aģentūras priekšnieks R. Bērziņš³⁴⁸. 16. augustā pie Latvijas sūtņa PSRS F. Kociņa ieradās žurnālistu delegācijas vadītājs, lai pateiktos par laipno uzņemšanu un norādījis, ka: „Jūsu ārlietu ministra kungs šķiroties izteicās, ka abu valstu ievadīte kulturālie sakari un savstarpējie preses pārstāvju apciemojumi nebūšot pēdējie. Sacītais dodot viņiem cerības redzēt mūsu preses pārstāvjus atkal Padomju Savienībā”³⁴⁹. Interesanti ir tas, ka arī Latvija saskatīja šajā braucienā propagandas iespēju, kā to liecina Ārlietu ministrijas Preses nodaļas vadītāja A. Skrebera atskaite par šo vizīti, kurā minēts, ka: „Rīgā delegācija iepazīnās ar Brāļu kapiem, 1905. gada parku (izdevība parādīt mūsu rūpes par strādnieku rajonu labierīcībām un arī to, ka „fašistiskā” Latvija atzīst 1905. gada cīnītājus)..” šī atskaite interesanta arī no tā skatupunkta, ka labi parāda noskaņojumu, kas valdīja Latvijas iestādēs sakarā ar PSRS, ko demonstrē vārdi: „Savos spriedumos viesi, saprotams, bija diezgan atturīgi, un, domājams, arī padomju

³⁴⁶ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1081. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju, Latvijas sūtniecībām ārzemēs u.c. par kultūras sakariem ar ārzemēm, savstarpējo sadarbību robežu apgabalos u.c.), 97. lpp.

³⁴⁷ LVVA, 2574. f., 2. apr., 6832. l. (Pārskats par PSRS žurnālistu vizīti Latvijā 1937. gada augustā; izgriezumi no laikrakstiem par PSRS žurnālistu vizīti Lietuvā un Latvijā), 3.-4., 14. lpp.

³⁴⁸ LVVA, 2574. f., 2. apr., 6830. l. (Izgriezumi no Latvijas un ārzemju laikrakstiem par Latvijas ārlietu ministra V. Muntera vizīti PSRS), 22.-23., 32., 35.. lpp.

³⁴⁹ LVVA, 2574. f., 2. apr., 6832. l., 2. lpp.

presē nekādi atzinīgi raksti nevarēs parādīties, izņemot, ja to varbūt prasītu kādi Padomju Savienības ārpolitikas taktikas aprēķini”³⁵⁰. Runājot par žurnālistu brauciena vērtējumu historiogrāfijā, jāmin, ka tam piešķirta visai augsta loma-tiek norādīts, ka Vācijas sūtnis Erhards Šaks to ierindojis kā vienu no tām norisēm, kas demonstrē Latvijas ārpolitikā izteiktāku pagrieziena PSRS virzienā. Kā pārējie pierādījumi tiek nosaukti Latvijas konsulāta Ļeņingradā pārveide par ģenerālkonsulātu, ģenerālštāba priekšnieka Jegorova ierašanās Latvijā, V. Muntera vizīte PSRS, padomju kreisera „Marats” vizīte Liepājā, Latvijas virsnieku piedalīšanas padomju rudens manevros un tiešas gaisa satiksmes līnijas izveide starp Maskavu un Rīgu³⁵¹.

4. 3. Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbība no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim.

Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbība praktiski apstājās, tās valde nenoturēja sēdes, un netika organizēti arī pasākumi. Padomju historiogrāfijā to skaidro galvenokārt ar režīma maiņu Latvijas Republikā, lai gan kā rāda avotu materiāli, šim faktoram vismaz tiešas ietekmes uz biedrības darbību nebija. Tomēr, domājams, to ietekmēja arī Padomju Savienības pārstāvju centieni pēc politiskas tuvināšanās un sadarbības, ko tā arī nebija izdevies panākt. VOKS’a darba plāns Latvijā 1934. gada pēdējam ceturksnim, liecina par to, ka šī organizācija vēlējās samazināt arī individuālos sakarus ar Kulturālās tuvināšanās ar SPRS tautām biedriem, izvēloties tos pielietot tikai izņēmuma gadījumos, izmantojot visstingrāko piesardzību³⁵².

Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma sākās kreisi orientēto latviešu darbinieku aresti, apcietinājumā nonāca arī vairāki biedrības biedri: 17. maijā Dr. Emīls Ogrīņš, kuram tika pārņemta darbība vairākās valsts interesēs kaitīgās organizācijā, viņu ievietoja Liepājas koncentrācijas nometnē, no pēdējās Ogrīņu atbrīvoja 21. septembrī³⁵³. Savukārt pēc kratīšanas dzīvoklī tika apcietināts Arvīds Grigulis, kuru ievietoja apcietinājumā līdz 2. jūnijam³⁵⁴. Protams, ne viena no otra apcietināšana nebija tieši saistīta ar abu personu darbošanos Kulturālās tuvināšanās biedrībā ar SPRS tautām, taču var pieļaut, ka tās ietekmēja arī

³⁵⁰ LVVA, 2574. f., 6. apr., 451. l. (Atskaite par ārzemju žurnālistu uzturēšanos Latvijā, PSRS žurnālistu delegācijas uzturēšanās Latvijā programma u.c.), 5.-6. lpp.

³⁵¹ Āmanis R. Rusofils, anglofils vai germanofils. Neizprastais Latvijas ārlietu ministrs Vilhelms Munterš nacionālsociālistu vērtējumā (1936-1939). *Latvijas Vēstures institūta žurnāls*, 1993., Nr.3., 131.-132. lpp.

³⁵² Daukšts B. *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*, 129. lpp.

³⁵³ LVVA, 3235. f., 2. apr., 5996. l., 419.-422. lpp.

³⁵⁴ LVVA, 3235. f., 2. apr., 5411. l., 26., 48.lpp.

biedrības aktivitāti, jo liela daļa tās biedru bija kreisi orientēti, bet pēc Ulmaņa režīma ieviešanas šādi uzskati nebija vēlami.

Zināma Kulturālās biedrības ar SPRS tautām aktivizēšanās sākās 1936. gadā, kad 25. februārī biedrība lūdza atļauju nākamajā dienā sarīkot koncertu ar latviešu operdziedātāja Marisa Vētras un pianista Jāņa Suchova, kā arī PSRS pilsoņu dziedātājas Valērijas Barsovas, pianista Grigorija Ginsburga, vijolnieka Dāvida Oistracha un pianista Vsevoloda Topilina piedalīšanos, koncerts norisinājās Amatu biedrības zālē 26. februārī³⁵⁵. Šis koncerts izraisīja pat nelielu diplomātisko karu Latvijas un PSRS starpā. Galvenais nesaskaņu iemesls bija PSRS lentu noņemšana, ko veica par tehniskajām lietām atbildīgais Cīpars pēc personīgas iniciatīvas, uzskatīdams šīs lentas par propagandu, no sūtniecības sūtītajiem ziedu pušķiem, kas bija paredzēti mākslinieku sveikšanai. Jau nākamajā dienā Kārlim Ulmanim pieprasīja uzsākt izmeklēšanu un sodīt incidenta vaininiekus. Veselu mēnesi turpinājās notu apmaiņa ar PSRS pārstāvniecību Rīgā, līdz 27. martā visas iepriekšējās notas tika anulētas un sagatavotas 2 jaunas. Koncertā piedalījās M. Vētra, J. Suhovs, J. Neimanis, padomju pusi pārstāvēja V. Barsova, V. Topilins, G. Ginsburgs, D. Oistrachs, bija ieradušies ap 1400 apmeklētāju, kā norādīts ziņojumā, lielais vairums ebreju tautības³⁵⁶.

1936. gadā tika sarīkota arī Aleksandra Puškina piemiņas izstāde³⁵⁷, savukārt 1937. gada sākumā tika sarīkoti vairāki krievu dzejnieka Aleksandra Puškina piemiņai veltīti pasākumi. 11. februārī Nacionālajā operā notika „Jevgāņija Oņēgina izrāde” ar krievu dziedātāja Ivana Ždanova piedalīšanos³⁵⁸. Savukārt 7. martā Dailes teātra foajē tika atklāta šim dzejniekam veltīta izstāde³⁵⁹.

Precīzāku informāciju par 1936.-1937. gadā notikušajiem pasākumiem, kurus organizēja biedrība ir grūti iegūt, jo šajā periodā nenotika neviena valdes sēde. Var pieļaut, ka tie uzskatāmi par atsevišķu biedru personīgo iniciatīvu un sakāriem ar VOKS'u, jo kā zināms bez šīs iestādes starpniecības Padomju Savienības mākslinieki Latvijā oficiāli ierasties nevarēja.

Nenoliedzami biedrības darbību ietekmēja personības un to veidotā politika, kas atradās VOKS'a un citu padomju iestāžu vadībā ne vien Latvijā, bet arī Padomju Savienībā. 1937. gadā par VOKS'a pārstāvi Latvijā kļuva Mihails Vetrovs, šajā laikā tika pārtraukti mēģinājumi veidot komunistiem tuvāku un aktīvāku biedrību Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām vietā, kas, no PSRS skatupunkta raugoties, bija mazaktīva un nepietiekami

³⁵⁵ LVVA, 2205. f., 1. apr., 7. l., 23. lpp.

³⁵⁶ LVVA, 2574. f., 2. apr., 7273. l., 1., 4., 25.-27., 47. lpp.

³⁵⁷ LVVA, 2205. f., 1. apr., 4. l., 16. lpp.

³⁵⁸ Svinīga izrāde Puškina nāvesdienas piemiņai. *Jaunākās Ziņas*, 1937., 12. februāris, 16. lpp.

³⁵⁹ Puškina piemiņas izstāde. *Jaunākās Ziņas*, 1937., 8. marts, 6. lpp.

veiksmīgi veicināja padomju puses interešu izpildi³⁶⁰. Mihails Vetrovs spēlēja nozīmīgu lomu turpmākajā Latvijas valsts liktenī, tieši viņš kontaktējās ar nākamo marionešu valdības galvu profesoru Augustu Kirhenšteinu, kas pierāda to, ka VOKS'a galvenie uzdevumi nebija vis kultūras sakaru veicināšana. Nenoliedzami, Vetrovs ar šīs valdības kandidātu meklēšanu un pārliecināšanu nenodarbojās viens, liela lomā šajā pasākumā bija Ivanam Čičajevam³⁶¹ un PSRS sūtnim kopš 1940. gada maija V. Derevjanskim.

30. gadu vidū samazinājās Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām biedru braucienu skaits uz Padomju Savienību, ko ietekmēja arī tas, ka viesus izsekoja VOKS'a darbinieki, kuru uzdevums bija atrast un ieteikt NKVD vervēšanai piemērotus kandidātus, tādējādi apgrūtinot uzturēšanos padomju valstī³⁶². 1938. gada 13. martā notika biedrības valdes sēde, tajā tika nolemts pārreģistrēt statūtus³⁶³, pārreģistrācija tika veikta 5. augustā³⁶⁴. Tā bija pirmā Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām valdes sēde kopš 1934. gada 8. maija. Darbību turpināja 1933. gada 3. oktobrī ievēlētā valde, taču pēc līdzšinējā priekšsēdētāja Jāņa Jaunsudrabiņa (atradās priekšsēdētāja amatā kopš 1932. gada oktobra³⁶⁵) izstāšanās pēc paša vēlēšanās 1934. gada 6. februārī no biedrības (1934. gada 19. augustā no biedrības izstājās arī Herberts Līkums. Interesanti ir tas, ka šis mākslinieks patiešām bija prososvjētiski noskaņots, kas varētu liecināt par to, ka šajā biedrībā viņš neatrada meklēto)³⁶⁶ tās priekšsēdētāja amatu ieņēma Eduards Smiļģis, kurš amatu saglabāja līdz 1940. gada februārim, kad sabiedrisko lietu ministrs Alfreds Bērziņš atcēla līdzšinējo priekšsēdētāju (pavēlē minēts, ka Smiļģis atcelts pēc paša vēlēšanās) un visu biedrības valdi, kuras vietā ministrs iecēla jaunu valdi par tās priekšsēdētāju ieceļot profesoru Arvedu Kalniņu, bet par viņa biedru-Eduardu Smiļģi³⁶⁷.

To, ka biedrība laikā no 1934. gada maija bija zaudējusi daļas savu biedru interesi, liecina tas, ka 1938. gada 27. novembrī notikušajās Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām notikušajā pilnsapulcē piedalījās tikai 21 cilvēks³⁶⁸-tātad mazāk kā puse visu Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām biedru.

1939. gadā biedrības darbībā sākās jauns posms, kam bija raksturīga intensīva darbība. Par to, ka darba abu valstu kultūras sakaru veicināšanā bija daudz un biedrības biedriem pietika apņēmības, lai censtos tos īstenot, tāpat par zināmu biedrības iekšēju reorganizāciju

³⁶⁰ Daukšts B. Vetrovs un marionetes. *Lauku Avīze*, 2000., 27. maijs, 7. lpp.

³⁶¹ Daukšts B. Tas pats Ivans Čičajevs. *Atmoda atpūtai*, 1994., 22. oktobris, 8. lpp.

³⁶² Daukšts B. *Lauku Avīze*, 2000., 27. maijs, 7. lpp.

³⁶³ LVVA, 2205. f., 1. apr., 2. l., 40. lpp.

³⁶⁴ LVVA, 2205. f., 1. apr., 1. l., 5. lpp.

³⁶⁵ LVVA, 2205. f., 1. apr., 2. l., 29. lpp.

³⁶⁶ LVVA, 2205. f., 1. apr., 7. l., 30. lpp.

³⁶⁷ LVVA, 3235. f., 5. apr., 1468. l., 6. lpp.

³⁶⁸ LVVA, 2205. f., 1. apr., 8. l., (Sarakstīšanās un uzņemto biedru anketes), 120. lpp.

pēc tās pašas vēlēšanās darbības atvieglošanai un sistematizēšanai, liecina 11. martā notikušajā valdes sēdē pieņemtais lēmums sadalīt pienākumus pa nozarēm, uzticot zinātnes un literatūras jautājumus Augustam Kirhenšteinem un Emilam Ogriņam, koncertu rīkošanu Valdim Grēviņam, izstāžu rīkošana Valdim Grēviņam un Pāvilam Gruznam sadarbībā ar Sigismundu Vidbergu, Romanu Sutu un Herbertu Līkumu, ar radio saistītos jautājumus Rihardam Pellem, kam jāsadarbojas ar Jāni Kārkliņu³⁶⁹.

Pēc ilgāka pārtraukuma aktivizējās izstāžu organizēšana. Nenoliedzami, 1937. gadā tika sarīkota krievu dzejniekam Aleksandram Puškinam veltīta izstāde, taču tā nav uzskatāma par liela apjoma pasākumu, jo izstādē pieejamie darbi nebija specifiski organizēts apskates objekts, kuru iepriekš būtu sagatavojusi otra valsts. Neskatoties uz to, V. Sīpols šo izstādi un dzejniekam veltīto piemiņas vakaru Nacionālajā opera min kā pierādījumu abu valstu kultūras sakaru aktivizācijai³⁷⁰. 1939. gada 19. jūlijā atklāja krievu bērnu zīmējumu un grāmatu izstādi, kurā bija izstādīti arī materiāli par krievu pētnieka Ivana Papanina ekspedīciju uz Ziemeļpolu un dažādi PSRS zīmējumi³⁷¹. Rīkojot bērnu grāmatu un zīmējumu izstādi, biedrība atkal nesaņēma pretimnākšanu no VOKS'a, kas atteica jebkādu finansiālu atbalstu, nosakot, ka visi uzdevumi biedrībai jāuzņemas pašai, tāpat arī atteicās atsūtīt no PSRS māksliniekus, lai varētu sarīkot koncertu, kurā savāktu izstādes rīkošanai nepieciešamos līdzekļus³⁷². Tas liecina par to, ka 1939. gada sākumā vērojamā biedrības aktivitātes palielināšanās drīzāk bija pašu tās biedru vēlme darboties divu valstu kultūras sakaru veicināšanas laukā, nevis padomju iestāžu apzināti veikta darbības aktivizācija. Izstādes atklāšanā piedalījās sabiedrisko lietu ministrs Alfreds Bērziņš, kurš savā runā uzsvēra, ka tieši kultūras vērtības vislabāk tuvina valstis³⁷³, PSRS pilnvarotais pārstāvis (sūtnis) Latvijā I. Zotovs un citi šī sūtniecības pārstāvji. Izstāde bija labi apmeklēta, pēc pašas biedrības aplēsēm kopumā apmēram 4800 apmeklētāju, tā deva arī labus finansiālos rezultātus, daļa no izstādes eksponātiem pēc tās slēgšanas tika nodoti Skolu muzejam³⁷⁴. Izstāde noslēdzās 16. augustā, tā uzskatāma par biedrības 10 gadu jubilejas pasākumu³⁷⁵.

1939. gada otrajā pusē no VOKS'a puses tika aktivizētas tās biedrības darbības sfēras, kurās varēja īstenot padomju pusei interesējošos mērķus, sevišķi propagandas jomā, kam vislabāk kalpoja PSRS apmeklējums, kura laikā varēja akcentēt šī režīma pozitīvās, bet notušet negatīvās iezīmes. Par šāda tipa vizīti uzskatāma Augusta Kirhenšteina un Valda

³⁶⁹ LVVA, 2205. f., 1. apr., 3. l., 4. lpp.

³⁷⁰ Sīpols V. *Dzimtenes nodevība. Buržuāziskās Latvijas ārpolitika no 1933. līdz 1940. gadam*. Rīga, 1963., 123. lpp.

³⁷¹ *Brīvā zeme*, 1939., 18. jūlijs, 12. lpp.

³⁷² LVVA, 2205. f., 1. apr., 3. l., 5. lpp.

³⁷³ Kultūras vērtības tuvina tautas. *Jaunākās Ziņas*, 1939., 20. jūlijs, 10. lpp.

³⁷⁴ LVVA, 2205. f., 1. apr., 3. l., 7. lpp.

³⁷⁵ Ko lasa bērni Pad. Savienībā. *Jaunākās ziņas*, 1939., 5. augusts, 8. lpp.

Grēviņa pēc VOKS'a uzaicinājuma 1939. gada augustā notikušais Lauksaimniecības izstādes apmeklējums Maskavā³⁷⁶. Pēc Bonifācija Daukšta domām šai vizītei bija ilgāka priekšvēsture. 1939. gadā A. Kirhenšteins sāka uzstāt uz biedrības ciešāku sadarbību ar VOKS'a vadību Maskavā, tāpat profesors mēģināja sevi virzīt un pozicionēt kā visas Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām pārstāvi Padomju Savienībā. Var uzskatīt, ka Augusta Kirhenšteina vizīte Maskavā bija Ivana Vetrova ierosināta, savukārt Lauksaimniecības izstādes apmeklējums-tikai tās iegants. Par to, ka Kirhenšteins pats bija pārliecināts par savu nozīmību Latvijas un Padomju Savienības sakaru veidošanā, liecina viņa nevērīgā izturēšanās pret Latvijas Republikas sūtniecības darbiniekiem Maskavas vizītes laikā, taču nevar noliegt, ka padomju puse viņam šādu motivāciju deva-Kirhenšteinam tika rīkotas individuālās sarunas ar VOKS'a vadītājiem, tāpat profesoram bija atsevišķi izbraucieni, kuros V. Grēviņš nepiedalījās. Šīs vizītes laikā tika saskaņota turpmākā darbība Latvijas-PSRS kultūras sakaru veicināšanā. Pēc atgriešanās Latvijā Augusts Kirhenšteins publicēja Latvijas presē jūsmīgus rakstus par PSRS³⁷⁷, kas liecina, ka padomju iestādes bija ar šīs vizītes starpniecību panākušas sev vēlamu rezultātu-Latvijas presē sākās PSRS popularizēšana, kas sasniedza plašas sabiedrības masas.

No iepriekšminētā var secināt, ka laika posmā no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim Latvijas kultūras sakarus ar Padomju Savienību var iedalīt vairākos posmos. Laikā līdz 1936. gadam abu valstu kultūras sakari praktiski apsīkst, kas visticamāk skaidrojams ar valsts režīma maiņas nestajām pārmaiņām, kas iezīmēja spilgtu pagrieziena posmu Latvijas kultūras politikā, par galveno padarot nacionālo aspektu. Var pieļaut, ka zināmu lomu spēlēja arī kultūras politikas centralizēšana un pakļaušana cenzūrai. Klusuma periods iestājās arī Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbībā, taču precīzākai šī laikposma raksturošanai biedrības darbībā pētītajos avotos informācijas trūkst. Nenoliedzami lomu spēlēja arī PSRS vēlme distancēties no šīm norisēm.

1936. gadā iesākās jauns posms abu valstu kultūras sakaros-ar valdības iestāžu atbalstu tika organizētas gan M. Vētras, gan lielo valsts teātru un operas darbinieku vizītes PSRS, jānorāda gan, ka pat pietiekami plašais atmiņu klāsts pilnvērtīgi neraksturo to kādā veidā tika organizētas šīs viesizrādes, neparādās arī to ierosinātāji vai kādi specifiski mērķi. Darbība turpināja aktivizēties arī 1937. gadā, kas sasaucās ar vispārējo attiecību paplašināšanu ar

³⁷⁶ LVVA, 2205. f., 1. apr., 3. l., 7. lpp.

³⁷⁷ Daukšts B. *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*, 124.-126. lpp.

Padomju Savienību, kas bija raksturīga Latvijas ārpolitikas iezīme šajā posmā, kas vēlreiz apliecina to, ka kultūras sakari cieši savijas ar ārpolitiskajām tendencēm kopumā.

Sākot ar 1939. gadu PSRS iestādes atkal aktivizēja sakarus ar atsevišķiem Kulturālās tuvināšanās biedrības biedriem, sevišķi Augustu Kirhenšteinu, ar mērķi panākt sev labvēlīgu darbību Latvijā, padomju valsts propagandēšanu. Šajā laika posmā arī spilgtāk sāk parādīties Padomju Savienības mērķi kultūras sakaru organizēšanā. Tai pat laikā atsevišķu personību darbība varēja arī traucēt biedrības darbu situācijās, kad tās vairākumam un ar PSRS tuvākās attiecībās esošajiem biedriem bija atšķirīgi viedokļi par veicamajiem pasākumiem.

Jāsecina, ka laikā no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim Latvijas iestāžu un Kulturālās tuvināšanās biedrības ar PSRS tautām darbība Latvijas-PSRS kultūras sakaru jomā zināmā mērā pārklājās un galvenokārt izpaudās, kā kultūras darbinieku apmaiņa. Nevar noliegt arī to, ka šajā periodā strauji samazinājās PSRS mākslinieku vizīšu skaits Latvijā, ko var gan ar biedrības aktivitātes mazināšanos, gan pārmaiņām Latvijas kultūras politikā, kas iezīmējās jau pirms 1934. gada 15. maija, ko apliecina jau iepriekš skatītā situācija ar M. Čehova aizbraukšanu no Latvijas, bet spilgti sāka izpausties pēc tā.

Vēl viena kultūras sakaru iezīme laika posmā no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 5. oktobrim ir zināma centralizācija, vēlme sniegt plašākus koncertus solo uzstāšanos vietā. Viens no šiem koncertiem-1936. gada 26. februārī notikušais-visai spilgti parāda ne vien to, ka kultūras sakaru organizēšanā ar PSRS bija ieinteresētas noteiktas sabiedrības daļas, bet arī to, ka bija nepieciešams pavisam niecīgs iemesls, lai Latvijas un Padomju Savienības attiecības varēt sašķobīties, to, ka šo valstu kultūras sakaros lielu lomu spēlēja sīkumi.

5. LATVIJAS KULTŪRAS SAKARI AR PSRS NO 1939. GADA 5. OKTOBRA LĪDZ 1940. GADA 17. JŪNIJAM.

Pēc savstarpējās palīdzības pakta jeb bāzu līguma noslēgšanas 1939. gada 5. oktobrī, strauji mainījās situācija Latvijā, kura principā nonāca Padomju Savienības protektoriātā. Tas nevarēja neietekmēt abu valstu attiecības arī kultūras sakaru laukā. Kā norāda H. Strods, sākot ar 7. novembri, VOKS pastiprināja savu darbību caur padomju sūtniecību Rīgā, galvenokārt komunistiskās literatūras, nošu un skaņuplašu piegāžu veidā³⁷⁸, tādējādi ieludzinot Latvijā materiālus, kas propagandēja PSRS. Uz notiekošajām pārmaiņām reaģēja arī Latvijas valdība. Ministru kabinets 1939. gada 9. novembra sēdē uzdeva sabiedrisko lietu ministram nodibināt pastāvīgu komiteju, kuru vadītu sabiedrisko lietu ministrs un kas sastāvētu no Iekšlietu, Izglītības, Ārlietu, Zemkopības, Kara un Sabiedrisko lietu ministriju pārstāvjiem. Komitejas uzdevums būtu apspriest un informēt Ministru kabinetu jautājumos, kas skar kultūras un izglītības lietas latviešu un krievu starpā. 14. novembrī V. Munters informēja sabiedrisko lietu ministru A. Bērziņu, ka no sevis pārstāvētās Ārlietu ministrijas viņš komitejā iecēlis A. Langinu³⁷⁹. Šīs norises spilgti parāda centienus centralizēt kultūras sakaru ar PSRS jomu, kas visumā šķiet loģiski, jo šādā veidā ne vien varēja kontrolēt šīs norises, bet arī mēģināt gūt iespējami plašu informāciju par to sakaru jomu, kura varēja spēlēt nozīmīgu lomu padomju uzstādījumu propagandēšanā.

Akcentu maiņu labi demonstrē arī nostāja presē, kura pēc bāzu līguma noslēgšanas pret PSRS kļuva aizvien pozitīvāka³⁸⁰, kas sevišķi labi parādās 1939. gada decembrī, kad par godu J. Staļina jubilejai, avīzes bija pilnas ar viņu slavinošiem rakstiem³⁸¹. Runājot par sabiedrības uzskatiem par PSRS, jāmin P. Krupņikova teiktais, ka šajā laika tajā valdījusi pārliecība, ka padomju zemē uzplaukst kultūra un tās pasākumi ir pieejami plaši sabiedrībai, jo, piemēram, teātra apmeklējums ir lēts³⁸².

Jauns, spilgts posms sākās arī Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbībā, kas kļuva par galveno abu Latvijas un PSRS kultūras sakaru virzītāju. Pēc bāzu līguma

³⁷⁸ Strods H. Latvijas okupācijas pirmais posms (1939. gada 23. augusts-1940. gada sākums). Grām.: *Okupācijas režīmi Latvijā 1940.-1959. gadā. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 10. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007., 69. lpp.

³⁷⁹ LVVA, 2574. f., 2. apr., 7335. l. (Lieta par komisijas izveidošanu izglītības un kultūras jautājumu kārtošānai starp Latviju un PSRS), 3., 5. lpp.

³⁸⁰ Hanovs D., Tēraudkalns V. *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā 1934-1940*. Rīga: Zinātne, 2012., 160 lpp.

³⁸¹ Bleiere D., Butulis I., Feldmanis I., Stranga A., Zunda A. *Latvija otrajā pasaules karā (1939-1945)*. Rīga: Jumava., 2008., 127. lpp.

³⁸² Klimovičs A. *Personiskā Latvija. Divdesmitā gadsimta stāsti*. Rīga: Dienas Grāmata, 2011., 25. lpp.

noslēgšanas tajā vērojams jaunu biedru pieplūdums-ja līdz 1934. gada 15. maijam Kulturālās tuvināšanās biedrībā ar SPRS tautām bija 49 biedri, bet 1934.-1938. gadā jauni biedri netika uzņemti vispār, tad 1939. gada laikā biedru skaits palielinājās par 19 personām³⁸³. Nenoliedzami, liela daļa no jaunajiem biedriem iestājās, lai iegūtu precīzāku informāciju par Latvijas turpmāko likteni, kas pierāda to, ka biedrības darbību un attīstību ietekmēja Latvijas un PSRS politiskās attiecības, tāpat arī, lai piedalītos biedrības rīkotajos kultūras pasākumos un PSRS sūtniecības rīkotajās viesībās³⁸⁴. To, ka starptautiskie notikumi ietekmēja arī Latvijas inteligences uzvedību, pierāda tas, ka, tuvojoties 2. pasaules karam daudzi tās pārstāvji, to starpā arī Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām biedri Elīna Zālīte, Augusts Kirhenšteins, Pēteris Blauss, Romāns un Tatjana Sutas, Herberts Līkums, tikās ar padomju sūtniecības darbiniekiem³⁸⁵.

1939. gada 5. novembrī Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām atklāja krievu dzejniekam Mihailam Ļermontovam veltītu izstādi. Atklāšanas pasākumā piedalījās sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš, PSRS pārstāvniecības Latvijā pilnvarotais pārstāvis Ivans Zotovs un lietvedis Ivans Čičajevs. Izstāde noslēdzās 1940. gada 1. janvārī³⁸⁶.

1940. gada martā valde nolēma ierosināt žurnāla izdošanu, kas principā tika apstiprināta jūnijā, pietam Sabiedroto lietu ministrija šim mērķim piešķīra Ls 6000 gadā (biedrība paredzēja izdot žurnālu 4 reizes gadā 2 valodās, tas skartu ne vien kultūras un literatūras, bet arī saimnieciskos jautājumus³⁸⁷. Saimniecisko jautājumu iekļaušana apskatāmo tematu lokā ir viegli izskaidrojama, jo, sākot ar 1939. gadu, biedrības darbībā tieši pastiprinājās tuvināšanās saimnieciskajā jomā, PSRS saimnieciskie sasniegumi tika izmantoti, lai propagandētu to, cik laba ir dzīve sociālistiskajā valstī, nodibināja literātu un izdevniecības sekciju. Par to, ka padomju iestādes aizvien vairāk iejaucās biedrības darbībā, vēlējās ietekmēt to arī no iekšienes liecina tas, ka 6. martā par biedrības biedriem kļuva PSRS sūtnis Ivans Zotovs un sūtniecības 1. sekretārs un VOKS'a pārstāvis Latvijā Mihails Vetrovs, jo to bija atļāvis sabiedrisko lietu ministrs, kaut gan tas bija pretrunā ar biedrības statūtiem, kuri noteica, ka par biedriem var kļūt tikai Latvijas Republikas pilsoņi, tāpat valde piekrita uzaicināt M. Vetrovu uz atsevišķām valdes un tehniskajām sēdēm³⁸⁸. Par to, ka Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām bija daļēji zaudējusi savu patstāvību jau agrāk, liecina tas, ka 1940. gada 20. janvārī Maskavā notikušajā Latvijas sūtņa Friča Kociņa un Vjačeslava Molotova tikšanās laikā Latvijas pārstāvis minēja, ka tās valdība ir gatava pārskatīt biedrības darbību, aktivizēt

³⁸³ LVVA, 2205. f., 1. apr., 3. i., 4.-8. lpp.

³⁸⁴ Daukšts B. *Lauku Avīze*, 2000., 27. maijs, 7. lpp.

³⁸⁵ Sokolova I. *Par un ap Vili Lāci*. Rīga: Antēra, 2008., 19. lpp.

³⁸⁶ Atklāta Ļermontova piemiņas izstāde. *Brīvā zeme*, 1939., 6. novembris, 3. lpp.

³⁸⁷ LVVA, 2205. f., 1. apr., 9. l., 35. lpp.

³⁸⁸ LVVA, 2205. f., 1. apr., 3. l., 14. lpp.

to. Tāpat 4. februārī par biedrības priekšsēdētāju kļuva sabiedrisko lietu ministrijas izvirzītais kandidāts Arveds Kalniņš, kurš bija iestājies biedrībā pavisam nesen, sabiedrisko lietu ministrs iecēla amatā arī 2 citus valdes locekļus-O.Ozoliņu un H.Zariņu³⁸⁹. L. Fleišmans uzskata, ka 1940. gada februārī biedrībā galveno lomu sāka spēlēt ietekmīgi Latvijas intelīģences un valdošo aprindu pārstāvji³⁹⁰, kas varētu liecināt par vēlmi būt lietas kursā par notiekošo, iegūt zināmu kontroli par personām un organizācijām, kuras veido sakarus ar PSRS. Tāpat ir vērojama arī Maskavas iestāžu aktivizēšanās-19. februārī Baltijas valstīm tika piedāvāts iesniegt ierosinājumus kultūras sakaru veicināšanai, tikai šajā brīdī Igaunijā tika izveidota „Igaņu-padomju draudzības biedrība”, kurā atšķirībā no Latvijas un Lietuvas, uzreiz redzamu lomu ieņēma oficiālo aprindu pārstāvji³⁹¹. Igaunijas biedrības noorganizēšana skaidri parāda, ka VOKS'a, tātad arī PSRS, galvenie mērķi šajā laika posmā bija sev labvēlīgu organizāciju veidošana Baltijas valstīs, nevis kultūras sakaru veicināšana.

1940. gada 31. martā biedrība sarīkoja pēcpusdienas tēju, kura bija plaši apmeklēta. Pasākums norisinājās Armijas virsnieku klubā, tajā tika atskaņotas Latvijas un PSRS tautu dziesmas³⁹². Ārkārtīgi lielā sabiedrības interese par šo pasākumu, kāda par iepriekšējiem šāda tipa biedrības organizētajiem sarīkojumiem nebija, liecina par sabiedrībā notiekošo-neziņas apstākļos, kāda valdīja pēc bāzu līguma noslēgšanas, atrašanās iespējami tuvu ar PSRS saistītām organizācijām varēja tikt uzskatīta gan par informācijas iegūšanas veidu, gan par sava veida drošības, ko, iespējams, varētu iegūt izrādot labvēlību Padomju Savienībai, garantiju.

Pēc 1940. gada 14.-16. martā notikušās Baltijas ārlietu ministru konferences tika paredzēts vairāk sadarboties kultūras sakaru ar PSRS jomā, dibinot kontaktus un saskaņojot darbību visu triju valstu tuvināšanās biedrību ar PSRS starpā, sadarbības principu izstrāde tika uzticēta Latvijai³⁹³.

7. maijā biedrība paredzēja komponista Pētera Čaikovska simtgadei veltītu koncertu Nacionālajā operā³⁹⁴. Savukārt 28. maijā Maskavā tika atklāta Latviešu grāmatu izstāde (tajā dalību ņēma arī Igaunija), kura uzskatāma par vienu no vērienīgākajiem biedrības sarīkotajiem pasākumiem, tajā bija izstādīti ap 1700 eksponāti, kas ilustrēja latviešu grāmatniecības sasniegumus dažādās nozarēs. Eksponātus izstādei deva gan valsts iestādes, gan grāmatu izdevēji. Iecere sarīkot izstādi radās jau krietni ātrāk-1939. gada 14. novembra

³⁸⁹ Āboliņa M. *Avots*, 1990., Nr. 1., 34. lpp.

³⁹⁰ Флейшман Л. *Sankirtos. Studies in Russian and Eastern European Literature, Society and Culture.*, p. 375.

³⁹¹ Turpat, p. 377.-378.

³⁹² *Rīts*, 1940., 31. marts, 19. lpp.

³⁹³ Gore I., Stranga A. *Latvija: neatkarības mijkrēslis. Okupācija 1939. gada septembris-1940. gada jūnijs*. Rīga: Izglītība, 1992., 88. lpp.

³⁹⁴ Liels Čaikovska piemiņas koncerts. *Brīvā Zeme*, 1940., 24. februāris, 20. lpp.

biedrības valdes sēdē tika paziņots, ka VOKS'a pārstāvis Rīgā ierosinājis sarīkot latviešu grāmatu izstādi Maskavā³⁹⁵, kas ir visai interesanti, jo iepriekšējās biedrības darbības laikā pati Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām bija tā, kas parasti ierosināja vārienīgākos pasākumus, kuru organizēšanā VOKS biežāk ieņēma pasīvu lomu. Izstādi atklāja VOKS'a priekšsēdētājs Kemerovs, atklāšanā piedalījās Latvijas un Igaunijas sūtniecību darbinieki, Lietuvas pārstāvis, VOKS'a pārstāvji un dažādu PSRS kultūras iestāžu darbinieki, Latvijas sūtnis PSRS Fricis Kociņš atklāšanā izstādi nodēvēja par „draudzīgo un labo kaimiņu attiecību” rezultātu PSRS un Latvijas starpā³⁹⁶. Padomju Savienībā izstāde tika novērtēta pozitīvi, tomēr atsauksmēs parādījās arī pārmetumi par to, ka Latvijā pārāk maz izdots krievu autoru darbu³⁹⁷. Izstādei par godu tika izdota grāmata „Книга в Латвии”, kurai, pēc L. Fleišmana teiktā, bija jāpakļaujas K. Ulmaņa režīma tendencei visus sasniegumus saistīt ar Vadoni un jāpauž Latvijas valdības ideoloģiskās nostādnes³⁹⁸. Savukārt no Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām puses tika iespiests katalogs divās valodās³⁹⁹. Izstādes eksponātus kā dāvinājumu saņēma PSRS. Izstāde nepalika bez ievēribas arī Latvijas Ārlietu ministrijā un sūtniecībā PSRS. Latvijas sūtnis Maskavā 1940. gada 30. maijā slepeni ziņoja V. Munteram par latviešu grāmatu izstādi Maskavā. Ziņojumā norādīts, ka sūtnis sadarbojies ar VOKS'u, ar Langina kunga starpniecību informējis Kulturālās tuvināšanās biedrību ar SPRS tautām par VOKS'a vēlmēm, organizējot 28. maijā atklāto kopīgo Latvijas un Igaunijas grāmatu izstādi. Tiek minēts, ka tās organizēšanā ņemtas vērā Lietuvas grāmatu izstādes neveiksmes. Izstādes atklāšanā Izglītības komisāra vietnieks pasvītrojis Latvijas un PSRS starpā noslēgtā savstarpējās palīdzības pakta nozīmību, savukārt VOKS'a telpās sarīkotajā pieņemšanā piedalījušies daudzi mākslinieki un kultūras darbinieki. Latvijas pārstāvji apmeklējuši Maskavas teātrus, muzejus, lauksaimniecības izstādi, teātra un tehnikas muzejus, Volgas-Maskavas kanālus⁴⁰⁰, kas norāda uz to, ka padomju puse centās atainot savus labākos sasniegumus, tādējādi propagandējot savu valsti un tās iekārtu. Nenoliedzami, Latvijai bija svarīgs padomju puses novērtējums, to apliecina arī tas, ka „Daugava” pārpublicēja „Литературная газета” ievietoto izstādei veltīto rakstu, kurā latviešu grāmatniecība tika vērtēta pozitīvi, raksta autori atzīmēja grāmatu mīlestību, kas vērojama

³⁹⁵ LVVA, 2205. f., 1. apr., 3. l., 8. lpp.

³⁹⁶ Nostiprina kulturālās saites ar SPRS. *Latvijas Kareivis*, 1940., 31. maijs, 6. lpp.

³⁹⁷ Par latviešu grāmatu izstādi Maskavā. *Brīvā zeme*, 1939., 10. jūnijs, 7. lpp.

³⁹⁸ Флейшман Л. *Sankirtos. Studies in Russian and Eastern European Literature, Society and Culture*. Frankfurt on Main, 2008., p.374.

³⁹⁹ Latviešu grāmatu skate Maskavā. *Brīvā Zeme*, 1. jūnijs, 7. lpp.

⁴⁰⁰ LVVA, 1632. f., 2. apr., 1086. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju, Latvijas sūtniecībām ārzemēs u.c. par kultūras sakariem ar ārzemēm, mazākuma tautību stāvokli Latvijā u.c.), 394.-395. lpp.

izstādē, tajā pašā laikā Latvijai tika pārņemts tas, ka, salīdzinājumā ar citu tautu literatūru, krievu, sevišķi padomju autoru, darbi ir mazākumā⁴⁰¹.

1940. gada 10. jūnijā Jelgavā atklāja Padomju lauksaimniecības izstādi, pasākumu, kas lieliski demonstrēja pārmaiņas Latvijā pēc savstarpējās palīdzības jeb bāzu līguma noslēgšanas-PSRS tajā tika cildināts kā Latvijas Republikas tuvs sabiedrotais, bija aizmirstas 20 gadu laikā notikušās nesaskaņas abu valstu starpā un ārpolitiskās neveiksmes, pakts tika pozicionēts kā Latvijas nozīmīgākais drošības garants. Izstādes atklāšanā tika minēts, ka visi tās sagatavošanas darbi notikuši personīgā Mihaila Vetrova uzraudzībā, uzsvērtā 1939. gada 5. oktobrī Latvijas un PSRS starpā noslēgtā „Draudzības un savstarpējās palīdzības līguma” nozīmība, jo tas prasa abu valstu savstarpējo uzticēšanos, kas sevišķi nozīmīga Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbībai, izstādes atklāšanas runās arī zemkopības ministrs Jānis Birznieks un PSRS pilnvarotais Vladimirs Derevjanskis uzsvēra šī līguma nozīmi abu valstu attiecību uzlabošanā⁴⁰². Sākotnēji bija paredzēts, ka izstāde būs atklāta līdz 8. jūlijam, taču lielās intereses dēļ tā turpināja darbību arī 13.-15. jūlijā⁴⁰³.

Septembrī tika ziņots, ka biedrība uzņēmusies rakstu krājuma par PSRS tulkošanu un monogrāfijas par komponistu Pēteri Čaikovski izdošanu⁴⁰⁴. Tika plānots sarīkot Maskavā Latvijas veselības izstādi, kurā biedrība grasījās ņemt dalību⁴⁰⁵.

26. aprīlī Ivanu Zotovu PSRS pilnvarotā amatā nomainīja Vladimirs Derevjanskis, kurš 13. jūnijā tika uzņemts biedrībā (arī šī uzņemšana par biedrības biedru, tāpat kā iepriekšējā gadā notikusī I. Zotova un I. Čičajeva uzņemšana bija pretrunā ar biedrības statūtiem), savukārt jau 17. jūnijā viņš ziņoja VOKS'am, ka kultūras kontakti Latvijas un PSRS starpā vērtējami negatīvi, pie tam, lai to labotu, biedrības valde nedara neko⁴⁰⁶. Tas uzskatāms par vēlmi biedrības darbībā ieviest vairāk politikas, jo, kā jau iepriekš minēts, Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbība, sākot ar 1939. gadu bija strauji aktivizējusies.

Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbība 1940. gada laikā sāka skart ne tikai tās statūtos nosprausto tuvināšanos kultūras, zinātnes un tūrisma jomā, bet kā jau iepriekš minēts arī saimniecisko sfēru. Pēc 17. jūnija notikumiem biedrības darbības sfērā nonāca vēl plašāks jautājumu loks, ko pierāda tas, ka 15. jūlijā biedrība lūdza VOKS'am informāciju par iestāšanās noteikumiem PSRS augstskolās⁴⁰⁷.

⁴⁰¹ Kultūra tuvina tautas. *Daugava*, 1940., Nr. 7., 676.-677. lpp.

⁴⁰² LVVA, 2205. f., 1. apr., 9. l., 70.-73. lpp.

⁴⁰³ *Brīvā Zeme*, 1940., 3. jūlijs, 7. lpp.

⁴⁰⁴ Turpat, 24. lpp.

⁴⁰⁵ Rīgas pilsētas valdes lēmumi. *Latvijas Kareivis*, 1940., 17. aprīlis, 4. lpp.

⁴⁰⁶ Флейшман Л. *Sankirtos. Studies in Russian and Eastern European Literature, Society and Culture*, p. 403.-404.

⁴⁰⁷ LVVA, 2205. f., 1. apr., 9. l., 57. lpp.

Pēc Latvijas Republikas okupācijas 1940. gada 17. jūnijā, daļa biedrības biedru iekļuva atbildīgos amatos. 29. jūlijā biedrība apsveica savu biedru A. Viļumani ar iecelšanu Valsts Operas un baleta teātra direktora amatā⁴⁰⁸.

Ja sākotnēji pēc Padomju Savienības lomas pieauguma Latvijā Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām tika izmantota propagandas nolūkos, tad pēc 17. jūnija biedrības loma un valdības atbalsts tai mazinājās. To lieliski pierāda 12. jūlijā avīzē „Cīņa” publicētais raksts „Tikai tagad var sākties īsta tuvināšanās PSRS tautām”, kurā minēts, ka Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām nav veicinājusi tuvināšanos abu valstu starpā, sevišķi pēdējo sešu gadu laikā, kad tās patiesais vadītājs esot bijis sabiedrisko lietu ministrs Alfreds Bērziņš. Biedrībā neesot tikuši uzņemti cilvēki, kuri patiesi vēlētos veicināt abu valstu tuvināšanos kultūras laukā, bet gan PSRS ienaidnieki. Rakstā minēts, ka iepriekšējā dienā notikusī pilnsapulce esot bijusi pirmā, kuras laikā biedrības biedriem nav bijis jābaidās no vajāšanas un apcietināšanas⁴⁰⁹. Raksts lieliski parāda to, ka Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām no Padomju Savienības puses tika izmantota tās propagandas īstenošanai un politisko mērķu sasniegšanai, bet pēc šo uzdevumu vairāk vai mazāk veiksmīgas izpildes bija kļuvusi lieka. Rakstā vērojama arī Padomju Savienībai raksturīgā melu lietošana plašsaziņas līdzekļos, kas izpaužas apgalvojumos, ka biedrības darbība pēdējo sešu gadu laikā nav veicinājusi kultūras sakaru attīstību abu valstu starpā, kaut gan tieši sākot ar 1939. gadu vērojama tās darbības aktivizēšanās. Tāpat par pārspīlējumu uzskatāms apgalvojums, ka biedrības atradusies sabiedrisko lietu ministra rokās. Jā, nevar noliegt, ka pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma un Sabiedrisko lietu ministrijas izveides 1937. gadā Latvijas Republikā par galveno personu biedrību jautājumos kļuva Alfreds Bērziņš, taču viņš neietekmēja biedrības darbību tieši un ikdienā.

Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām darbība apsīka 1940. gada 19. oktobrī⁴¹⁰, kad notika tās likvidēšanas sapulce, kaut gan iepriekšējās valdes sēdēs nekas par šādu pavērsienu neliecināja. Biedrības likvidācija uzskatāmi demonstrē to, ka no padomju puses tā bija dibināta ar politisku mērķi, attiecīgi pēc Latvijas okupācijas šī organizācija kļuva lieka.

⁴⁰⁸ Turpat, 68. lpp.

⁴⁰⁹ Tikai tagad var sākties īsta tuvināšanās ar PSRS tautām. *Cīņa*, 1940., 12. jūlijs.

⁴¹⁰ LVVA, 2205. f., 1. apr., 3. l., 23.-25. lpp.

Latvijas kultūras sakari ar Padomju Savienību laika posmā pēc bāzu līguma noslēgšanas līdz valsts bojāejai ieguva atšķirīgu nokrāsu salīdzinājumā ar iepriekš skatītajiem periodiem. Visupirms jāatzīmē valsts un Kulturālās tuvināšanās biedrības ar PSRS darbības saplūšana kultūras sakaru jomā, kas drīzāk uzskatāma par apstākļu diktētu tendenci, nevis brīvprātīgu darbību. Šajā laikā notikušie pasākumi abu valstu kultūras sakaru laukā ieguva atšķirīgu nozīmi un veidu-mākslinieku viesizrādes nomainīja izstādes, kurās ievērojamāko lomu sāka spēlēt tieši propagandas mērķi, kā to spilgti demonstrē Grāmatu izstāde, kurā no vienas puses Latvija varēja propagandēt savus sasniegumus, bet kas no otras puses deva iespēju PSRS izteikt kārtējos pārmetumus Latvijai, šoreiz-par pārāk nelielo padomju literatūras īpatsvaru. Var secināt, kultūra tika sapludināta ar saimniecisko sfēru, ko pierāda PSRS lauksaimniecības izstāde Jelgavā.

Laika posmā no 1939. gada 5. oktobra līdz 1940. gada 17. jūnijam vērojami arī ciešāki sadarbības meklējumi kultūras sakaru jomā Baltijas valstu starpā, kas izpaudās ne vien savstarpējo kultūras sakaru pieaugumā, bet arī attieksmē pret šiem sakariem ar PSRS, vēlmē padarīt tos centralizētākus un sadarboties. Par zināmu panākumu sadarbības jomā jāuzskata kopējā Latvijas un Igaunijas grāmatu izstāde Maskavā, taču tas, ka Lietuva palika ārpus tās, apliecina, ka tuvināšanās kultūras sakaru veidošanā ar Padomju Savienību neatīstījās tik raiti kā varētu vēlēties.

Jāsecina, ka pēdējais posms Kulturālas tuvināšanās biedrības ar PSRS tautām darbībā, bija visai spilgts. No vienas puses tā ieguva tik plašu Latvijas valdības iestāžu atbalstu, kādu līdz šim nekad nebija baudījusi, bet no otras puses lielā mērā zaudēja savu suverenitāti, kļuva par līdzekli ne vien PSRS, bet zināma mērā arī Latvijas iestāžu rokās to mērķu īstenošanai. Pati biedrība savu darbību intensificēja, uzsākdama jaunus pasākumus, par ko liecina žurnāla izdošanas iecere, taču tās liktenis nebija labvēlīgs to īstenošanai. Pēkšņā biedrības likvidācija ir labs piemērs ciniskajai padomju puses attieksmei-tikko kā mērķis bija sasniegts līdzeklis kļuva lieks.

Neskatoties uz to, nevar noliegt, ka šajā laika posmā tika īstenots viens no nozīmīgākajiem pasākumiem Latvijas-PSRS kultūras sakaru jomā-Latvijas grāmatu izstāde PSRS, kas vēl pēdējo reizi tās iedzīvotājiem ļāva pilnvērtīgi iepazīties ar Latvijas kā neatkarīgas valsts kultūras augsto līmeni.

SECINĀJUMI

Kultūras sakaru veidošana ar ārvalstīm 1920.-1940. gadā bija nozīmīga Latvijas kultūras sastāvdaļa. Tā kā kopumā sakaros vērojama tendence pievērsties Rietumiem un aizvien attālināties no Padomju Krievijas un PSRS, īpašu lomu abu valstu kultūras sakaros ieņem atsevišķi pasākumi, personības un organizācijas, kas tos veidoja.

Latvijas-Padomju Krievijas un PSRS kultūras sakariem apskatāmajā laika periodā ir tendence ne vien kļūt intensīvākiem, bet arī iegūt specifisku nokrāsu atšķirīgos laika posmos. Jāsecina, ka abu valstu kultūras sakari, sevišķi no Latvijas puses kļuva intensīvāki 20. gadu otrajā pusē, kad sākās latviešu kultūras darbinieku vizītes padomju kaimiņvalstī. Par veiksmīgu atspēriena posmu kalpoja Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām izveide 1929. gadā. Minētā organizācija sāka ne vien organizēt apjomīgākus pasākumus, bet arī labi demonstrē sabiedrības nostāju pret sakariem ar šo zemi, kas izpaudās galvenokārt ar preses starpniecību. Biedrība bija tā, kas sāka veidot tēlotājmākslas sakarus abu valstu starpā, tādējādi padarot to kultūras sakarus daudzveidīgākus. Apskatāmajā periodā kopumā vērojams biedrības lomas pieaugums kultūras sakaru veidošanā ar Padomju Savienību, sadarbības meklējumi ar Latvijas iestādēm, kas ļāva organizēt tādu vērienīgu pasākumu kā latviešu mākslas izstāde Maskavā un Ļeņingradā. Protams, jāatzīmē arī tas, ka biedrības sadarbība ar padomju iestādēm, galvenokārt VOKS'u, no pēdējā puses ne vienmēr bija labvēlīga Latvijas pusei, jo, veidojot kultūras sakarus, PSRS centās panākt specifisku mērķu papildīšanu, taču to tuvākai izpratnei Latvijas avotos ziņu trūkst. Runājot par abu organizāciju sadarbību, jāatzīmē, ka Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām nereti žēlojās par VOKS'a atbalstu trūkumu, kas pieauga vērienīgāku pasākumu organizēšanas laikā un izteikti pēc 1939. gada 5. oktobra, kas liek pieļaut, ka galvenais šīs organizācijas mērķis bija nevis kultūras sakari, bet propaganda un politisko norišu ietekmēšana.

Kā liecina abu valstu kultūras sakaru ietvaros organizētie pasākumi, gan no Latvijas valsts puses, gan Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām ietvaros vērojamas visai līdzīgas tendences. Jāsecina, ka pēc visai aktīvās darbības sākot ar 1929. gadu līdz 1934. gada 15. maijam vērojams atsaluma periods abu valstu kultūras sakaros līdz 1936. gadam, par ko liecina ne vien viesizrāžu un mākslinieku vizīšu trūkums, bet arī biedrības darbības praktiska apsīkšana. Biedrības sakarā gan jānorāda, ka šajā laikā ar VOKS'u sadarbojās atsevišķi tās biedri, taču tuvākās informācijas par šīm norisēm trūkst. Abu valstu kultūras sakari kļuva

intensīvāki 1936.-1937. gadā, kas sasauca ar akcentu maiņu Latvijas ārpolitikā, kas demonstrē to, ka kultūras sakari nepastāvēja savrup no politiskajām norisēm.

Kvalitatīvi jauns posms Latvijas-PSRS kultūras sakaros iesākās pēc 1939. gada 5. oktobra. Šajā laika posmā sakaros galveno lomu sāka spēlēt Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām, vērojama Latvijas varas iestāžu tendence ietekmēt šīs organizācijas darbību, centralizēt to, kas apliecina kultūras sakaru politizēšanu. Jāmin arī tas, ka kultūras sakari aizvien vairāk sajaucās ar saimnieciskajām norisēm, kam spilgts piemērs ir padomju lauksaimniecības izstāde.

Latvijas kultūras sakari ar Padomju Krieviju un PSRS 1920.-1940. gadā veidojās atšķirīgi kā kultūras sakari ar citām valstīm. Būtiskāko lomu abu valstu kultūras sakaros spēlēja tieši kontakti mūzikas jomā, kam pietam nereti bija vienveidīgs raksturs-tie izpaudās galvenokārt kā padomju mākslinieku uzstāšanās Latvijā, kur spilgtu lomu spēlēja noteiktu mākslinieku vizītes, ko sevišķi spilgti parāda V. Barsova un A. Aleksējevs, kas šos sakarus padarīja visai vienveidīgus, kamēr ar citām valstīm dominēja sakari tēlotājmākslas jomā. Jānorāda, ka pretstatus tēlotājmākslas sakariem ar citām valstīm, kuru īstenošanā dominēja Izglītības ministrijas un Latvijas diplomātisko pārstāvniecību darbinieku sadarbība, par galveno kultūras sakaru veidotāju ar PSRS šajā jomā kļuva Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām. Kopumā vērojams zināms lomu sadalījums starp valsti un šo organizāciju-galvenās valsts kultūras iestādes koncentrējās uz abu valstu kultūras sakariem mūzikas un teātra mākslas nozarēs. Tāpat ar Padomju Krieviju un PSRS neveidojās sakari ar individuālu mākslinieku un to grupu darbības starpniecību, kas spilgti vērojami sakaros ar citām valstīm, kas parāda to, ka ar šo valsti veidotajiem sakariem tēlotājmākslas lomā ir centralizētāks raksturs, mazāku lomu spēlēja atsevišķas personības. Var runāt arī par valsts atbalsta trūkumu tēlotājmākslas sakaru jomā, jo apskatāmajā laika periodā ar Kultūras fonda finansējumu uz Padomju Krieviju un PSRS nedevās neviens mākslinieks. Jānorāda, ka Latvijas tēlotājmākslas sakari ar PSRS sāka veidoties tikai sākot ar 1929. gadu, pietam tiem bija visai vienpusējs raksturs-latviešu mākslinieku darbi šajā zemē tika izstādīti tikai vienu reizi-1934. gadā.

Zināmas īpatnības vērojamas arī kultūras sakaros mūzikas laukā, kuros Latvijai bija drīzāk ņēmējas nevis devējas loma. Šeit galveno lomu spēlēja individuālas mākslinieku vizītes, pietam Latvijas mūziķi uz padomju valsti devās krietni retāk kā tās pārstāvji viesojās pie mums. Par zināmu robežšķirtni šo sakaru veidošanā iezīmējas 1928. gads, kad kā pirmā Latvijas mūziķe PSRS viesojās M. Brehmane-Štengele. Mūzikas sakari bija arī tā joma, kurā lomu spēlēja Latvijas ārpolitiskās tendences, kā to demonstrē M. Vētras viesizrādes. Sakaru veidošanā ar Padomju Krieviju un PSRS lomu nespēlēja arī Latvijas kora māksla, kas ieņēma būtiskāko vietu šo pašu norišu veidošanā ar citām zemēm. Tāpat, ja latviešu baleta māksla

apskatāmajā periodā tika plaši propagandēta Rietumvalstīs, tad Padomju Krievijas un PSRS sakarā jānorāda, ka mūsu baleta mākslinieki šajā zemē neieviesās, var runāt tieši par krievu un padomju baleta lielo lomu uz Latvijas baleta attīstību kopumā.

Būtisku lomu abu valstu kultūras sakaros apskatāmajā laika periodā spēlēja teātra sakari, kuri no Latvijas puses izpaudās galvenokārt kā atsevišķu padomju viesizrādes Latvijā un Latvijas teātru vadošo darbinieku vizītes PSRS. Šo vizīšu sakarā jāatzīmē VOKS'a un padomju iestāžu siltā uzņemšana, uz ko norāda personas, kas apmeklēja šo zemi, kas varētu liecināt par to, ka padomju iestādes šādā veidā vēlējas propagandēt savas zemes sasniegumus, lai tie tiktu atspoguļoti pozitīvā gaismā Latvijā.

Runājot par kultūras sakariem kopumā, var pieļaut, ka Padomju Krievijā un PSRS valdošais totalitārisms savā ziņā veicināja kultūras sakaru uzplaukumu, ietekmēja to kvalitāti tā kā visiem māksliniekiem, kas devās viesizrādēs uz ārvalstīm vajadzēja valsts atļauju un padomju puse kultūras sakaros saskatīja arī iespēju propagandēt savu valsti un tajā valdošo režīmu, visticamāk tā rūpējās par to, lai personas, kas šajos sakaros spēlēja galveno lomu kultūras darbinieki-būtu maksimāli augstu kvalificētas. Jānorāda arī tas, ka viesizrāžu repertuārā nedominēja klaji sociālistiskas vērtības, ko, iespējams, var skaidrot ar padomju puses nevēlēšanos aizbiedēt potenciālos sabiedrotos. Tajā pašā laikā PSRS valdošā iekārta apdraudēja kultūras sakaru suverenitāti, jo, cieši sadarbojoties ar VOKS'u, Kulturālās tuvināšanās biedrība bija spiesta rēķināties ar tā viedokli, tā atbalsta trūkums negatīvi ietekmēja kultūras sakaru attīstību.

Neskatoties uz visumā negatīvo nostāju kāda valda pret abu valstu kultūras sakariem, galvenokārt jau pret vienu no to nozīmīgākajiem veidotājiem-kulturālās tuvināšanās biedrību ar PSRS tautām-jāsecina, ka tie nesa arī pozitīvus rezultātus-iepazīstināja ar labāko, kas attīstījās Padomju Krievijā un PSRS, deva iespēju latviešu kultūras darbiniekiem iepazīt jaunu kultūru, smelties iedvesmu no tās, veidojot savu uzskatu sistēmu par to, kas padomju kultūrā atmetams, bet no kā varētu mācīties.

Kopumā jāsecina, ka grūti noteikt precīzos Padomju Krievijas un PSRS mērķus kultūras sakaru organizēšanā, to, kā precīzi tie tika veidoti no padomju puses, galvenokārt Krievijas avotu trūkuma dēļ. Tas paver perspektīvu tālākai tēmas izpētei, kam par galveno uzdevumu kļūtu padomju arhīvu, galvenokārt VOKS'am veltīto materiālu, izpēte. Tāpat turpmāko potenciālo tēmas izpēti var paplašināt gan tematiski, skatot arī nelegālo organizāciju veikto darbību, gan ģeogrāfiski-salīdzinot padomju zemes veidotos kultūras sakarus ar citām valstīm, kas ļautu ne vien noteikt īpatnības Latvijas gadījumā, bet iekļaut šīs norises arī globālākā mērogā.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti:

1. Nepublicētie arhīvu materiāli:

1. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 835. l. (Sarakste ar Nacionālās operas direkciju, Iekšlietu ministriju un Valsts kontroli par notikušām viesizrādēm, mākslinieku angažēšanu u.c. Nacionālās operas mēneša ieņēmumu pārskats), 82 lpp.
2. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1066. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru paplašināšanu ar ārzemēm, piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 61 lpp.
3. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1068. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru paplašināšanu ar ārzemēm, piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 103 lpp.
4. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1069. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru paplašināšanu ar ārzemēm, piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 106 lpp.
5. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1071. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru attīstīšanu un piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 42 lpp.
6. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1072. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru attīstīšanu un piedalīšanos starptautiskās konferencēs), 45 lpp.
7. LVVA, 1632. f., (Izglītības ministrija), 2. apr., 1076. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju par kultūras sakaru veicināšanu ar ārzemēm, ārzemju augstskolu darbību u.c.), 281 lpp.
8. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1083. l. (Sarakste ar Valsts kanceleju, Finanšu ministriju u.c. par kultūras sakariem ar ārzemēm, ārzemju komandējumiem u.c.), 362 lpp.
9. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1086. l. (Sarakste ar Ārlietu ministriju, Latvijas sūtniecībām ārzemēs u.c. par kultūras sakariem ar ārzemēm, mazākuma tautību stāvokli Latvijā u.c.), 403 lpp.

10. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1110. l. (Sarakste ar Mākslas akadēmiju darbības jautājumos, ar Ārlietu ministriju par izstāžu organizēšanu ārzemēs u.c.), 113 lpp.
11. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1112. l. (Sarakste ar Skandināvijas sūtni par latviešu gleznu izstādes sarīkošanu Stokholmā, eksponēto gleznu, zīmējumu un skulptūru saraksts), 173 lpp.
12. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1123. l. (Sarakste ar Valsts kontroli, Kultūras tuvināšanās biedrību ar PSRS u.c. par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Maskavā un Ļeņingradā), 52 lpp.
13. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1124. l. (Sarakste ar Valsts mākslas muzeju, Latvijas sūtniecību Varšavā u.c. par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Polijā), 245 lpp.
14. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1125. l. (Sarakste ar ārlietu ministrijas Preses nodaļu, Latvijas sūtniecību Somijā un Tallinā par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Somijā un Polijā), 203 lpp.
15. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1128. l. (Sarakste ar Latvijas sūtniecību Anglijā, Ārlietu ministriju u.c. par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Londonā), 203 lpp.
16. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1131. l. (Sarakste ar Latvijas sūtniecību Parīzē, Valsts mākslas muzeju u.c. par latviešu mākslas izstādes organizēšanu Parīzē), 244 lpp.
17. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1176. l. (Sarakste ar Iekšlietu ministriju, par ārzemju mākslinieku un koku viesizrādēm Latvijā), 162 lpp.
18. LVVA, 1632. f. (Izglītības ministrija), 2. apr., 1588. l. (Recenzijas par latviešu un ārzemju mākslinieku izstādēm Rīgā), 202 lpp.
19. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2205. f., (Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām), 1. apr., 1. l. (Statūti), 5 lpp.
20. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2205. f., (Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām), 1. apr., 2. l. (Valdes sēžu protokolu grāmata), 41 lpp.
21. LVVA, 2205. f. (Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām), 1. apr., 3. l. (Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām valdes sēžu protokoli 1938.-1940. g.), 25 lpp.
22. LVVA, 2205. f. (Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām), 1. apr., 4. l. (Dibināšanas un pilnu biedru sapulču protokolu grāmata.), 22 lpp.

23. LVVA, 2205. f., (Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām), 1. apr., 7. l. (Statūtu noraksti. Biedru anketes. Sarakste ar valdības iestādēm un citām biedrībām par valdes sastāvu, sapulču darbību, sarīkojumiem u.c.), 226 lpp.
24. LVVA, 2205. f. (Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām), 1. apr., 8. l., (Sarakstīšanās un uzņemto biedru anketes), 144 lpp.
25. LVVA, 2205. f. (Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām), 9. l. (Sarakste ar valdības iestādēm un citām biedrībām), 176 lpp.
26. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 2500. l. (Lieta par Vahtangova teātra studijas viesizrādēm Latvijā), 8 lpp.
27. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 3468. l. (PSRS „VOKS” piedāvājums Latvijas pilsoņiem Ļeņingradā kultūras un zinātnes jautājumos), 3 lpp.
28. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 4703. l. (Izgriezumi no PSRS avīzēm par izglītību un kultūras dzīvi PSRS), 92 lpp.
29. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 4704. l. (Kultūras tuvināšanās biedrības ar PSRS tautām valdes locekļu saraksts), 4 lpp.
30. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 4778. l. (Vēstule sūtnim J. Seskam par operdziedātāja Ā. Kaktiņa viesošanos Maskavā), 2 lpp.
31. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 5153. l. (Izgriezumi no PSRS avīzēm par Latvijas un PSRS attiecībām), 117 lpp.
32. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 5510. l. (Sarakste par PSRS ģenerālkonsula Rīgā uzaicinājumu Latvijai piedalīties Vispasaules periodisko izdevumu izstādē), 7 lpp.
33. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 5574. l. (Lieta par iespieddarbu un grāmatu apmaiņu ar PSRS), 14 lpp.
34. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 6559. l. (Sarakste ar Latvijas sūtniecību Maskavā un izgriezumi no laikrakstiem par Latvijas mākslinieku izstādēm Maskavā un Ļeņingradā), 12 lpp.
35. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 6579. l. (Lieta par atļaujas izdošanu PSRS dzīvojošajam baletmeistaram V. Tihomirovam iebraukšanai Latvijā; avīžu izgriezumi no Latvijas un PSRS laikrakstiem), 8 lpp.
36. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 6830. l. (Izgriezumi no Latvijas un ārzemju laikrakstiem par Latvijas ārlietu ministra V. Muntera vizīti PSRS), 46 lpp.

37. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 6832. 1. (Pārskats par PSRS žurnālistu vizīti Latvijā 1937. gada augustā; izgriezumi no laikrakstiem par PSRS žurnālistu vizīti Lietuvā un Latvijā), 20 lpp.
38. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 7119. 1. (Lieta par Otrā Valsts Maskavas Dailes teātra (MHATa) viesizrādēm Latvijā), 2 lpp.
39. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 7273. 1. (Lieta par incidentu padomju mākslinieku 1936. gada 26. februāra koncertā Rīgā), 56 lpp.
40. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas politiskais departaments), 2. apr., 7335. 1. (Lieta par komisijas izveidošanu izglītības un kultūras jautājumu kārtīšanai starp Latviju un PSRS), 5 lpp.
41. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas Politiskais departaments), 6. apr., 177. 1. (Raksti par Latviju. Izgriezumi no PSRS avīzēm), 62. lpp.
42. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas Politiskais departaments), 6. apr., 179. 1. (Raksti par Latviju. Izgriezumi no PSRS avīzēm), 244 lpp.
43. LVVA, 2574. f. (Ārlietu ministrijas Politiskais departaments), 6. apr., 451. 1. (Atskaite par ārzemju žurnālistu uzturēšanos Latvijā, PSRS žurnālistu delegācijas uzturēšanās Latvijā programma u.c.), 24 lpp.
44. LVVA, 3235. f. (Latvijas Iekšlietu ministrijas politiskā pārvalde), 1./1. apr., 304. 1. (Izziņa par Reitera kori), 1.-2., 5. lpp.
45. LVVA, 3235. f. (Latvijas Iekšlietu ministrijas politiskā pārvalde), 2. apr., 5411. 1. (Grigulis A. u.c.),
46. LVVA, 3235. f. (Latvijas Iekšlietu ministrijas politiskā pārvalde), 2. apr., 5996. 1. (Grigulis A. u.c.),
47. LVVA, 3235. f. (Latvijas Iekšlietu ministrijas politiskā pārvalde), 5. apr., 1468. 1. (Kulturālās tuvināšanās biedrība ar soc. padomju republiku savienības tautām), 3 lpp.

2. Dokumentu krājumi:

Likumu un Ministru Kabineta noteikumu krājums, Rīga, 1923., 409 lpp.

3. Prese:

1. Amtmanis-Briedītis A. Maskavas Dailes teātra svinību noslēgums. *Jaunākās Ziņas*, 1928., 2. novembris, 6. lpp.
2. Amtmanis-Briedītis A. Kā svinēja Maskavas Daile teātra 30 gadu darbības jubileju. *Jaunākās Ziņas*, 1928., 1. novembris, 9. lpp.
3. Ap Brehmani Štengeli. *Latvis*, 1930., 3. maijs, 8. lpp.

4. Atklāta Ļermontova piemiņas izstāde. *Brīvā zeme*, 1939., 6. novembris, 3. lpp.
5. Bīlmanis A. Mūsu māksla kā mūsu popularizētāja. *Latvijas Kareivis*, 1923., 13. decembris, 1.-2. lpp.
6. *Brīvā zeme*, 1939., 18. jūlijs, 12. lpp., 1940., 3. jūlijs, 7. lpp.
7. Brusubārda E. A. Aleksējevs „Lohengrīnā”. *Jaunākās Ziņas*, 1936., 13. maijs, 8. lpp.
8. *Daugava*, 1933., Nr. 11., 1054. lpp., 1935., Nr. 6., 572. lpp., 1937., Nr. 3., 280. lpp., Nr. 6., 574. lpp., 1939., Nr. 4., 395. lpp.
9. Direktors Ed. Smiļģis par Maskavas Kamerteātra jubileju. *Jaunākās Ziņas*, 1935., 10. janvāris, 6. lpp.
10. *Domas*, 1924., Nr. 2., 178. lpp., Nr. 6., 83. lpp., 1925., Nr. 1., 73. lpp., Nr. 3., 233. lpp., 1928., Nr. 1., 72. lpp., 1930., Nr. 6., 72.-73. lpp., 1931., Nr. 2., 163. lpp., Nr. 3., 245., 247. lpp., Nr. 4., 329. lpp., Nr. 11., 890. lpp., 1932., Nr. 5., 375. lpp., 1933., Nr. 10., 600. lpp.
11. Dombrovskis-Dumbrājs F. Leļļu teātris. *Teātra Vēstnesis*, 1935., jūlijs, 2. lpp.
12. E. Žebranska par savu koncertu. *Jaunākās Ziņas*, 1936., 3. novembris, 10. lpp.
13. Freinbergs K. Lietuviešu luga Nacionālā teātrī. *Teātra Vēstnesis*, 1930./1931., Nr. 9., 6. lpp.
14. Glazunova kvarteta koncerts. *Jaunākās Ziņas*, 1930., 8. marts, 10. lpp.
15. Gruzna P. Mūsu dziesma ārzemju gaitās. *Domas*, 1925., Nr. 6., 56.-62. lpp.
16. Gruzna P. Reitera koris ārzemju gaitās. *Domas*, 1927., Nr. 9., 312. lpp.
17. Igauņu prese par Nacionālā teātra viesizrādi. *Teātra Vēstnesis*, 1933./1934., Nr. 6., 1.-5. lpp.
18. *Ilustrēts Žurnāls*, 1926., Nr. 1., 29. lpp., Nr. 4., 126. lpp., Nr. 11., 360. lpp., 1928., Nr. 4., 123. lpp.
19. *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1933., februāris, 145.-146. lpp.
20. *Jaunākās Ziņas*, 1929., 4. jūnijs, 7. lpp., 1929., 20. jūnijs, 9. lpp., 20. jūlijs, 8. lpp., 31. jūlijs, 7. lpp., 26. septembris, 6. lpp., 17. oktobris, 6. lpp., 1930., 9. janvāris, 7. lpp., 14. februāris, 5. lpp., 1932., 30. jūlijs, 12. lpp., 1933., 4. janvāris, 9. lpp., 9. janvāris, 6. lpp., 4. aprīlis, 7. lpp., 12. aprīlis, 26. jūlijs, 9. lpp., 1934., 3. janvāris, 9. lpp., 24. janvāris, 7. lpp., 10. marts, 9. lpp., 15. maijs, 7. lpp., 2. jūlijs, 13. lpp., 1935., 3. janvāris, 9. lpp., 1936., 30. maijs, 20. lpp., 19. jūnijs, 6. lpp., 19. augusts, 8. lpp., 31. augusts, 10. lpp., 9. oktobris, 9. lpp., 3. decembris, 7. lpp.
21. Ko lasa bērni Pad. Savienībā. *Jaunākās ziņas*, 1939., 5. augusts, 8. lpp.
22. Krievu grafiķu izstāde. *Brīvā Zeme*, 1929., 21. novembris, 2. lpp.
23. Krievu grafiķu izstāde. *Latvis*, 1929., 1. decembris, 5. lpp.

24. Krievu žurnālisti viesojas Latvijā. *Jaunākās Ziņas*, 1937., 2. augusts, 16. lpp.
25. Kultūra tuvina tautas. *Daugava*, 1940., Nr. 7., 676.-677. lpp.
26. Kultūras vērtības tuvina tautas. *Jaunākās Ziņas*, 1939., 20. jūlijs, 10. lpp.
27. Kulturāla tuvināšanās. *Latvis*, 1929., 22. jūnijs, 1. lpp.
28. Kulturālās tuvināšanās pēcpusdiena. *Rīts*, 1940., 31. marts, 19. lpp.
29. „Kulturālā tuvināšanās” komunistiem. *Latvis*, 1931., 5. jūnijs., 1. lpp.
30. Latviešu grāmatu skate Maskavā. *Brīvā Zeme*, 1940., 1. jūnijs, 7. lpp.
31. *Latvijas Kareivis*, 1934., 15. maijs, 3. lpp.
32. Latvju mākslas izstāde Maskavā. *Sociāldemokrāts*, 1934., 9. marts, 1. lpp.
33. Latvju un zviedru tautu tuvināšanas izrāde Nacionālajā teātrī. *Teātra Vēstnesis*, 1928./1929., Nr. 6., 5.-10. lpp.
34. Liels Čaikovska piemiņas koncerts. *Brīvā Zeme*, 1940., 24. februāris, 20. lpp.
35. Lietuvas valsts teātra viesošānās Rīgā. *Teātra Vēstnesis*, 1936. gada maijs, 4.-6. lpp.
36. Madernieks J. Ukrainas grafikas un celtniecības izstāde. *Jaunākās Ziņas*, 1932., 22. februāris, 7. lpp.
37. Māksla. *Latvijas Kareivis*, 1929., 8. decembris., 4. lpp.
38. Maskavas baleta premjeri Rīgā. *Jaunākās Ziņas*, 1930., 7. janvāris, 6. lpp.
39. Mednis V. Beļģijas mākslas izstāde. *Ilustrēts Žurnāls*, 1927., Nr. 12., 369.-379. lpp.
40. Mūsu nacionālā māksla atjaunotā Latvijā. *Jaunākās Ziņas*, 1935., 14. maijs, 4. lpp.
41. *Mūzikas apskats*, 1933., februāris, 117.-118. lpp.
42. M. Vētra atgriezies no PSRS koncertceļojuma. *Jaunākās Ziņas*, 1936., 7. novembris, 22. lpp.
43. Nacionālā teātra darbība nākamā sezonā. *Teātra Vēstnesis*, 1930./1931., Nr., 1., 2. lpp.
44. Nacionālā teātra viesizrāde Kauņā. *Teātra Vēstnesis*, 1937. gada marts, 4.-8. lpp.
45. Neapdomāta izpalīdzēšana lieliniekiem. *Latvijas Sargs*, 1929., 14. janvāris, 2. lpp.
46. Nostiprina kulturālās saites ar PSRS. *Latvijas Kareivis*, 1940., 31. maijs, 6. lpp.
47. Operdziedonis A Aleksejevs par PSRS mūzikas dzīvi. *Jaunākās Ziņas*, 1936., 23. maijs, 12. lpp.
48. Padomju Krievijai pakalpiņi gari Rīgā. *Latvis*, 1929., 11. janvāris, 8. lpp.
49. Par latviešu grāmatu izstādi Maskavā. *Brīvā zeme*, 1939., 10. jūnijs, 7. lpp.
50. Pārkrievotie. *Latvis*, 1929., 19. janvāris, 1. lpp.
51. Poļu režisors A. Zelverovičs. *Teātra Vēstnesis*, 1929./1930., Nr. 7., 6. lpp.
52. Prande A. Desmit dienas Maskavā. *Jaunākās Ziņas*, 1929., 30. jūlijs, 4. lpp.
53. Puškina piemiņas izstāde. *Jaunākās Ziņas*, 1937., 8. marts, 6. lpp.

54. R. B. Ko devusi latvju mākslas izstāde Norvēģijā. *Latvijas kareivis*, 1933., 7. maijs, 3. lpp.
55. Rīgas pilsētas valdes lēmumi. *Latvijas Kareivis*, 1940., 17. aprīlis, 4. lpp.
56. „Sarkanā magone”. Par veco un jauno baletu. *Domas*, 1933., Nr. 2., 119.-120. lpp.
57. Septembra notikumi Nacionālajā operā. *Sociāldemokrāts*, 1933., 16. septembris, 5. lpp.
58. Skulme U. Divas izstādes. *Daugava*, 1930., Nr. 11., 1402.-1403. lpp
59. *Sociāldemokrāts*, 1927., 21. janvāris, 1929., 27. februāris, 6. lpp., 30. novembris, 5. lpp.
60. SPRS grafiskā izstāde. *Sociāldemokrāts*, 1929., 26. novembris, 4. lpp.
61. Sudrabkalns J. Sergejs Prokofjevs. *Sociāldemokrāts*, 1927., 21. janvāris, 4. lpp.
62. Svinīga izrāde Puškina nāvesdienas piemiņai. *Jaunākās Ziņas*, 1937., 12. februāris, 16. lpp.
63. Tad tāda, lūk, ir tā „kulturelā” tuvināšanās. *Iekšlietu ministrijas Vēstnesis*, 1929., 21. jūnijs, 1. Lpp
64. *Teātra Vēstnesis*, 1924./1925., Nr. 1., 3.-9. lpp.
65. Tikai tagad var sākties īsta tuvināšanās ar PSRS tautām. *Cīņa*, 1940., 12. jūlijs,
66. Tuvināšanās SPRS tautu kultūrai. *Sociāldemokrāts*, 1929., 5. jūnijs, 4. lpp.
67. Vai iespējama kulturāla tuvināšanās ar SPRS? *Latvis*, 1929., 1. jūnijs, 1.-2. lpp.
68. *Valdības Vēstnesis*, 1929., 3. maijs, 6. lpp.
69. Zeltmatis, Maskavas Dailes teātra 1. studijas viesu izrādes Rīgā. *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1922., jūlijs, 752.-753. lpp.
70. Добрый путь! *Сегодня*, 1921., 16. февраль, с. 2.
71. Напрасно ли поднято пиль. *Сегодня*, 1929., 12. январь., с. 1.
72. *Сегодня*, 1921., 5. апрель, с. 4., 3. май, с. 4., 25. август, с. 3., 7. сентябрь, с. 3., 9. октябрь, с. 4. 1922., 20. апрель, с. 3., 30. июнь., с. 3., 22. октябрь, с. 3., 10. ноябрь, с. 3., 18. ноябрь., 22. ноябрь, с. 3., с. 6., 1923., 23. февраль, с. 3., 1924., 3. январь, с. 4., 28. январь, с. 5., 19. август, с. 7., 30. сентябрь, с. 10., 26. октябрь, с. 8., 1925., 31. январь, с. 7., 9. апрель, с. 8., 16. июль., с. 8., 25. октябрь, с. 9., 1926., 13. апрель, с. 8., 1928., 28. март, с. 8.

4. Atmiņas:

1. Amtmanis-Briedītis A. *Pretim Saulei. Manas dzīves stāts*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1963., 286 lpp.
2. Brehmane-Štengele M. *Laime*. Rīga: Liesma, 1989., 167 lpp.

3. Kaktiņš Ā. *Dzīves opera: atmiņu tēlojumi*. Red. Andersons E. Rīga: Liesma, 1992., 311 lpp.
4. Kārkliņš J. *Latvijas preses karalis*. Rīga: Karogs, 1990., 256 lpp.
5. Krollis O. *Karalis gaida*. Čikāga: Krolla kultūras birojs, 1962.,
6. Vētra M. *Mans baltais nams*. Rīga: Teātra anekdošu apgāds, 1992., 250 lpp.
7. Vētra M. *Sestā kolonna*. Rīga: Liesma, 1993., 223 lpp.
8. Zariņš J. *Maskavas teātri*, Rīga, 1925., 32 lpp.

Literatūra:

1. Monogrāfijas:

1. *Apvērsums. 1934. gada 15. maija notikumi avotos un pētījumos*, sast. Jēkabsons E., Ščerbinskis V. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs; Latvijas arhīvistu biedrība, 2012., 575 lpp.
2. Arnte A. *Latvijas KP vēsturiskā pieredze darbaļaužu audzināšanā proletāriskā internacionālisma garā (1920-1940)*, 35 lpp.
3. Ābola M., Vīksna. Dz. *Tā draudzība mūžības ilgumu zin. Latviešu un baltkrievu tautu sakaru attīstība*. Rīga: Zinātne, 1977., 115 lpp.
4. Bite I. *Latvijas balets*. Rīga: Pētergailis, 2002., 610 lpp.
5. Bleiere D., Butulis I., Feldmanis I., Stranga A., Zunda A. *Latvija otrajā pasaules karā (1939-1945)*. Rīga: Jumava., 2008., 581 lpp.
6. Briede-Bulāvinova V. *Latviešu opera (līdz 1940.gadam)*. Rīga: Zinātne, 1975., 278 lpp.
7. Dzene L. *Drāmas teātris*. Rīga: Zinātne, 1979., 378 lpp.
8. Gore I., Stranga A. *Latvija: neatkarības mijkrēslis. Okupācija 1939. gada septembris-1940. gada jūnijs*. Rīga: Izglītība, 1992., 289 lpp.
9. Hanovs D., Tēraudkalns V. *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā 1934-1940*. Rīga: Zinātne, 2012., 326 lpp.
10. Klimovičs A. *Personiskā Latvija. Divdesmitā gadsimta stāsti*. Rīga: Dienas Grāmata, 2011., 606 lpp.
11. Kundziņš K. *Latviešu teātra vēsture*, 2. sēj. Rīga: Liesma, 1972., 438 lpp.
12. Lamberga D. *Klasiskais modernisms. Latviešu glezniecība 20. gadsimta sākumā*. Rīga: Neputns, 2004., 271 lpp.
13. *Latvijas izlūkdiene 1919-1940. 664 likteņi*. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2001., 296 lpp.

14. *Latviešu literatūras vēsture*, 2. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999., 447 lpp.
15. *Latvijas Nacionālā opera*. Rīga: Jumava, 2000., 302 lpp.
16. *Latvijas Nacionālais teātris 1919.-1939*. Rīga: Pīpiņa grāmatu un nošu spiestuve, 1940., 36 lpp.
17. *Latvijas Nacionālais teātris*, sast. Sniedze E. Rīga: Jumava, 2004., 230 lpp.
18. *Latviešu tēlotāja māksla: 1860-1940*. Atb. red. S. Cielava. Rīga: Zinātne, 1986., 501 lpp.
19. Pelše R. *Latviešu un krievu kultūras sakari*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1951., 389 lpp.
20. Siliņš J. *Latvijas māksla, 1915.-1940.*, 2. sēj. Stokholma: Daugava, 1990., 433 lpp.
21. Sīpols V. *Dzimtenes nodevība. Buržuāziskās Latvijas ārpolitika no 1933. līdz 1940. gadam*. Rīga, 1963., 259 lpp.
22. Sniedze E. *Latviešu teātra hronika, 1919.-1944*. Rīga: 2006., 656 lpp.
23. Sokolova I. *Par un ap Vili Lāci*. Rīga: Antēra, 2008., 206 lpp.
24. Stranga A. *Latvijas-Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. Latvijas-Padomju Krievijas attiecības 1919.-1925. gadā*. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000., 258 lpp.
25. Šilde Ā. *Latvijas vēsture 1914-1940*. Stokholma: Daugava, 1976., 781 lpp.
26. Štāls G. *Latviešu balets*. Rīga: J. Kadiļa apgāds, 1945., 53 lpp.
27. *Teātris Siguldā*. LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2009., 198 lpp.
28. Voskresenska J. *Latviešu padomju balets*. Rīga; Liesma, 1978., 103 lpp.
29. Ilmjārv M. *Silent Submission. Formation of foreign policy of Estonia, Latvia and Lithuania. Period from mid -1920-s to annexation in 1940*. Stockholm: University Department of History, 2004., p. 592
30. Абызов Ю., Равдин Б., Флейшман Л. *Русская печать в Риге: из истории газеты Сегодня 1930-х годов*, кн. 1. Станфорд, 1997., 406 с.

2. Raksti žurnālos, laikrakstos un rakstu krājumos:

1. Arnte A. *Latvijas KP vēsturiskā pieredze darbaļaužu audzināšanā proletāriskā internacionālisma garā (1920-1940)*. Rīga: Latvijas PSR Zinību biedrība, 1981., 34 lpp.
2. Āboliņa M. *Kulturēlā tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām 1929.-1940.*, *Avots*, 1990., Nr. 1., 32.-34. lpp.

3. Āmanis R. Rusofils, anglofils vai germanofils. Neizprastais Latvijas ārlietu ministrs Vilhelms Munters nacionālsociālistu vērtējumā (1936-1939). *Latvijas Vēstures institūta žurnāls*, 1993., Nr.3., 131.-139. lpp.
4. Bite I. *Latvijas balets*. Rīga: Pētergailis, 2002., 610 lpp.
5. Daukšts B. Kremļa priekšpostenis Antonijas ielā. *Latvijas Jaunatne*, 1991., 28. septembris, 2. lpp.
6. Daukšts B. Kungu un biedru tuvināšanās sezona. *Rīgas Laiks*, 1994., Nr. 5., 30.-31. lpp.
7. Daukšts B. „Maskavas saikne” Augusta Kirhenšteina politiskajā evolūcijā. Grām.: *Starptautisko attiecību problēmas: Latvija, Baltija, Eiropa. Jubilejas rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005., 116.-130. lpp.
8. Daukšts B. Padomju Savienības un buržuāziskās Latvijas kultūras sakaru attīstība (1929-1934). Grām.: *Latvija un Krievija. Vēsturiskie un kultūras sakari*. Rīga: Zinātne, 1987., 112.-116. lpp.
9. Daukšts B. Tas pats Ivans Čičajevs. *Atmoda atpūtai*, 1994., 22. oktobris, 8. lpp.
10. Daukšts B. Vetrovs un marionetes. *Lauku Avīze*, 2000., 27. maijs, 7. lpp.
11. Gerharde-Upeniece G. Kultūras fonda aktivitātes tēlotājas mākslas nozarē (1920-1940). Grām.: *Māksla un politiskie konteksti*. Rīga: Neputns, 2006., 77.-92. lpp.
12. Jurovskis J. Rīgas Strādnieku teātris. *Teātris un dzīve*, 1968., 54.-74. lpp.
13. Lamberga D. Latviešu glezniecības izstādes ārzemēs 20./30. gados. *Literatūras un māksla*, 1991., 20. septembris, 8.-9. lpp.
14. Lācis A. No piezīmju burtnīcas. Grām.: *Anna Lācis*. Rīga: Liesma, 1973., 177.-246. lpp.
15. Pārmijnieks. Latviešu kreisā inteliģence un Padomju Savienība. *Rīgas Laiks*, 2004., jūl., 26. 33. lpp.
16. Radzobe S. Mihails Čehovs Rīgā (1932-1934). *Teātra Vēstnesis*, 2008., Nr. 2., 130.-149. lpp.
17. Stranga A. Kultūra, māksla, izglītība Latvijā 1918.-1940. gadā. *Latvijas Vēsture*, 2003., Nr 4. (52)., 100.-109. lpp.
18. Strods H. Latvijas okupācijas pirmais posms (1939. gada 23. augusts-1940. gada sākums). Grām.: *Okupācijas režīmi Latvijā 1940.-1959. gadā. Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 10. sēj. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2007., 13.-lpp.
19. Флейшман Л. Под Дамокловым мечом. Об одной незамеченной книге. In: *Sankirtos. Studies in Russian and Eastern European Literature, Society and Culture*. Frankfurt on Main, 2008., p. 364.-420.

3. Uzziņu literatūra:

1. *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā*, sast. Cimdiņa A. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008., 501 lpp.

PIELIKUMS

Kulturālās tuvināšanās biedrības ar SPRS tautām statūtu teksts:

1. Biedrības mērķi, darbības veidi un tiesības.

1.-Biedrības mērķis ir veicināt starp Latviju un SPRS tautām savstarpēju tuvināšanos zinātnes, literatūras, radošās un tēlojošās mākslas nozarēs.

2.-Lai minētos mērķus sasniegtu, biedrība var:

1. sarīkot slēgtas un publiskas lekcijas, koncertus, teātra izrādes un mākslas izstādes; izdot grāmatas un rakstus, arī periodiskus, bez tam sarīkot ceļojumus pa Latviju un SPRS, ņākot palīgā ar atvieglinājumiem šajos ceļojumos biedrības biedriem;

2. vispār pabalstīt Latvijā un SPRS visus centienus, kas veicina savstarpēju kulturālu tuvināšanos.

3.-Biedrības darbības rajons ir visa Latvija. Valdes mājas atrodas Rīgā.

4.-Biedrībai ir visas juridiskas personas tiesības.

5.-Biedrībai ir savs zīmogs ar uzrakstu „KULTURĀLĀS TUVINĀŠANĀS BIEDRĪBA AR SOC. REPUBLIKU SAVIENĪBAS TAUTĀM”.

2. Biedrības sastāvs, biedru tiesības un pienākumi.

6.-Biedrības biedru skaits nav ierobežots. Par biedrības biedriem var būt Latvijas pilsoņi abēja dzimuma personas, ne jaunāki par 21 gadu. Biedri interesenti var būt sākot no 18 gadu vecuma, bet tie nebauda ne aktīvās, ne pasīvās vēlēšanu tiesības. Goda biedrus ievēl pilna biedru sapulce uz valdes priekšlikumu. Pārējos biedrus ar divu biedru ieteikumu uzņem valde ar vienkāršu balsu vairākumu.

7.-Biedru maksas: iestājoties biedrībā-iestāšanās nauda un pēc tam gada maksas. Iestāšanās naudas, kā arī gada maksas apmērus un maksāšanas termiņus noteic pilna sapulce. Ar pilnas sapulces lēmumu no gada maksas var atsvabināt biedrus, ja tie atrodas trūcīgos apstākļos vai bez darba.

8.-Biedru izstāšanās no biedrības notiek:

a) labprātīgi ar rakstveida paziņojumu valdei par vēlēšanos izstāties,

b) gadījumā, ja biedrs nav nokārtojis savas gada maksas divus gadus no vietas, tas skaitās labprātīgi no biedrības izstājies. Ja biedrs bez pietiekoši svarīgiem iemesliem neizpilda savus biedra pienākumus, rīkojas pretīm biedrības statūtu

vai pilnu sapulču lēmumiem vai vispār kaitē biedrības interesēm, tad pilna sapulce to var izslēgt no biedru skaita. Izstājušam vai izslēgtam biedram viņa iemaksāto biedru maksu atpakaļ neizmaksā.

3. Biedrības līdzekļi:

9.-Biedrības līdzekļi sastādās no:

- 1.-biedru iestāšanās un gada maksām;
- 2.-ienākumiem no izrīkojumiem un citiem biedrības pasākumiem;
- 3.-dāvinājumiem, ziedojumiem un pabalstiem.

10.-Biedrība atbild par saviem pasākumiem ar visu savu kustamu un nekustamu mantu, izņemot tādu mantu, kas no trešām personām nodota vienīgi biedrības pārvaldīšanai un nolemta sevišķam noteiktam mērķim. Biedrības līdzekļi izlietojami saskaņā ar pilnas sapulces apstiprinātu budžetu.

4. Biedrības pārvaldes orgāni.

Biedrības pārvaldi sastāda:

1. biedrības priekšsēdētājs,
2. pilna sapulce,
3. valde,
4. revīzijas komisija.

A. Biedrības priekšsēdētājs.

11.-Biedrības vadītājs un atbildības nesējs ir valdes priekšsēdētājs, kuru ievēl pilna sapulce.

B. Pilna sapulce.

12.-Pilnas biedru sapulces ir augstākā instance un lemjošais orgāns visās biedrības lietā.

Pilnai sapulcei ir tiesības:

- a. ievēlēt valdi, revīzijas un citas biedrības statūtos paredzētās komisijas;
- b. noteikt biedru maksas lielumu;
- c. iecelt goda biedrus uz valdes priekšlikumu;
- d. lemt par biedru izslēgšanu;
- e. lemt par nekustamas mantas iegūšanu vai atsavināšanu;
- f. lemt par biedrības likvidēšanu.

13.-Pilnas sapulces ir kārtējas un ārkārtējas. Kārtējā skata cauri un apstiprina darbības plānu, budžetu un gada pārskatu.

14.-Ārkārtējas pilnas sapulces sanāk: 1.) uz valdes lēmumu, 2.) ja to ar rakstu pieprasa ne mazāk kā viena ceturtdaļa biedru. Pēdējā gadījumā valdei jāsasauca pilna sapulce

divu nedēļu laikā pēc tāda pieprasījuma saņemšanas un jāiesūta savi paskaidrojumi par pieprasījumā ierosinātiem jautājumiem.

15.-Pilnas sapulces pieņem savu lēmumu ar vienkāršu klātesošo balsu vairākumu. Lēmumiem par statūtu grozīšanu un biedrības likvidēšanu, kā arī biedru izslēgšanu jābūt ar 2/3 balsu vairākumu.

16.-Pilnas sapulces vietu, laiku un dienas kārtību valde paziņo biedriem ar pavēstēm ne vēlāk kā desmit dienas pirms pilnas sapulces. Šādā kārtība izziņota pilna sapulce pilntiesīga, ja tajā piedalās vismaz 15 biedru, t.i. ne mazāk par biedrības amatpersonu un viņu kandidātu skaitu.

17. Pilnas sapulces atklāj biedrības valdes priekšsēdētājs vai viņa vietnieks un vada sapulci, kamēr to no sava vidus izvēl sapulces vadoni. Bez tam sapulce ikreiz izvēl protokolistu un balsu skaitītājus. Sapulcēs biedrs var balsot tikai par vai pret, bet atturējušās balsis neskaita.

18. Atsevišķu biedrības nozaru pārzināšanai, kā arī atsevišķu uzdevumu izpildīšanai pilna sapulce var nodibināt īpašas komisijas, kas darbojas saskaņā ar statūtiem un pilnu sapulču lēmumiem.

C. Valde.

19. Valde sastāv no septiņiem locekļiem un trim kandidātiem, kurus atklāti balsojot ievēl biedrības pilna sapulce uz vienu gadu. Valde ievēl no sava vidus priekšsēdētāja biedru, sekretāru, viņa biedru un mantzini. Valdes sēdes vada un sasauc priekšsēdētājs vai viņa prombūtnē viņa biedrs. Valde var lemt ar balsu vairākumu par visām lietām, kuras ietilpst viņas kompetencē, ja piedalās vismaz 4 locekļi, kuru skaitā jābūt priekšsēdētājam vai viņa biedram. Valdes lēmumi uzskatāmi par pieņemtiem, ja vajadzīgo biedru skaitā ietilpst sēdes vadītāja balss. Valdes sēdēs balsošanu izdara atklāti, un neviens no dalībniekiem nedrīkst atturēties no balsošanas.

20. Valde ir biedrības izpildu orgāns un tās pārstāve visos gadījumos. Tai sevišķi pienākas: izpildīt pilnu sapulču lēmumus, pārvaldīt biedrības mantu, vest grāmatas par ienākušām un izdotām naudas summām, slēgt līgumus, sastādīt pārskatus par biedrības darbību, pieņemt jaunus biedrus, vispār vest biedrības lietas šo statūtu robežās un saskaņā ar pilnu sapulču lēmumiem un vispārējiem likumiem.

21. Biedrības vēlētajās amatpersonas, pildot amatpienākumus, nevar saņemt atalgojumu no biedrības līdzekļiem, par amatpersonām nevar būt personas, kas uzturas ārzemēs nepārtraukti ilgāk par 3 mēnešiem vai gada laikā ilgāk par 6 mēnešiem kopā.

23. Biedrības darbības gads ir kalendāra gads.

D. Revīzijas komisija.

24. Pilna sapulce ievēl no biedru vidus uz vienu gadu revīzijas komisiju no 3 locekļiem un 2 kandidātiem. Revīzijas komisija ievēl no sava vidus priekšsēdētāju un sekretāru. Revīzijas komisijai pienākas revidēt biedrības pārskatus un ienākumu un izdevumu grāmatas un savu lēmumu paziņot kārtējām pilnām sapulcēm. Revīzijas komisija uz sava priekšsēdētāja uzaicinājumu sapulcējas pēc vajadzības. Visus jautājumus revīzijas komisija izšķir ar vienkāršu balsu vairākumu. Visi revīzijas komisijas lēmumi un atziņas ierakstāmi atsevišķā protokolu grāmatā. Revīzijas komisijas sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās vismaz 2 revīzijas komisijas locekļi, no kuriem viens ir priekšsēdētājs vai tā vietnieks. Revīzijas komisijā nevar darboties cilvēki, kas ir radniecīgās attiecībās ar valdes priekšsēdētāju, valdes locekļiem, vai arī pieņemtiem biedrības atbildīgiem darbiniekiem.

5. Vispārējie noteikumi.

25. Visām biedrības sapulcēm un sēdēm vedami protokoli, kas nolasāmi, pieņemami balsojot un parakstāmi visām sapulces resp. sēdes amata personām.

26. Visi jautājumi, par kuriem statūtos nav oficiāli noteikts, izlemjami kā pilnās sapulcēs, tā arī citu biedrības orgānu sēdēs ar vienkāršu balsu vairākumu, kurā jāietilpst arī biedrības priekšsēdētāja vai viņa biedra balsij.

27. Balsošana visās pilnās sapulcēs, izņemot valdes un revīzijas komisijas locekļu vēlēšanas, notiek atklāti, bet, ja 1/10 klātesošo to prasa, tad aizklāti.

6. Goda tiesa.

28. Ķildas, kas cēlušās biedru starpā, izlīdzina goda tiesa, kuru organizē valde.

7. Biedrības likvidēšana.

29. Biedrību var likvidēt: 1) uz sabiedrisko lietu ministra lēmumu, 2) uz biedru pilnas sapulces lēmumu, pie kam pilnas sapulce likvidācijas darbus var uzdot valdei vai ievēlēt speciālu likvidācijas komisiju, ne mazāk par trim personām. Pēdējai jāsasauca likvidācijas sapulce, kas galīgi lemj par biedrības palikušās mantas likvidēšanu, publicējot „Valdības Vēstnesī” un paziņojot Sabiedrisko lietu ministrijai.

30. Likvidators, saskaņā ar pilnas sapulces lēmumu, pārdod biedrības mantu, apmierina parādu pieprasījumus un slēdz līgumus ar trešām personām un iestādēm. Kad likvidācija nobeigta, likvidatori sastāda pārskatu pār savu darbību un iesniedz to pilnai sapulcei caurlūkot un apstiprināt. Likvidatori padoti revīzijas komisijas kontrolei. Par likvidācijas nobeigšanu likvidatori ziņo Sabiedrisko lietu ministrijai, kurai nododamas arī visas biedrības grāmatas, rēķini, dokumenti un zīmogs⁴¹¹.

⁴¹¹ LVVA, 2205. f., 1. apr., 1. l., 1.-5. lpp.

Maģistra darbs „Latvijas kultūras sakari ar Padomju Krieviju un PSRS (1920.-1940.g.)”
izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Ilze Freiberga

15.05.2012.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: profesors, Dr. hist. Aivars Stranga

15.05.2012.

Recenzents: asociētais profesors, Dr. hist. Ēriks Jekabsons

15.05.2012.

Darbs iesniegts:

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

prot. Nr. , vērtējums ()

Komisijas sekretārs: